

Motto:

"Atplaukums"

Pasaules saimniecības attīstības ietekme uz

L A T V I J A S

t a u t s a i m n i e c i b u .

Sacensības darbs.

1931/ 1932.

III.	<u>Pasaules saimnieciskās konjunktūras pārskats</u>	77.lpp.
	Kosavilkums	94. "
IV.	<u>SPRS saimnieciskās attīstības ietekme</u>	97. "
	1. SPRS kā mūsu kontrahents	99. "
	2. SPRS kā mūsu konkurents	101. "
V.	<u>Pasaules saimniecības attīstības ietekme</u>	105. "
VI.	<u>Noslēgums</u>	125. "
VII.	<u>Pielikums: pārskats par tirdznieciska līguma izpildīšanu ar SPRS</u>	115. "
	<u>L i t e r a t ū r a</u>	127. "

I E V A D S .

Werners Sombart's atzīmē ^{1/}, ka "pasaules saimniecība" pastāvējusi kopš pastāv atsevišķas tautsaimniecības. Tikai pasaules saimniecības veids vienmēr mainījies: citāds tas bijis Romas impērija, citāds merkantilisma laikmetā u. tt. Augstkapitalisma pasaules saimniecību raksturojot: pirmkārt /formālas dabas raksturojums / visu pasauli aptverošs maiņas, izlīdzināšanas un piemērošanas mechanisms, kas dibinājas uz "peace, freetrade and good will" un izpaužas - uz zelta pamatotā vekseļu kursu sistēmā un tā nokārtotā devīzu satiksmē kapitalistisku zemju starpā; otrkārt - visu eksotisku saimniecisko "uzbūvi" veica ar Eiropas kapitāliem - vai nu tiešu vai sabiedrisku aizdevumu veidā; treškārt - preču apmaiņā, Eiropai pārņemot visu zemju agrāros ražojumus un izejvielas un samaksājot tos ar augšā minēto kapitālu vai ar rūpniecības ražojumiem, vai nemaz nesamaksājot.

Pēdējo gadu notikumos šāda pasaules saimniecība tā pārkartojusi, ka nekad tādā pat veidā vairs neatjaunosies jo ^{1/} "peace, freetrade and good will" vietā stājies pretējais. Zelta krājumus tezaurējoties divās vietās, regulējošais mechanisms iznīcināts; ^{2/} Eiropa, t. i. Rietumeiropa nekad vairs nekļūs visas pasaules kreditore; ^{3/} preču apgrozījumi ar eksotiskām zemēm nekad tādā veidā neatjaunosies, jo pēdējās paspējušas industrializēties.-

Kas zīmējas uz Sombart'a uzskatu, ka pasaules saimniecība radusies vienlaicīgi ar atsevišķu tautsaimniecību diferencēšanos, tad te mums jāpiekrīt ātrāk prof. Dr. A. Wirminghaus'a viedoklim, ka ^{2/} pasaules saimniecības jēdzienu nenodibina vis jau kopš senātnes pastāvošo atsevišķu zemju saimn. sakari, bet gan tā ciešā tautsaimniecību saistība, ko raksturo atkarība izej-

^{1/}Werner Sombart "Die Zukunft des Kapitalismus" Buchholz & Weisswange, Berlin, 1932. 33. u. sek. lpp.

^{2/}Prof. Dr. A. Wirminghaus "Volkswirtschaftslehre" Rothschilds Taschenbuch für Kaufleute, herausgegeben von Prof. Dr. Chr. Eckert / 60 Auflage /, G. A. Gloeckner, Leipzig, 1927. 35. lpp.

vielu un ražojumu apgādē. Atsevišķo tautsaimniecību pastāvību šī atkarība arvien vairāk sašaurina, saistība atsevišķo tautsaimniecību starpā kļūst arvien ciešāka, bet arī nepieciešamāka.

Bernhards Harms pasaules saimniecību definē sekojoši:

"Ar jēdzienu "pasaules saimniecība" apzīmē attiecības starp pasaules atsevišķām tautsaimniecībām, ko regulē un veicina starptautiskie nolīgumi."^{1/}

Šī definīcija mūs nevar apmierināt nedz aiz formāliem iemēsliem, nedz pēc būtības, jo: 1/ nebūt visas saimnieciskās attiecības atsevišķo tautsaimniecību starpā nenokārto starptautiski nolīgumi; 2/ kā redzējam no iepriekšēja citāta jēdziens "pasaules saimniecība" nebūt nenozīmē tikai attiecības atsevišķo tautsaimniecību starpā, bet kautko vairāk. Šo "kautko vairāk" Sartorius von Walterhausen's raksturo ar sek. piemēru^{2/} jēdziens "nams" nozīmē vairāk nekā atsevišķo daļu summa. Šis "vairāk" uztverams pēc izrietoša no kopējā jēdziena iespaida. No "nama" jēdziena izriet, ka to apdzīvo. Tāpat "pilsēta" ir kautkas vairāk, nekā laukumu, ielu u.t.t. summa, tā ir kautkas vesels tiesiskā, oikonomiskā, kulturālā nozīmē.

Sartorius von Walterhausen's atzīmē, ka atsevišķo tautsaimniecisko savstarpējo ietekmi jāšķiro no pasaules saimniecības ietekmes. Piemēram, kopš visas pasaules malas sacenšas apgādāt cilvēkus ar labību, pastāv labības pasaules konjunktūra, kas arī noteicoša katras labības eksporta zemes sējuma platībai. Katrai tautsaimniecībai jāpieskaņojas pārējo tautsaimniecību kopībai kā veselam. Tā kā klimatisko apstākļu dēļ ražas viena otrai seko, konjunktūra pastāvīgi mainas.

A.Sartorius von Walterhausen's definē^{3/} pasaules saimniecību sekojoši:

"Pasaules saimniecība ir vēsturiski izveidojusies kopsaimniecība / Gesamtwirtschaft /, kas aptver visu pasauli, subjektīvi sajūsta, objektīvi esoša kopība ar īpatnēju iedarbību, kā lieli tieši komponenti ir valsts formā iekārtotas tautsaimniecības un kuŗu labā atsevišķās saimniecības veic svarīgas funkcijas."

1/ citēts pēc Dr.V.Zivs "Osnovi mirovovo chozjaistva" Rīgā, 1930. 15.lpp.

2/ A.Sartorius von Walterhausen "Weltwirtschaft" Handwoerterbuch der Staats-Wissenschaften. Ergänzungsband zur IV. Auflage / L.Elster & Ad.Weber / 894.lpp.

3/ ibidem

Šai definīcijai varam pievienoties. Sartorius von Walterhausen's salīdzina pasaules saimniecību ar tautsaimniecību un konstatē sek. atšķirības^{1/}; 1/ tautsaimniecība nešķirāmi saistīta ar noteiktu valsti, pasaules saimniecība turpretim nav, jo nepastāv pasaules valsts; 2/ tautsaimniecības labā darbojas valsts politika, arī ārēja politika; pasaules saimniecībai nav savas politikas, jo nav tiesību subjekta./ starptautiskās tiesības izriet no atsevišķām valstīm / Var gan runāt par atsevišķo valšņu politiku, kas veicina pasaules saimniecību; 3/ valsts savu ārējo politiku veido attiecībā pret vienu vai nedaudzām valstīm, piem. tirdzniecības līgums.

Atsevišķu tautsaimniecību starpā varam konstatēt sekojošas saimnieciskas attiecības: 1/ preču apmaiņu, 2/ kapitāla eksports vai imports, 3/ pakalpojumu apmaiņu, vai pakalpojumu sniegšana, /piem. kugniecība/. Pasaules saimniecības nav vienīgi šo attiecību summa. Viņa nevar tā būt jau tamdēļ vien, ka atsevišķo tautsaimniecību struktūras visai dažādas^{2/} un viena un tā pati parādība dažādās tautsaimniecībās izraisa dažādas sekas. Tas nebūt nav pretrunā ar formālās logikas tēzi, ka "vienādiem cēloņiem var būt tikai vienādas sekas", jo mums jāatceras, ka pasaules saimniecības ietekme nav vienīgā, kas virza kādas valsts tautsaimniecību. Tā tikai papildus vai izraisošais cēlonis un tamdēļ var izraisīt arī dažādas parādības. Pasaules saimniecība tā tad būtu spilgts piemērs Wundt'a mērķu heterogonijas principam, bet jau tājums par to, vai tā veidojama pēc cilvēku gribas, jāatstāj atklāts / Sombart'a uzskats, ka tas netiek vien iespējams, bet arī nepieciešams /.

Mūsu uzdevums turpmākā apskatā šķirt tās parādības, ko izraisījusi Latvijas tautsaimniecības attīstība no tām parādībām, ko izraisījuši ārējie faktori - pasaules saimniecības attīstība. Šo pasaules saimniecības attīstību tad arī sapratīsim kā kādu kopību, kā objektīvu esamību, saskaņā ar Sartoriusa von Walterhausen'a definīciju.

1/ ibidem 898.u.sek. lpp.

2/ Prof. E.Wagemann's / "Konjunkturlehre" 228.lpp./ norāda uz iespējamību, ka šīs struktūru dažādības, kā saimniecību virzoši spēki, varētu būt viens konjunktūra iemesls.

Tomēr meklējot visām parādībām tikai primāros cēloņus, nevarēsīm reizēm paiet garām kādas atsevišķas tautsaimniecības ietekmei uz mūsu tautsaimniecību. Konstatējot, ka zināmā parādība izriet no Latvijas tautsaimniecības attīstības, nebūt nav teikts, ka šīs parādības izraisošais cēlonis arī izriet no Latvijas tautsaimniecības attīstības. Piem. Latvijas agrārreformas sekas uzskatāmas kā izrietošas no Latvijas tautsaimniecības attīstības, bet ja ņemam vērā, ka reizē ar Latvijas agrārreformu gandrīz visā Eiropā konstatējami akti, kuŗu nolūks tāds pat, ka mūsu agrārreformai, iespējams, ka te bijis kāds kopīgs cēlonis, kas izrietējis no pasaules saimniecības. Šādi prātojumi tomēr vestu pāri šī paskata robežām un tamdēļ konstatēsīm vienīgi primāros cēloņus.

Kas zīmējas uz darba metodēm, tad esmu centies iet induktīvo ceļu un balstīties uz plašākiem statistiskiem datiem, runājot par Latvijas tautsaimniecības attīstību. Pasaules saimniecības attīstības apskatā kā galvenie avoti izlietoti Berlīnes konjunktūras pētīšanas instituta un Harvarda instituta materiāli. Abi šie instituti lieto induktīvo metodi. Protams pilnīga šķiršana no dedukcijas nav nemaz iespējama, bet indukcijai dota priekšroka kā to norāda Wagemann's polimizējot ar Diehl'u^{1/}.

Šim darbam vēl kāds otrs nolūks - noskaidrot Latvijas konjunktūras pētīšanas iespējas un izredzes. Vai Latvijas saimnieciskās dzīves konjunktūra^{2/} ir tikai pasaules konjunktūras reflekss, vai viņa patstāvīga, vai tikai ar zināmiem patstāvīgiem momentiem? Vai valsts varas regulējošā roka tagad konjunktūras svārstības nav tā saistījusi, ka būtu vēlti censties uzstādīt prognozi, kas taču praktiskā dzīvē konjunktūras pētīšanā visvairāk interesē ?

1/ Dr.E.Wagemann "Konjunkturlehre" 14. u.230.lpp.

2/ Pieturos pie konjunktūra jēdziena empiriskās definīcijas. Dr.E.Wagemann's konjunktūru definē kā " acumirkliġo, pastāvīgi mainīġo, atsevišķo saimniecības dzīves parādību savstarpējo attiecību, kādā tā izvirzās saimniecības gaitai attīstoties." / Prof. Dr.E.Wagemann "Kreislauf und Konjunktur der Wirtschaft" Leipzig, 1927. 6.lpp./

Šai definīcijai varētu nostādīt pretim deduktīvu definīciju.W.Roepke piem.konjunktūru definē kā "mūžīgi svārstīġo, neaplēšano un neietekmējamo pieprasījumu un piedāvājumu tirġū. Piedāvājumu un pieprasījumu attiecības novērtējamas atkarīgi no tā, vai tā izpaužas cenu un apgrozības apmēru noteiktā, atsevišķo saimniecību rentabilitātē vai nē."/W.Roepke "Die Konjunktur" Jena, 1922. 9.lpp.-/

Vai Latvijas teritorija nav par mazu lai domātu par konjunktūras pētīšanu - vai lielo skaitļu likums, uz ko lielā mērā balstas konjunktūras diagnoze, var tik mazā teritorijā izpausties?

Vesela virkne šādu jautājumu uzmacas, runājot par Latvijas konjunktūras pētīšanu. Šos jautājumus paturēju vērā turpmākos iztirzājumos.

Beidzot jāatzīmē, ka plašā uzdevuma un materialu dēļ temātu biju spiests ierobežot, apskatot laikmetu no 1926.gada līdz 1930.gadam. 1926.gads izraudzīts kā sākums tamdēļ, ka mūsu oficiālā statistikā izdarīti vairāki pārkārtojumi un daudzi dati pirms šī gada ar vēlāko laiku datiem nav tieši salīdzināmi. Indeksu aplēsumos, kur vien iespējams, kā bāze pieņemts laikmets no 1924.-1929.gadam, kā konjunktūras cikla atplaukuma fāze, jo tās sākumu varētu datēt ar 1924.gadu, bet noslēgumu ar 1929.gadu

I. LATVIJAS TAUTSAIMNIECĪBAS ATPLAUKUMS.

Latvijas tautsaimniecības attīstībā laika posmā no 1926.- 1931.gadam iezīmējas atplaukums, kassavu kulminācijas punktu sasniedza 1929/30.gadā. Kopš tā laika Latvijas tautsaimniecība ieslidēja depresijas fāzē. Pirmā atpakaļ ejas pazīme bija vērojama cenu kustībā. Cenas savu augstāko līmeni sasniedza 1928.gadā, /izņemot fabrikātu cenas, kas noturējās līdz 1929.gadam /bet kopš tā laika sākas strauja cenu slidēšana lejup. Neskatoties uz šo cenu samazināšanos, valsts ilgtermiņa un īstermiņa krēditi turpināja pavairoties, laikā no 1927.gada līdz 1931.gadam gandrīz dubultojušies. Tāpat paplašinājušies privāto banku krēditi. Paplašinājas ar maksāšanas līdzekļu apgrozība. Latvijas Banka 1930.gadā gan uzsāka krēdītu restrikciju, bet tātā pašā laikā krēdītu palētināja, pazeminot procentu likmi. Latvijas Bankas ārzemju valūtas rezerves, sasniedzot 1928.gada oktobrī augstāko līmeni, kopš tā laika sāk samazināties, gan pasīvās tirdzniecības bilances dēļ, gan privātām bankām un uzņēmumiem / 1930.gadā sākot / atmaksājot savus ārzemju kreditus./ salīdz. Latvijas Bankas gada pārskatu 1930.g./ Cenu kustība jūtami skāra mūsu lauksaimniecību, sevišķi tad, kad strauji sāk krist animālo ražojumu cenas. Šai parādībai tomēr nebija tāds lauksaimniecības krīzes raksturs, kā to saprot Serings^{1/}, t.i. ka lauku saimniecību īpašnieki atstāj savas saimniecības, vai arī tās pastiprināti pāriet citās rokās. Statistiskās pārvaldes brīvprātīgo korrespondentu sniegtās ziņas liecina, ka zemes pārdevumu gadījumi visu laiku svārstījušies maz un ka tos nevar uzskatīt par krīzes simptomu.

No visām iesūtītām atbildēm sek. procents ziņoja par pārdevumiem:^{2/}

1925.	1926.	1927.	1928.	1929.
36,87	33,65	34,91	38,75	30,48

1/ Prof. Dr. M.Sering "Agrarkrisen und Agrarzoelle" Berlin und Leipzig, 1925. Walther de Gruyter & Co. 7.lpp.

2/ Valsts stat. pārvalde. "Latvijas lauksaimniecība 1929.gadā" IV. izdevums, sast. A.Maldups, red. V.Salnāis, Rīgā, 1930. 122.lpp.

Interesanti atzīmēt, ka pirkumu cena ar katru gadu augusi.^{1/}
Pieņemot 1924.- 1928. - 100 sekojošos gados maksāts par 1 purvietu:

1924.	1925.	1926.	1927.	1928.	1929.	
78,36	96,52	109,4	105,18	110,93	122,43	Vecsaimn.ar ēkām.
71,36	92,36	104,05	115,53	116,68	117,82	" bez "
66,01	89,16	105,26	118,77	120,79	126,82	Jaunsaimn.ar ēkām
60,00	83,24	100,28	122,46	134,04	137,35	" bez "

Vislielākais pieaugums atzīmējams attiecībā uz jaunsaimniecībām, Par vienu purvietu zemes bez ēkām maksāja attiecīgos gados latos:

1924.	1925.	1926.	1927.	1928.	1929.
36,26	50,30	60,60	74,00	81,00	83,00

Ka Ipašuma pirkumu cenas nesamazinājās jau 1929.gadā, kā mēr mūsu galveno lauksaimniecības eksportpreču cenas krita jau 1928.gadā pierāda, ka ^{pat aplūkojamā perioda beigās} nevarēja runāt par lauksaimniecības krīzi. Tomēr šai parādībai vēl cits izskaidrojums un proti, ka mūsu lauksaimniecība nedibinājas uz kapitalistiskiem, bet uz darba saimniecības pamatiem. Lauksaimnieks savu saimniecību apkopj galvenām kārtām ar paša ģimenes darba spēku un ienesīgumu nenovērtē tiro atlikumu attiecinot pret ieguldīto kapitālu, bet gan cenšoties ar pielietojamo darba spēku nodrošināt sev iztiku^{2/}. Ienākumiem samazinājosies, lauksaimnieks samazina savus izdevumus un samērā vieglāk pārcieš grūtības. Bez tam paplašinot produkciju kompensē cenu starpību, par ko sīkāk turpmāk.

Ka cenu kustība tomēr ietekmēja mūsu lauksaimniecību, spilgts piemērs ir mūsu līnu kultūra. Nostādot pretīm Romas lauksaimn. instituta datus^{3/} dabūnam sek. ainu:

	1927.	1928.	1929.	1930.
Sējuma platība ha	63 200;	68 700 ;	55 925 ;	51 800
Šķīdras ieguvums kvintālos	185 700;	146 400 ;	219 300 ;	192 300
Netto eksports kvintālos	165598;	118502 ;	91754 ;	74003
Caurmēra gada cenas /Rīgas ZK Londonā cif £.par 1016 kg	93/18 ;	97/15 ;	75/3 ;	51/13

1/ ibidem 123.lpp.

2/ Prof. Dr. Wl.Kosinska aizstāvētais viedoklis^{par} "Trudovoje choz-jaistvo" rentabilitāti

3/ Institut International D'Agriculture. Annuaire International de Statistique Agricole 1930- 1931.salīdz.232-331pp.,455,587.lpp.

Augstākā cena bija 1927.gada pirmā pusē un proti £. 112.0.0 par T.

Vispāri mūsu lauksaimniecības stavoklis atkarājas no ražas lieluma un tā kā lauksaimniecība ir mūsu valsts svarīgākā saimniecības nozare, tā ietekmē arī visu tautsaimniecību. Aplūkojamā periodā pirmā pusē / 1926,- 1928.g./ ražas bija vājas, bet 1929.-1931.g. labas.

Kas zīmējas uz Latvijas rūpniecību, tad tā atradās atplaukuma fazē līdz 1930.gada otrai pusē, kad sākās atpakaļ eja^{1/}. 1930.g. caurmērs tomēr noturējās vienā augstumā ar iepriekšējo gadu.

Mūsu ārēja tirdzniecībā eksports savu kulminācijas punktu sasniedza 1930.gadā, pēc daudzuma, bet 1929.gadā pēc vērtības. Imports pēc vērtības kulminācijas punktu sasniedza 1929.gadā, pie kam 1925.gadā importa straujā pieaugumā bija iestājies lūzums. Transīts tomēr līdz 1929.gadam turpināja pieaugt.

Kas zīmējas uz ienākumu, tad ienākuma samazināšanās laikmetā no 1926.- 1930.g. konstatējams tikai neražas gados un arī tikai lauksaimniecībā. Turpretim tirdzniecība cieta mazāk, jo paplašinātie valsts krēditi uzturēja lauksaimnieku pirktspējas. Par rūpniecības ienākumiem mums datu trūkst, bet spriežot pēc akciju sabiedrību bilancēm arī tur ienākumu kustībā strauji lūzumi nav konstatējami.

Savelkot sacīto konstatējam, ka līdz 1930.gadam Latvijas tautsaimniecību pasaules saimn. depresija vēl jūtami nebija skārusi, bet tā patstāvīgi turpināja atplaukt. Vienīgi pret runā ar šo slēdzeinu liekas būtu kopš 1924.gada pieaugošais bezdarbnieku skaits, bet te jāņem vērā, ka 1/ nav vēl noskaidrots kāds procents no registrētiem bezdarbniekiem vispāri nav nodarbināms, resp. sociāli apgādājami, 2/ bezdarbam pie mums piemīt sezonas raksturs, registrējas bezdarbniekos arī tie, kas vasarā pietiekoši nopelnījuši, kas izteiktu visu ziemu, 3/ ar nepareizi nostādītu bezdarbnieku apgādi, bezdarbnieku skaitu mākslīgi paceļ.

Nakošā nodaļa mēģināju ar statistiskiem datiem raksturot Latvijas tautsaimniecības attīstību:

- 1/ ražošanu un patēriņu,
- 2/ ārējo tirdzniecību
- 3/ naudas un finančiēlos faktoros.

1/ Latvijas Bankas 1930.gada pārskats 63.lpp.

II. STATISTISKS PĀRSKATS PAR LATVIJAS TAUTSAIMNIECĪBU.

1. Ražošana un patēriņš.

a/ Lauksaimniecība

Pirmā tabula rāda laukaugu kopražas 1926.-1931.gadam 1000 kvintālos un viņu sterķelvērtību kopražas salīdzināšanai 1/ Laukaugu kopražas atkarājas 1/ no sējuma platības, 2/ ražas, resp. klimatiskiem apstākļiem. Sējuma platība daudziem ražojumiem vēl zem pirmskaņa līmeņa. Dr. Otto Korfes 2/ un Dr.h.c.Siegfried Strakosch 3/ norāda, ka sējuma platības samazinājumā vainojama mūsu agrarreforma. Doc. Starcs 4/ turpretim norāda, ka sējuma platības samazinājušās arī citās valstīs, kas savukārt izskaidrojams ar neizdevīgo tirgu, graudkopības ražojumiem. Šos argumentus vēlāk analizēsim sīkāk.

1926.-1928.g. raža, bet sevišķi pēdējā gadā, bija visai neizdevīga slikto klimatisko apstākļu dēļ. 1928.gada neraža cirta lielu robu visā mūsu tautsaimniecībā. Plūdi un neraža prasīja plašu valsts palīdzību, valsts budžeta pārpalikumu un ārējā aizņēmuma līdzekļus.

1929.gada un 1930.gada ražas bija labas, bet tās nekompensēja 1928.gada zaudējumus.

1/ Spraužot sev par mērķi šinī darbā censties noskaidrot arī Latvijas konjunktūras pētišanas iespējamības nācās meklēt pēc kopēja saucēja dažādiem salīdzinājumiem. Attiecībā uz barības vielām, kā uz tādu kopēju saucēju prof.Wagemann's norāda uz kaloriju/Dr.E.Wagemann "Konjunkturlehre", Berlin 1928. 28 lpp./ Tomēr aiz dažādiem iemesliem ražu salīdzināšanai izraudzīju augu sterķelvērtību kā kopēju saucēju. Aprēķinos lietātas Lauksaimniecības padomnieks II. sēj. /Lauks. pārv. izdevums 1927./ 82 - 97. lpp. ievietotās tabulas. Rezultāti saīsināti par 1000. Kopražas daudzumi 1000 kvintālos pēc V.st. pārv. izdevumiem "Latvijas lauksaimniecība" par attiecīgiem gadiem / sastādījis A.Maldups red. V.Salnāis/

2/ "Die agrarischen Umwälzungen im ausserrussischen Osteuropa" herausgegeben von Prof. Dr. M.Sering. Berlin & Leipzig 1930. 120 lpp.

3/ Dr.h.c. S.Strakosch "Das Agrarproblem im neuen Europa" 104 lpp.

4/ Zemkopības Min. izdevums "Latvijas agrarreforma".

* Varētu uпрōdīt paryas koeficientu

Ražojumi.	1926.		1927.		1928.		1929.		1930.		1931.	
	1000 kvint.	Stērķ.vērt.	1000 kvint.	Stērķ.vērt.	1000 kvint.	Stērķ.vērt.	1000 kvint.	Stērķ.vērt.	1000 kvint.	Stērķ.vērt.	1000 kvint.	Stērķ.vērt.
Rudzi, ziemas	1530,7	1102,1	2571,0	1851,1	2135,2	1537,3	2413,9	1738,0	3651,9	2629,4	1426,3	1026,9
" vasaras	23,6	17,0	17,0	12,2	13,5	9,7						
Kvieši, ziemas	333,3	243,3	578,0	411,9	552,0	393,0	425,2	310,4	882,8	644,4	634,7	463,3
" vasaras	172,8	126,1	139,4	61,8	128,1	93,5	210,6	153,7	222,7	162,6	287,3	209,7
Mieži	1885,7	1357,7	1300,8	936,6	713,1	513,4	2078,8	1496,7	1873,5	1348,9	1917,8	1380,8
Auzas	2759,2	1655,5	1771,6	1063,0	1456,9	874,1	3401,3	2040,8	3416,4	2049,8	3427,1	2056,2
Zirņi	349,3	244,5	264,5	185,1	145,1	101,6	330,3	231,2	401,7	281,2	353,1	247,2
Kartupeļi	10134,6	2128,3	7173,5	1506,4	3140,4	659,5	10797,7	2267,5	11040,9	2318,6	11670,3	2450,8
KOPĀ -		6874,5		6028,1		4182,1		8238,3		9434,9		7834,9
Mistrs	680,2	448,9	571,2	377,0	477,4	315,1	628,6	414,9	832,3	549,3	862,3	569,1
Siens	16291,0	5542,9	17826,3	6060,8	13756,5	4264,5	15436,5	5248,4	17261,4	5864,9	19383,7	6580,5
Āboliņš	6641,8	1926,1	10670,3	3097,4	9200,4	2392,1	12258,0	3554,8	16073,3	4661,3	15851,1	4596,8
S a l m i:												
rudzu, ziemas	3309,5	397,1	6213,9	745,7	4841,2	580,9	5218,6	626,3	7942,8	953,1	3106,6	372,8
" vasaras	49,7	6,0	39,4	4,7	32,4	3,9	65,9	7,9	43,5	5,2	41,0	4,9
kviešu, ziemas	569,9	62,7	1061,5	116,8	1005,8	110,6	826,4	90,9	1582,0	174,0	1128,3	124,1
" vasaras	316,6	34,8	266,0	29,3	294,7	32,4	412,4	45,4	392,2	43,1	516,9	56,9
miežu	2994,1	524,0	2337,2	409,0	1670,8	292,4	3405,7	596,0	3063,6	536,0	3073,6	537,9
auzu	5079,6	863,5	3719,4	632,3	3376,9	574,1	6316,8	1073,9	6305,5	1071,9	6057,3	1029,7
mistra	1092,7	188,5	1015,6	175,2	1009,6	174,2	1052,2	181,5	1347,7	232,5	1323,3	228,3
zirnāji	544,5	89,8	437,4	72,2	390,2	64,4	551,1	90,9	524,5	86,5	654,9	108,1
KOPĀ -		10084,3		11720,4		8804,6		11930,9		14177,8		14209,1
PAVISAM KOPĀ -		16958,8		17748,5		12986,7		20169,2		23612,7		22044,0

2. T A B U L A . Labību un kartupeļu patēriņš.

Gads.	K v i e š i .		R u d z i .		M i e ž i .		A u z a s		KOPĀ.	K a r t u p e ļ i .			
	Raža tonnās	Netto imp. tonnās	Raža tonnās	Netto imp. tonnās	Raža tonnās	Netto imp. tonnās	Raža tonnās	Netto imp. tonnās		Raža tonnās	Eksportēts.	Izlietāts spirta rūpn.	Atlikums.
1926.	50610	42489	155430	50274	188570	2030	5920	5720	771043	1013460	112	?	?
1927.	71740	46013	258800	53276	130080	1780	7160	12850	751699	717350	2843	23494	691013
1928.	68010	57976	214870	82423	71310	13780	5690	19260	673319	314040	1509	6808	305723
1929.	63580	74899	241390	126416	207880	37100	30130	40580	1131975	1079770	24	16486	1063265
1930.	110550	64119	365190	59764	187350	7961		335550	1130484	1104090	10	42123	1061957
1931. ^{1/}	92100	32341	142630	7679	191780	4284	2710	2176	815700	1167030	131		

1/ dati slēdzieniem nav izlietojami

3. T A B U L A . Animālo produkcijas ražošana un patēriņš.

Gads.	S V I E S T S T O N N Ā S .			C Ū K A S G A Ļ A T O N N Ā S .			D A Ž Ā D A G A Ļ A T O N N Ā S .				O l u imports, tonnās
	Produkcija pienotavās	Eksportēts	Patērēts iekšzemē.	Produkcija	Bekona eksports.	Patērēts iekšzemē.	Liellopu un teļa gaļas produkcija	Aitu gaļas produkcija	Gaļas eksports.	Patērēts iekšzemē.	
1926.	10300 ^{1/}	10135	165	51835 ^{2/}	3043	4892	30810 ^{2/}	9901 ^{2/}	543	40168	1101
1927.	11100 ^{1/}	10761	339	53333 ^{2/}	3968	4965	32714 ^{2/}	9807 ^{2/}	110	42411	999
1928.	13281 ^{1/}	13006	275	47686 ^{2/}	1547	4639	36889 ^{2/}	10369 ^{2/}	303	46955	884
1929.		14797		45977 ^{2/}	798	4179	33676 ^{2/}	9406 ^{2/}	105	42977	767
1930.		18430			1782				39		951
1931.		18739			1766				154		

1/ Valsts statistiskā pārvalde "Piensaimnieku sabiedrības 1909.- 1929." J. Juvics un V. Salnājs. II. izdevums Rīgā, 1930. 172 lpp.

2/ A. Ceichnera aplēsums / "Ekonomists" Nr. 17. - 1931. 589 lpp./

Otrā tabula rāda patēriņu / produkciju plus netto importu/ svarīgākiem graudaugiem un kartupeļiem. Jāpiezīmē, ka daļu miežu izlietā alus ražošanai. Lopbarības patēriņa bilanci uzstādīt neizdevās, jo trūkst datu par visai ievērojamo eļļas raušu iekšzemes produkciju. 1/ *Datus var ņemt V. St. Parvāles rūpības no Joffā. Var publicēt.*

Trešā tabula, kaut visai nepilnīga, sniedz ainu par animālo produktu patēriņu.

Piena produkciju 1929.gadā A.Geichners / "Ekonomists" Nr.17 1931.g./ aplēsis uz 1205 milj. kg. Pēc mana aplēsuma - 1080 milj. kilogramu. 1930.gada piena produkciju Cand rer. merc.P.Dardzans / "Zemes spēks" 1932.g.Nr.14. 214 lpp./ aplēš uz 1165 milj.kg. Šie aplēsumi tomēr visai problēmātiski statistisku datu trūkuma dēļ. No ražotā piena apm. pusi nodod pārstrādāšanai pienotavās.

Interesanti salīdzināt lauksaimniecības ražojumu eksportu ar lauksaimniecību ražojumu un piederumu importu / ieskaitot mākslīgos mēslus, lauks. mašīnas, lopus un tos lauksaimn. ražojumus, ko arī producē Latvija/2/

4.tabula. Lauksaimniecības ražojumu eksports un lauksaimn. ražojumu un piederumu imports.

G a d s .	Lauks.ražoj. eksports milj. LS.	Lauks.ražoj. & pieder. imports milj. LS.	Diference milj.LS.
1926.	104	56	48
1927.	92	58	34
1928.	101	72	29
1929.	93	99	- 6
1930.	84	47	37
1931.	65	22	43

Ikgadus vērojams pārpalikums, bet 1929.g. iztrūkums izskaidrojams 1928.gada neražu.

1/ V.st. pārē. "Piensaimnieku Sabiedrības" 1909.-1929." J.Jurevics un V.Salnājs II. izd.Rīgā 1930. 19.lpp. norādīts, ka 1928.g. eļļas raušu produkcija bijusi 5,5 milj.kg.

2/ Skaitļi par lauks. ražojumu eksportu pēc V.st. pārē. izdevuma "Latvijas ārējā tirdzniecība un tranzīts" par attiecīgiem gadiem, bet par importu no manīm sakārtoti pēc tā paša izdevuma. Nepretendējot uz absolūtu pareizību, diferences sniedz ieskatu par lauksaimniecības pirktspēju atsevišķos gados.

kur paliek izņemtājs?

b/ rūpniecība.

Rūpniecības attīstības raksturošanai esmu mēģinājis sastādīt attīstību raksturojošus indekus. Tā kā cenu svārstību dēļ un arī ražoto preču specifiskācijas dažādības dēļ nevar spriests par rūpniecības attīstību pēc ražojumu vērtības, ko sniedz mūsu oficiālās statistikas, indeku aprēķinu pamatā likts strādnieku skaits / 1925.-1929. vid. līdzinājas 100./. Kopējā indeksa atrašanai svērts pēc 1929.gada ražojumu vērtības.

5.tabula. Nodarbinātība rūpniecībā. 1925.- 1929. = 100.

	<u>Svars.</u>	1925.	1926.	1927.	1928.	1929.	1930.
Raktuves un akmeņlaustuves.	$\frac{6}{10000}$	94	52	168	99	87	71
Keramika, akmens izstrād.& saistvielas	$\frac{16}{1000}$	100	74	97	108	123	129
Metālapstr. un maš.rūpniecība	$\frac{97}{1000}$	96	97	95	104	110	117
Ķīm.rūpniecība	$\frac{122}{1000}$	80	86	101	116	117	113
Ādu rūpniecība	$\frac{35}{1000}$	119	103	92	100	86	100
Tekstilrūpniecība	$\frac{104}{1000}$	86	85	97	109	129	123
Kokrūpniecība	$\frac{143}{1000}$	77	91	103	114	115	109
Papīrrūpniecība	$\frac{42}{1000}$	90	97	99	106	116	113
Poligrāf.rūpniecība	$\frac{35}{1000}$	100	103	97	98	102	100
Pārtikas un garšvielu rūpniecība	$\frac{315}{1000}$	91	96	97	103	113	118
Apgērbs, apavi, tual. un galanterijas piederumi	$\frac{40}{1000}$	79	73	96	116	135	130
Būvdarbība	$\frac{16}{1000}$	91	135	97	88	88	101
Gāzes, elektr. un ūdensvada iestādes	$\frac{33}{1000}$	82	94	94	111	119	119
Tīrība un higiēna	$\frac{7}{10000}$	70	79	103	117	130	155
Kopējs svērts indeks		88	93	98	107	115	115

Šie indeki būtu korigējumi ar nostrādāto stundu skaitu, bet tās mūsu statistika neuztver. Turpretim aplēšot stundu skaitu pēc algu summas, rezultāts būs visai neprecīzs.

Par rūpniecības attīstību varētu spriest vislabāk pēc ražojumu daudzuma, bet datus Valsts statistiskā pārvalde ievākusi tikai par pēdējiem trīs gadiem. Ziņas nav publicētas un turklāt savstarpēji nesalīdzināmas.

Rūpniecības attīstību varētu raksturot arī sek. tabula, bet kā jau minēts, cenu svārstības dēļ par produkcijas daudzumu pēc viņu vērtības nevar spriest, jo tie nav salīdzināmi lielumi.

6.tabula. Rūpniecības ražojumu vērtības./1000 Ls./ ^{1/}

	1926.	1927.	1928.	1929.	1930.
Raktuves un akmeņlaustuves.	103	312	283	235 *	169
Keramika, akmens izstrād. & saistvielas	6216	7539	9029	11370	13811
Metālapstrād. un mašīn.rūpniecība	28346	28624	38827	45900	54879
Ķīm.rūpniecība	34783	43264	50208	52793	44239
Ādas rūpniecība	13191	11788	14924	12785	14220
Tekstilrūpniecība	29837	33886	39988	48645	49914
Kokrūpniecība	40338	61715	49226	55022	50190
Papīrrūpniecība	15147	14314	17799	14875	18872
Poligr.rūpniecība	12119	12846	14676	14875	15425
Pārtikas un garšvielu rūpniecība	96938	102027	123075	143677	141960
Apģērbs, apavi, tualet. un galanterijas pieder.	12731	11379	16195	18968	15902
Būvdarbība	6766	4978	4598	6329	6579
Gāzes, elektr. un ūdensvada iestādes	10057	11346	12781	15670	16784
Tīrība & higiēna	300	253	440	425	509

K O P Ā - 306872 344271 392049 446865 443453

1/ Valsts statistiskās gada grāmatas attiecīgu gadu dati.

Spriežot pēc 5. tabulas nodarbinātība pieaugusi 1930.gadā par apm. 50% salīdzinot ar 1925.gadu. 1925.gadā līdz 1927.gadam attīstība uzrāda vienādu kāpinājumu, bet 1928.gadā, neskatoties uz neražu un samazinātām pirkšanas spējām straujš lēciens uz augšu, kas turpinājas arī nākošā gadā. Šis parādības cēlonis meklējams pavairotā eksporta un SPRS sakarā ar tirdzniecisko līgumu nodotos pasūtījumos, pie kā apstāsīties vēlāk.

Mūsu rūpniecības ražojumu vērtības un fabrikātu importa salīdzinājumu sniedz E.Taube "Ekonomista" Nr. 21. 778 lpp.1931.g. Viņa slēdzieni: Latvijas rūpniecība ar katru gadu augot, ietekme arī importu, tomēr šī ietekme neatbilst ražošanas attīstībai. Ražošana pieaugusi, bet procentuāla attiecība starp ražošanu un importu samazinājusies tikai pēdējos gados. Labāku ainu E.Taubes tabula sniedz skaitļus pārrēķinot "virknes skaitļos" /"Gliedziffern, Link relatives/, t.i. izsakot katru nākošo skaitli procentos no iepriekšēja.

7.Tabula. Ražojumu vērtības un fabrikātu importi.

1922.1923.1924.1925.1926.1927.1928.1929.1930.

137	215	243	276	307	344	392	447	443	Ražojumu vērtība milj.latos.
49	102	112	132	131	114	134	152	155	Fabrikātu imports milj.latos.
100	156	113	113	111	112	114	114	99	Ražojumu vērtība virknes skaitļos.
100	209	109	118	99	87	118	113	101	Fabrikātu imports virknes skaitļos.

8.tabula. Dažu importēto izejvielu patēriņš tonnās.

Gads.	Diegi un diedziņi.	Ķeta.	Dzelzs.	Tērauds.	Bencins.	Gumija.	Nafta pārstr. naftas produktos.
1925,	706	19835	2635	1119	2029	268	5132
1926.	757	29337	3701	1678	3551	521	10873
1927.	750	19995	2445	1915	4043	644	9399
1928.	932	36663	5333	2338	5741	1008	10116
1929.	1172	31143	5163	1366	8375	1066	11774
1930.	1344	38189	6003	1784	10938	801	15060

Kaut gan pie šiem skaitļiem jāreķinājas ar mainīgo noliktavas krājumu, tendence acimredzot atbilst mūsu rūpniecības indeku tendencei.

9.tabulā parādīti dažu rūpniecības ražojumu /gatavu fabrikātu/ patēriņš. Patēriņa raksturošanai izvēlējies tos ražojumus, kas padoti nodokļu departamenta uzraudzībai un precīsi registrēti. Arī krājums šiem ražojumiem daudz nemainas.

9. T A B U L A . Dažu rūpniecības ražojumu patēriņš.

G a d s .	Tabaka 1000 kg	Papirosi miljonos.	Cigāri miljonos.	Sērkokociņi milj.kast. ā 75 sērķ. ar 1928. ā 50-55.	Ražots raugs 1000 kg	Augļu un minerāl- ūdeņi 1000 lt	Izgatavots alus 1000 lt.
1923.	512	896	2,1	166	188	1946	
1924.	659	994	2,5	175	304	3064	
1925.	523	1017	2,3	186	360	4076	
1926.	538	1110	2,2	178	384	4837	
1927.	550	1064	2,4	195	410	5039	7004
1928.	651	1104	2,9	126	509	4579	10038
1929.	757	1180	3,2	184	606	5584	9546
1930.	606	1212	3,3	183	577	6220	8929

Dati pēc Latvijas statistiskās gada grāmatas par 1930.gadu.

c/ mežsaimniecībā.

Latvijas koksnes bilancē, izejot no 1926. līdz 1928.gada caurmēra datiem, doc. Andrējs Teikmans aplēš sekojoši:^{1/}

Koksnes gada pieaugums un imports.	Eksports.	Iekšzemes patēriņš ^{2/}	Eksports un patēriņš.	Bilance.
4 500 000 m ³	1 430 000 m ³	3 855 000 m ³	5 285 000 m ³	- 785 000 m ³

10.tabulā koku materialu un izstrādājumu eksports aplēsts pārreķinot tonnas un standartus pēc statistiskās gada grāmatas datiem sekojošā kārtā: 1 tonna skuju koku pieņemta par 1,77 mtr.³, lapu koku - 2 mtr.³, 1 standarts par 4,672 mtr.³ un 1 tonnas papīra izgatavošanai izlietāts 5,5 mtr.³ koksnes. Kā redzams no tabulas eksports rekorda skaitli sasniedza 1929.gadā. Tas nozīmē, ka 1927. un 1928.gadi devuši vislielāko iztrūkumu mūsu koksnes bilancē. 1930.gada līmenis arī ievērojami augsts, turpretim 1931.gadā eksports katastrofiski krities. Kādu iespaidu tas atstājis uz koksnes bilanci un vai tās iztrūkums turpmāk kompensēsies, nav nosakāms, bet doc. A.Teikmaņa domas^{3/}, ka pie pareiza meža ekspluatēšanas iegūtās koksnes daudzumu varētu dubultot. Lielais iztrūkums koksnes bilancē nav izskaidrojams tik daudz ar eksportu, kā ar pastiprināto iekšzemes patēriņu mūsu agrārreformas radītās būvniecības dēļ.

1/ Doc. Andrējs Teikmans "Baltijas valstju meži un to nozīme starptautiskā koksnes tirgū" Rīgā, 1930.

2/ Doc. A.Teikmans izlietājis A.Ceichnera aplēsumu / A.Ceichners "Latvijas mežu tautsaimnieciskā nozīme" - 1929.g./

3/ Doc.A.Teikmans ibid. 33 lpp.

10. T A B U L A . Latvijas koku materialu un koku izstrādājumu eksports./ kub. metros / 1/

	1926.	1927.	1928.	1929.	1930.	1931.
Balki, / timberi, kapbalki, brusas /	13.470	74 243	115 809	55 185	26 141	4 450
Būvskaliņi	21 097	18 378	5 634	1 754	950	4 919
Dēļi un to gali	364 210	733 151	772 506	731 189	827 992	67 761
Finieri	15 157	22 599	35 691	46 695	47 147	51 069
Kastu daļas	76 266	124 153	14 580	180 860	87 732	71 203
Apšu kluči	9 476	16 386	26 654	22 950	21 682	16 846
Mūrlatas	977	703	1 280			
Papīrmalka	16 709	67 177	165 860	191 909	106 278	29 851
Sērkociņu stiebriņi	10 130	11 518	9 470	17 352	15 200	15 390
Slīperi	1 517	6 510	13 969	27 500	70 212	29 851
Stutmalka	125 357	380 086	607 965	679 961	600 697	256 926
Celuloze	9 856	38 126	39 231	30 233	29 925	9 603
Koku izstrādājumi	2 694	4 694	5 885	8 114	4 025	4 728
Papīrs	38 263	51 469	65 180	71 109	57 381	23 567
Kartons un pape	3 173	4 444	8 387	9 982	9 949	3 338
Sērkociņi	3 430	2 654	1 288	3 150	2 434	2 354
KOPĀ	711 782	1 556 651	1 889 327	2 067 943	1 907 745	591 856

1/ Aplēsts pēc Latvijas statistiskās gada grāmatas datiem.

2. Ā r ē j ā t i r d z n i e c ī b a.

Latvijas ārējās tirdzniecības bilance vienmēr bijusi pasīva. Šo pasivitāti mūsu oficiālā statistika uzrāda milj. latos:

1921.g.,	1922.g.,	1923.g.,	1924.g.,	1925.g.,	1926.g.,	1927.g.,
44,4	5,2	49,9	86,3	101,0	71,8	28,7
1928.g.,	1929.g.,	1930.g.,	1931.g.,			
47,4	88,3	48,4	13,3			

Izteiktas domas, ka pasivitāti patiesībā mazāka^{1/}, aiz sekojošiem iemesliem:

- 1/ ievēdamās preces parasti novērtē dārgāk,
- 2/ mūsu statistika neatskaita skonto un rabatu,
- 3/ valūtas kursu svārstības starp faktūras dienu un termiņa dienu neņem vērā,
- 4/ tāpat neņem vērā kugu proviantēšanos.

Latvijas eksporta vērtība un daudzums indekos laikā no 1924.gada līdz 1931.gadam ir sekojošs: ^{2/}

11. T A B U L A . Latvijas eksporta vērtības un daudzuma

	<u>indeksi.1924.-1929. = 100.</u>	
	vērtība.	daudzums.
1924.g.	79	72
1925.g.	83	77
1926.g.	87	89
1927.g.	102	107
1928.g.	121	121
1929.g.	127	133
1930.g.	115	135
1931.g.	76	117

1/ Latvijas bankas gada pārskats 1926.gadam 84 lpp. un A.Ceichnera raksts "Economistā" Nr.2. 1932.gadā "Maksāšanas bilance 1930.gadā".

2/ Dr.E.Wagemann's runā par "Geldschleier" no kā izlobamas parādības pētot saimnieciskas kustības /"Konjunkturlehre" 28.lpp./Kā labākais kopējais saucējs noder pati nauda, ko varam apstrachēt ar to pašu logiku,kā atšķiram konkrēto maksāšanas līdzekli no vērtības vienības. Dr.FritzSoltau, Wagemann'a līdzstrādnieks izsakās /"Vierteljahrsheft zur Konjunkturforschung" 1926. Ergänzungsheft 2.Berlin 1926.: " Statistische Untersuchungen über die Entwicklung und

3. Naudas un finansiēlie faktori.

a/ Banku krēditi un diskonta likmes.

Latvijas bankas banknošu emisija augstāko līmeni sasniedza 1930.gada novembrī, bet tad 1931.gadā pazeminājas uz 1929.gada līmeni.

12. T A B U L A . Latv.bankas banknotes apgrozībā./milj.Ls./

/ 1926.- 1930.gadam Latvijas bankas attiecīgo gadu pārskati, dati par 1931.gadu pēc "Ekonomista" /

uz 1.	1926.	1927.	1928.	1929.	1930.	1931. 1932
janv.	28,6	31,5	37,3	43,4	48,5	49,6
febr.	26,9	28,4	38,6	42,6	46,7	47,3
martu	28,6	29,8	38,7	44,5	48,3	47,5
apr.	30,1	29,5	39,7	46,7	47,8	47,2
maiju	29,5	28,4	40,2	45,8	45,8	45,1
jūn.	29,3	27,6	40,4	43,0	45,4	41,2
jūl.	29,6	27,9	41,3	43,5	44,6	38,0
aug.	29,8	27,9	41,4	43,9	45,1	44,0
sept.	30,4	28,6	43,4	45,2	46,7	44,3
okt.	31,6	30,4	45,8	47,4	49,3	43,4
nov.	30,3	31,6	44,5	49,5	50,3	
dec.	30,6	33,5	43,2	48,5	48,8	

die Konjunkturschwankungen des Aussenhandels" 15. u. sek. lpp.: attēlojot izvedumu un ievedumu ar preču vērtību aina būs nepareiza, jo rindu iespaidos arī cenu kustība. Turpretim daudzumu saskaitīt arī nevar, jo tad par līniju valdītu ogle, rūdas u.c. smagas vielas. Pareizs kopējs saucējs varētu būt ikgadējos daudzumus reizinot ar kāda noteikta gada cenu. Kādu gadu izvēlēties? Bōtkiewitcs, raksta Soltaus / 16 lpp./, pierādījis, ka pieņemot pirmo vai pēdējo gadu cenu par pamatu, indekšu rindas būs vienādas tikai tad, ja daudzuma un cenas kustības viena otru neiespaido. Ja turpretim ar lielāku apgrozījumu cena pazeminājas, indekšu rindas atšķirsies. Pētot konjunktūras kustību, izraudzītas gadam tomēr tikai II. šķiras nozīme, jo vispārējo virzienu / trendu / izolē.

Izejot no tā, esmu aprēķinājis Latvijas eksporta vērtību, ņemot vidējo cenu 1924.- 1929.gadam. Saskaitot reizinājumus, summas reprezentē daudzumus. Interesants būtu šāds aplēsums par importu, bet importa preču specifikācijā ietilpst vairāk kā 1400 preces un pārreķināšana šāda rakstura darbam neattiecinājas.

Tā kā Latvijas bankas banknotes nav vienīgais maksāšanas līdzeklis, salīdzināsim kopējo maksāšanas līdzekļu apgrozījumu atsevišķu gadu beigās.

13. T A B U L A . Maksāšanas līdzekļu apgrozība ult.

	1924.	1925.	1926.	1927.	1928.	1929.	1930.	1931
Latv.bankas naudas zīmes.	30,7	28,6	31,5	37,3	43,4	48,5	49,6	
Valsts kases zīmes	45,4 ^{1/}	31,9	30,6	33,6	33,5	34,5	36,8	
Sīka metāla nauda	13,2	23,4	24,5	23,1	22,4	23,1	26,0	
K O P Ā	89,3	83,9	86,6	94,0	99,2	106,1	112,5	

Visplašāki saimniecību kredītējusi valsts gan caur Latvijas Banku gab^{caur} ilgtermiņu kredītiestādēm, šie krediti pastāvīgi auguši, kas vislabāk redzams izsakot apakšējās tabulas kop-savilkumu virknes skaitļos /Link relatives /.

14. T A B U L A . Valsts aizdevumi miljonos latos. / 1.janvari^{2/}

G a d s.	Latv.bankas.	V.Z.bankas.	L.Hip.bankas.	Fin.Min.	KOPĀ.	Virknes sk.
1927.	134,5	76,6	19,6	9,1	240,8	100
1928.	133,9	111,5	25,4	9,7	279,5	116
1929.	131,8	144,5	37,3	10,4	324,0	116
1930.	147,4	178,9	48,3	23,3	398,2	123
1931.	157,4	200,2	61,8	23,6	443,0	111

Paplašinājušies arī privāto banku krediti, kā redzams pēc sekojošās tabulas:

15. T A B U L A . Banku krēditi miljonos latos /1.janvari^{3/}

	1926.	1927.	1928.	1929.	1930.	1931.	
Diskontētie vekseli ^{4/}	57,0	69,3	75,2	86,0	103,6	105,9	
Spec. tek. rēķini	44,9	50,0	62,5	67,1	93,2	93,8	
Aizdevumi	43,3	48,6	51,2	52,9	60,5	68,6	
K O P Ā -	145,2	167,9	188,9	206,0	257,3	268,3	
Virkn.skaitļos	-	100	116	112	109	125	104

1/ Ieskaitot Latv.bankā un nodaļās esošās zīmes. Latvijas stat. gada grām. dati.

2/ 1930.g.Latv.bankas gada pārskats 52 lpp.

3/ ibid. par attiecīgiem gadiem

4/ Atskaitot rediskontu citās kredītiestādēs.

Virknēs skaitļi rāda, ka valsts aizdevumi visu laiku pieaug visai vienmērīgi. Banku krēditi arī pieaug, bet sevišķi straujš lēcians uz augšu iezīmējas 1930.gadā attiecībā pret 1929.gadu. Ja ņemam vērā dzīves dārdzības samazināšanos un vispārējo cenu krišanu, kredita ekspanzija visai ievērojama.

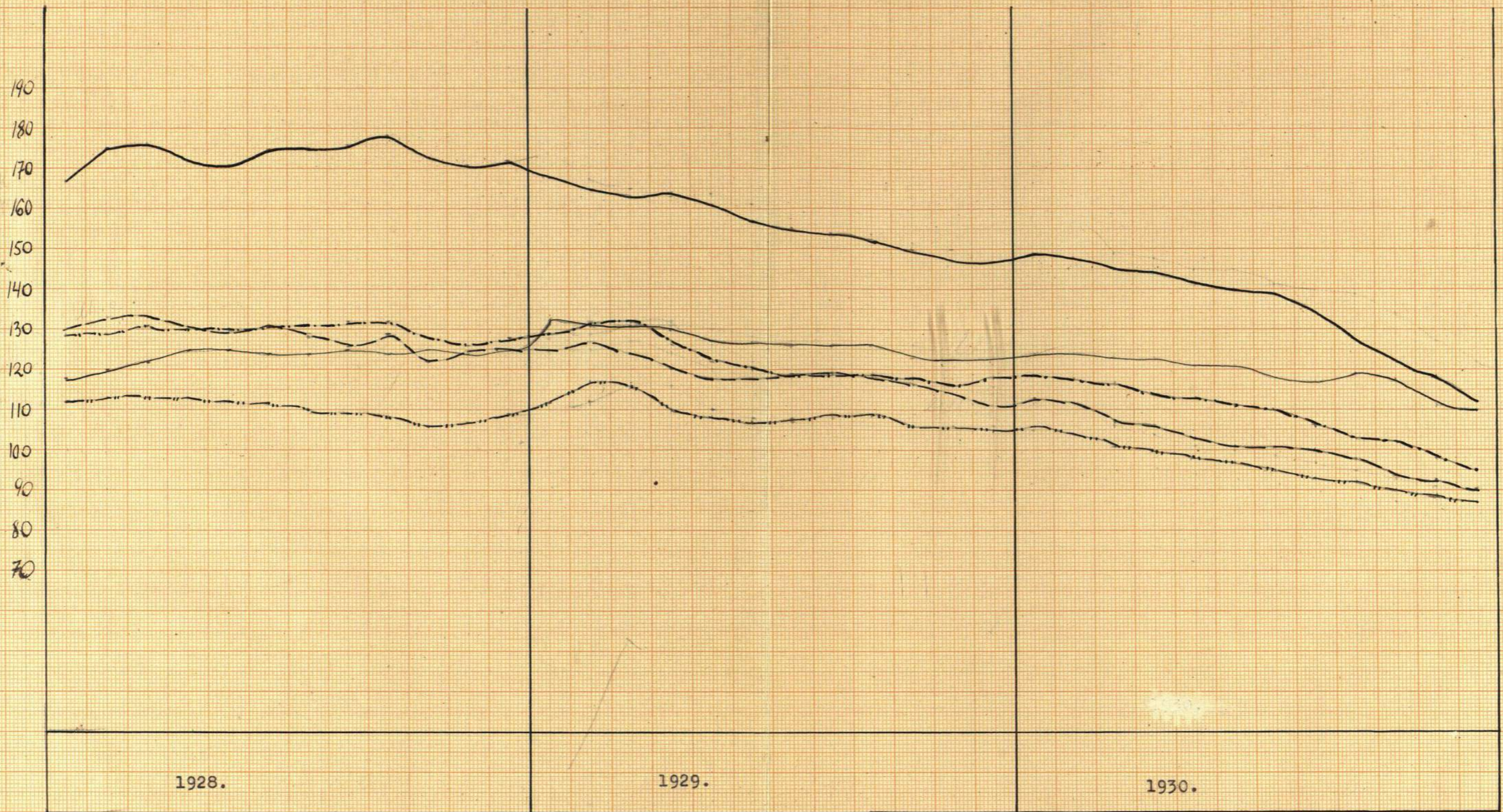
Latvijas Bankas dažādās procentu normas pārskata laika beigās bija : -

- 1/ No lauku kredītiestādēm :
 - a/ par vekselu rediskontu un
 - b/ speciāliem tekošiem rēķiniem, nodrošinātiem ar vekseliem, no tām kredītiestādēm, kas ņem no saviem klientiem 8% un mazāk 5%
 - c/ par visiem pārējiem aizdevumiem un speciāliem tekošiem rēķiniem, no tām kredītiestādēm, kas ņem no saviem klientiem 9 $\frac{1}{2}$ % un mazāk 6 $\frac{1}{2}$ %
- 2/ No lauksaimniekiem :
 - a/ par aizdevumiem pret solovekseliem, nodrošinātiem ar lauku nekustamiem īpašumiem 5 $\frac{1}{2}$ %
 - b/ par tāda paša veida tekošiem rēķiniem 6 $\frac{1}{2}$ %
- 3/ No pilsētu kredītiestādēm :
 - a/ par vekselu rediskontu, no kredītiestādēm, kas ņem no saviem klientiem 11% un mazāk 6%
 - kas ņem no saviem klientiem 12% un mazāk 7%
 - b/ par visiem pārējiem aizdevumu veidiem un speciāliem tekošiem rēķiniem, no kredītiestādēm, kas ņem no saviem klientiem 11% un mazāk 6 $\frac{1}{2}$ %
 - kas ņem no saviem klientiem 12% 7 $\frac{1}{2}$ %
- 4/ No privātpersonām un sabiedrībām :
 - a/ par vekselu diskontu 7 $\frac{1}{2}$ %
 - b/ par visiem pārējiem aizdevumiem un speciāliem tekošiem rēķiniem 8%
- 5/ Eksportpreču tratu diskonts 6%

16. T A B U L A .

1914. = 100.

Cenu kustības 1928- 1930.g.

- Eksportpreču cenas —————
- Fabrikātu cenas —————
- Izejvielu cenas - - - - -
- Lieltirdzniecības cenas ————
- Importa preču cenas - - - - -

b/ c e n u k u s t ī b a s .

Eksportpreču cenas, kā redzams pēc 16 tabulas savu kulminācijas punktu bija sasniegušas 1924.gadā. Līdz 1926.g. eksportpreču cenas pazeminājās, lai atkal celtos līdz 1928.gadam. Jaunā galotne 1928.gadā maz līdzēja, jo eksports /izņemot animālos produktus / samazinājās neražas dēļ. 1928.gada pēdējā pusē eksportpreču cenas sak slidēt uz leju visai vienmērīgi, bet 1930.gada vidū slidešana lejup turpinājās ārkārtīgi strauji.

Importpreču cenas no 1922.gada sākot mazliet pazeminājas ar zemāko līmeni 1924.gadā. Tad turpināja kustēties gandrīz horizontāli, bet pēc straujā kāpiena 1929.gadā un tikpat strauja kritiena tanī pašā gadā sāka neatlaidīgi pazemināties. Abu cenu kustību salīdzinājums rāda noteikti nelabvēlīgu tendenci mūsu tautsaimniecībai, jo eksportpreču cenām kritot nebūt nepazeminājās tāda pašā mērā importpreču cenas. 1930.gadā mūsu ārējās tirdzniecības zaudējumus no eksportpreču cenas krišanas vērtē uz 80 - 85 milj. Ls., bet atskaitot ieguvumu uz importpreču cenu samazināšanos, paliek zaudējums 25 - 30 milj. Ls. / salīdz. 1930.gada Latv. bankas gada pārskats 70 lpp./

Importpreču cenu līnijai vispārējā virzienā seko izejvielu un lieltirdzniecības cenas. Turpretim fabrikātu cenas visai pretojas tendencei lejup. Fabrikātu cenas pazeminājas visai lēni, tikai 1930.gada beigās iestājas straujāks kritiens lejup, vairākus mēnešus pēc eksportpreču cenu straujā kritiena. Tendence, kaut arī depresijas atplūdumā, tomēr no Latvijas saimniecības nozarēm - rūpniecībai labvēlīgāka.

Salīdzinot dzīves dārdzības indeksus ar sīktirdzniecības cenām vērojams, ka abas rindas iet gandrīz līdztekus, tikai sīktirdzniecības cenu kustības straujākas. Tas pilnīgi saprotams, jo dzīves dārdzības indeksos ietilpst telpu īre u.c. mazkustīgi elementi.

17. T A B U L A. Dzīves dārdzība un sīktirdzniecības cenas indeksos.

	1921.	1922.	1923.	1924.	1925.	1926.	1927.	1928.	1929.	1930.
Dzīves dārdzība										
1914 = 100.	67	75	90	108	114	110	112	113	127	100
Sīktirdzn.cenas										
13 pārtikas viel.										
1913 = 100.	128	109	112	126	139	134	135	147	165	

Siktirdzniecības un lieltirdzniecības indeku salīdzinājumi rāda, ka lieltirdzniecības preču cenām 1928.gada kritot, siktirdzniecības preču cenas turpina augt, Diference kļūst arvien jutamāka un šī parādība taisni pēdēja gada bijusi asu pārrunu iemesls mūsu dienas presē. Jāapsver tomēr, ka siktirdzniecības cenās ietilpst arī telpu īres, veikalu izdevumi, fraktis, darba algas, u.c., kas nebūt nesamazinājas līdz ar lieltirdzniecības cenām. Tas, ka siktirdzniecības cenas tik ātri neseko lieltirdzniecības cenām, bet bieži iet pretēja virzienā, arī citur novērojama parādība.^{1/}

c / a l g a s u n i e n ā k u m i .

A. Lauksaimniecība.

18. T A B U L A. Laukstrādnieku algas / pie brīva uztura / ^{2/} latos.

Gads.	Gada strādnieki.		Vasaras strādnieki.		
	Puiši.	Meitas.	Puiši,	Maitas.	Gani.
1913/14	320	181	200	115	88
1924/25	488	295	343	214	172
1925/26	537	334	376	241	200
1926/27	569	363	388	258	209
1927/28	563	369	379	255	207
1928/29	542	364	364	250	202
1929/30	498	338	325	224	179
1930/31	487	336	328	229	182
1931/32	471	328	319	229	177

Interesanti atzīmēt, ka meitu algas ievērojami lēnāk slid lejup nekā puīšu algas. No tā varētu secināt, ka lauksaimniecības cenšas saistīt labāki relatīvi lētāko darba spēku, jo tagad darba dalīšanas robežas lauksaimniecībā vairs nav tik stingras kā pirms kara.

Starp puīšu un meitu

1/ Salīdz. Dr. Jørgen Pedersen, "Economic Conditions in Denmark" Institute of Economics and History, Copenhagen 1931. 37.lpp.

2/ dati pēc Latvijas statistiskās gada grāmatas.

Laukstrādnieku samērā mazam skaitam stāv pretī ievērojami lielāks lauksaimnieku un viņu ģimeņu locekļu skaits. Pēc 1929.gada lauksaimniecības skaitišanas Latvijā paši savu īpašumu apsaimnieko 191 384 personas^{1/}. Interesanti būtu konstatēt šīs tautas daļas ienākumus. Pēc lauksaimniecības grāmatvedības datiem^{2/} lauksaimnieku darba ienākums bija:

	uz vienu saimniecību.	uz 1 ha derīgas zemes.
1927/28	Ls. 1.581.-	Ls. 39,17
1928/29	" 401,36	" 9,65
1929/30	" 1 802,34	" 44,44

Tik tālu individuālais ienākums.

Valsts statistiskā pārvalde pēc lauksaimniecības grāmatvedības datiem aplēsusi arī lauksaimniecības tautsaimniecisko ienākumu/ strādnieku darba algas, pieskaitot īpašnieku darbu, pieskaitot netto ienākumus, pieskaitot nodokļus / tas bija sekojošs / latos / :

	1927/28	1928/29	1929/30
uz vienu saimn.	4 373,75	3 307,10	4 466,97
uz 1 ha derīgas zemes.	108,34	79,61	110,16

Ceturrtā tabulā sniedzu salīdzinājumu starp lauksaimn. ražojumu eksportu un lauksaimn. ražojumu importu. Skatīti aptuvenis korrespondē lauksaimniecības tautsaimnieciskam ienākumam.

B. Rūpniecība.

19. T A B U L A . Vidējās algas Rīgas privātrūpniecībā.

/Likmes pie 8 stundu darba laika / ^{3/}

Gadi.	Kval.str-ki.	Kval.str-ces.	Nekv.str-ki.	Nekv. str-ces
1914.I.puse	5,35	2,65	3,20	1,35
1921.	2,55	?	1,75	1,05
1922.	3,05	1,70	2,35	1,05
1923.	3,65	1,75	2,75	1,20

1/ V.st.p. V.Salnājs, A.Maldups "Lauksaimniecības skaitišana Latvijā 1929. Zemes īpašumi un to izmantošana.Saimniecību skaits." Rīgā, 1930. 30.lpp.

2/ Lauksaimn. grāmatvedības biroja 1927/28 gadā 162 dalībnieki, 1928/29 gadā - 180 dalībni., 1929/30.gadā apmēram 200 dalībnieki. A.Maldups un V.Salnājs "Latvijas lauksaimniecība 1929.gadā" Rīgā, 1930. 79.lpp.

3/ 1930.gadā aptver apm. 37 000 personas.Latv. stat. gada grām. dati attiecīgos gados.

20. T A B U L A . Strādnieku algas, dzīves dārdzība, sīkstirdzniecības cenas. Indeku salīdzinājumi.

	1921.	1922.	1923.	1924..	1925.	1926.	1927.	1928.	1929.	1930.
1. Strādnieku algu indeki 1914 = 100. ^{1/} /Rīgas rūpniecības nekval.strādnieki/	55	73	86	95	102	108	113	109	114	116
2. Laukstrādnieku algas 1914 = 100. ^{1/} / Visā valstī; pie saimn. uztura. /	84	120	135	164	182	194	192	186	170	169
3. Sīkstirdzniecības cenas 1913 = 100. / 13 pārtikas vielām /	128	109	112	126	139	134	135	147	165	
4. Dzīves dārdzība 1914 = 100.	67	75	90	108	114	110	112	113	127	100
5. Attiecība - 1. : 3.	0,43	0,61	0,77	0,75	0,73	0,80	0,84	0,74	0,69	
6. Attiecība - 1 : 4	0,82	0,97	0,96	0,88	0,89	0,98	1,01	0,96	0,90	1,16
7. Dīkā stāvošo bezdarbnieku skaits / 12 mēnešu pēdējo dienu vidējais /				1987	2721	2794	3131	4700	5617	4851

1/ Latvijas statistiskā gada grāmata 1930.g. 351 tabula.

19 tabulas turpinājums.

1924.	4,35	2,25	3,05	1,45
1925.	4,85	2,50	3,25	1,60
1926.	5,45	2,75	3,45	1,80
1927.	5,70	2,65	3,60	1,95
1928.	5,75	3,05	3,50	2,00
1929.	5,75	2,95	3,65	2,00
1930.	5,85	2,85	3,70	2,05

Kvalificēto strādnieku algas līdz 1930.gadam turpina augt. Kvalificētām strādniecēm pēc 1928.gada algas sāk samazināties. Nekvalificētiem strādniekiem algas ar pārtraukumiem 1928.gadā turpina augt; nekvalificētām strādniecēm algas aug bez pārtraukuma.

20.tabula sniedz strādnieku algu indeku, siktirdzniecības cenu indeku un dzīves dārdzības indeku salīdzinājumus. Kā redzams no salīdzinājumiem nekvalificēto strādnieku stāvoklis 1927.gadā un 1930.gadā bijis labvēlīgāks kā pārējos gados.

Nostādot individuēlam ienākumam rūpniecībā pretīm rūpniecības tautsaimniecisko ienākumu, būtu jāaplēš rūpniecības uzņēmumu peļņas. Pēc publicētām akciju sabiedrību bilančiem peļņa pret akciju kapitālu bija:

21. T A B U L A . Akciju sabiedrību peļņa procentos no akciju kapitāla.

Gadi.	1926.	1927.	1928.	1929.	1930.
Bankas	9,5	5,8	5,1	6,6	7,1
Ķīmiskā rūpniecība	3,1	2,0	4,0	5,0	5,2
Tirdzniecība	7,0	4,5	3,9	4,3	4,6
Tekstilrūpniecība	7,7	6,8	7,1	5,7	6,3
Satiksme	5,7	4,4	6,2	8,5	12,3
Pārtikas rūpniecība	10,5	12,6	8,3	14,2	13,0
Metalrūpniecība	1,8	1,5	3,7	3,6	7,0
Papīrrūpniecība		10,0	7,3	16,1	11,1
Kokrūpniecība	2,8	2,2	3,6	4,5	4,5
Visas akc.sab-bas	7,0	5,3	5,3	6,9	7,3

1/Aplēsts pēc Latv. stat. gada grāmata publicētiem bilanču kop-savilkumiem.

III. VALSTS-SAIMNIECISKĀS DZĪVES IETEKMĒTĀJA.

Pirms simts gadiem Lists rakstīja: " Es ist eine schlechte Politik, vermittels sozialer Macht alles zu regulieren und alles zu foerdern, wenn die Dinge sich selbst besser regulieren und besser gefoerdert werden koennen durch Privatanstrengungen; aber es ist eine nicht weniger schlechte Politik, jenen Dingen ihren Lauf zu lassen, welche nur durch das Eingreifen der sozialen Macht gefoerdert werden koennen."^{1/}

Lista uzstādīto problēmu atrisina, ka valsts labklājība, ne atsevišķu indivīdu labklājība, nosaka vai saimniecisko dzīvi regulēt individualai gribai vai kolektīvai - valsts gribai. "Laissez faire, laissez passer" ir tirgoņu izgudrots un der tikai tirgoņiem, lauksaimniecībai un rūpniecībai šis princips neder, raksta Lists. Problēmas, kas bija tik akūtas pirms simts gadiem, tagad ar jaunu sparū, daudz iespaidīgākā formā uzmācās pēdējo pasaules saimniecisko notikumu aspektā.

Prof.Dr. Christians Eckert's savā priekšlasījumā Berlīnē 1932.gada 27.janvārī analizēja valsts un saimniecības attiecības,^{2/} viņas iespējamības un reālā izpausmē. Viņš uzstāda jautājumu vai tagad varēs vairs atgriesties pie mazāk politizētas saimniecības,^{3/} kur valsts vara ir gājusi tik tālu, ka jebkura kauzalitāte saimnieciskā dzīvē pārtraukta, saimnieciskās dzīves likumi vienkārši izsludināti par neesošiem.

Mūsu šī raksta nolūks asi šķirt nacionālos spēkus un starptautiskās saimnieciskās dzīves ietekmi Latvijas tautsaimniecībā. Tādēļ nepieciešams, kaut tikai konspektīvi apskatīt, kā valsts varas ietekme veidusies gan legislatīvā, gan administratīvā formā, bet šis ietekmes rezultātus aplūkosim turpmāk.

Valsts varas ietekmi varam iedalīt tiešā un netiešā.

1/ Tiešā ietekme izpaudās:

A. Saimnieciskā politika:

a/ agrārpolitika, resp. agrārreformā,

b/ muitas politika cik tālu tā uzskatāma par ietilpstošu intervencijas sistēmā, t.i. neievērojot tas fiskālo raksturu,

B. Starptautiskos līgumos:

a/ bilaterālos līgumos,

b/ multilaterālas konvencijas,

C. Valstij nostājoties b l a k u s privātsaimniecībai:

D. Subvencijās un pagaidu rakstura privātsaimniecības kārtošanas rīkojumos.

^{2/} Prof.Chr.Eckert /Koeln/ "Staat & Wirtschaft" Weltwirtschaftliches Archiv 35 Bd.H.2. S.357-385. ^{3/} ibid 382 lpp.

1/ "Staatsinteresse und Privatwirtschaft" Eine Auswahl aus den

2/ Netieša ietekme izpaudās:

- A. Krēdītu politikā,
- B. Sociālā likumdošanā,

1/

Nepieskaņoties šīnī nodaļā agrārreformai, dažus vārdus par muitas politikas veidošanos.

Latvijas valsts nodibināšanās pirmie gadi saimnieciskā dzīvē raksturojas ar plašu valsts varas uzraudzību un saimnieciskās dzīves kārtošanu. Zemē bija novēršams preču bads, bet pašu rūpniecības nebija. Tamdēļ vajadzēja veicināt nepieciešamo preču importu. 1919.gada muitas tarifs / ad valorem tarifs / no muitas atbrīvo: labību, kartupeļus, rīsu, mannā, cukuru, zirgus, raga lopus, kuģus, bezvērts paraugus un rūdas / V.V.Nr. 94 1919.g./ . 1921.gadā sarakstu papildina ar jaunām, bez muitas ievadamām precēm, piemēram: akmeņogles, gaļa. Ar apgādības ministrijas likvidāciju 1921.gadā sāk arvien vairāk nostiprināties privātā iniciatīve. 1921.gada muitas tarifs vairs nav "ad valorem" tarifs. A.Zalts savā brošūrā "Latvijas starptautiskā saimnieciskā dzīve" / Rīga, 1932.g. 10.lpp./ atzīmē, ka tarifs bijis vairāk valūtas stabilizēšanas nolūkiem. Uz to norāda, ka 1921. - 1922.saimn. gadā muitas nodokļi sastāda vairāk par 20 % no ievedamo preču vērtības. 1928.gada muitas tarifs jau tirdzniecības līgumu tarifs /V.V. 1928.g. Nr. 74./ . Šis tarifs ir divslējijs ar minimalām tarifa likmēm tirdzniecības līgumu slēdžeju valstīm un maksimālam - pārējām. Importēt aizliegtas kaitīga rakstūra preces/nezāles, indes, loterejas biļetes u.tml./ . Muitas pamiera konferencē 1930.gadā Latvijas pārstāvis varēja deklarēt, ka Latvijā muitas tarifs pēdējos gados nav paaugstināts, bet 1/2 gada vēlāk muitas tarifu ievērojami paaugstināja. 1932.gadā Saeima deva tiesības ministru kabinetam uz finanču ministra priekšlikumu paaugstināt mui- tas veselai rindai priekšmetu līdz 100 un 250 procentēm. Likumdevējs šo likumu, acīmredzot, uzskata kā pagaidu līdzekli, jo tas spēkā tikai vienu gadu.

1922.gada 7. oktobrī noslēgtais tirdzniecības līgums ar Čehoslovākiju, kas stājās spēkā 1923.g. 9.novembrī, ievadīja

Schriften von Friedrich List. Deutsche Bibliothek Berlin 69.lpp.

1/ Agrārreformu Latvijā kā intervenciju nevar uzskatīt, jo tās nepieciešamību deklarēja jau pie valsts dibināšanas, tamdēļ tā uzskatāma kā mūsu valsts funkcija "sui generis" un šīnī apskatā neietilpstošā. Viņa minēta tikai grupējuma pilnības dēļ.

tirdzniecisko līgumu virkni. Seko līgumi ar visām svarīgākām valstīm, bet pēc savas tautsaimnieciskās nozīmes mums svarīgākais līgums bija tirdznieciskais līgums ar SPRS, parakstīts Maskava 1927.gada 2. jūlija, stājās spēkā 1927.gada 5. novembrī./V.V. 1927.g.Nr. 244./ Līgums bija slēgts uz pieciem gadiem un kā zināms, mūsu kontrahents to uzteica.

Visu līgumu pamatprincipi: 1/ vislielākās labvēlības princips, 2/ tirdzniecības un kuģniecības brīvības princips, 3/ Baltijas valšņu un Krievijas klauzula.^{1/} Attiecībā uz šiem pamatprincipiem Latvijas ieturējusi "fair play" ar visām līgumu slēdzēju valstīm, liekas pat arī tad, kur saimnieciski apstākļi prasīja, lai Latvija nemuitotu visas preces ar minimālo tarifu, bet aprobežotu tos ar sarakstu, kā piem. Francija attiecībā pret Latviju. Ievērojams ir trešais princips - Baltijas klauzula. Šai klauzulai arī politiski-federatīva nokrāsa^{2/} un tā pašā sākumā nolīdzināja ceļu uz Baltijas valšņu un Krievijas sadarbību saimnieciskā laukā. Nesen noslēgtais līgums ar Lietuvu klauzulas nozīmi izcēla. Neapšaubāma patiesība apgalvojumam, ka sīkā sadrumstalotība, lieli muitas vaļņi sīkām saimnieciskām vienībām traucē darba dalīšanu atsevišķo valšņu starpā, kas savukārt kavē tautsaimniecisko attīstību. Baltijās valstis varētu būt atsevišķa saimnieciska vienība. Latvijas un Igaunijas rūpniecības ražojumiem un visu Balt. valšņu zemkopības ražojumiem būtu liels iekšējais tirgus. Cīņa ārējā tirgus iekarošanai un turēšanai mazinātos, bet tas nebūt nenozīmētu noslēgšanos pret starptautisko preču apmaiņu. Baltijas klauzulai vajadzēja sekot muitas unijai, kaut tikai ar Igauniju. Tomēr tam pārāk lieli šķēršļi, ne tik daudz tautsaimnieciska, kā privātsaimnieciska argumentācija /tekstilrūpniecība!/. Ļoti iespējams, ka ungaru saimniecības eksperta Elemēra Hantosa ierosinātā Donavas baseina apvienība, Jovana Zvijitscha, jugoslāvu tautsaimnieka Mirko Kositscha ierosinātā Balkānu muitas apvienība /Albānija, Bulgārija, Grieķija, Jugoslāvija, Rumānija, Turcija/, Beneša propagētā un franču atbalstītā saimnieciskā mazā antante /Jugoslāvija, Rumānija un Čehoslovākija/ realizēsies ātrāk, nekā ilgi lolotā Latvijas - Igaunijas muitas unija.

1/ A.Zalts "Latvijas starptautiskā saimnieciskā dzīve" Rīga, 1932. 14. lpp.

2/ Dr. Boris Ichboldin Weltwirtschaftliches Archiv 35 Bd.H.2. 518.lpp. 2.piezīme.

Vislielākas labvēlības klauzula liekas savu laiku ir pārdzīvojusi. To jau apiet, mītu gan iekasējot, bet tad atmaksājot norēķināšanās ceļā. Holandes-Belģijas-Luksemburgas muitas konvencija varbūt ievadīs jaunu ēru. Šis, Ouchy parakstītās uz Oslo konvencijas dibinātās vienošanās nolūks, acīmredzot: 1/ veicināt vēl plašāk lauksaimniecības valsts Holandes un rūpnieciskās valsts Belģijas saimnieciskos sakarus, 2/ iegūt lielākas priekšrocības angļu impērijas muitas unijā, kas varētu jo plaši izveidoties Ottāvas konferencē.^{1/} Vai Latvija sekos šim paraugam, cenšoties izmantot tagadējās saimnieciskās dzīves prasības, paliek atklāts jautājums.

Apstājoties pie multilaterālam konvencijām, pirmkārt jāmin 1930.gada februārī muitas pamiera konferencē parakstītās tirdzniecības konvencijas ratificēšanu, tāpat 1931.gada jūlijā ratificēto konvenciju par muitas formalitātu vienkāršošanu. Ar to Latvija izrādīja savu vēlēšanos piedalīties starptautiskā ekonomiskā kopdarībā, kaut arī nedēļu pēc muitas formalitātu vienkāršošanas konvencijas ratificēšanas, Saeima ievērojami paaugstināja muitas likmes. Bet 1931.gads nes Eiropai, visai pasaulei, pārmaiņas, kuŗas vēl apskatīsim turpmāk, un starptautiskās sadarbības jautājumi paliek otrā plānā. Apstājas piemēram starptautiskās agrārbankas organizāšanas darbi. Mūsu likumdošanā šie notikumi atbalsojas vairākos saimnieciskās dzīves ierobežojošos likumos. 1931.gada 8.oktobra noteikumi par ārzemju valūtas operacijām nosaka, ka tikai Latvijas Banka drīkst ārzemju valūtu iegūt un atsavināt. 13. oktobra noteikumi par preču importa regulēšanu, ap 70 priekšmetiem nosaka kontingentu par kuŗu vairāk nav atļauts importēt. Šos noteikumus jau ievadīja 16. jūlija ministru kabineta atļauja bankām atmaksāt noguldījumus nedēļā līdz 5 %, bet sākot ar decembri 2 1/2 %. Šo pagaidu noteikumu atcēla tad, kad tas bija nosvinējis 1 gada jubileju, bet pārējie "pagaidu noteikumi" liekas ieguvuši pilnīgas pilsoņu tiesības un arī mums jāstāda prof. Chr.Eckert'a jautājums.^(p.34) Saiāstoši noteikumi par pārstādājamās iekšzemes un ārzemes maizes labības samēriem /V.V.1931.g.Nr. 249./, noteikumi par cukurtirgus regulēšanu /V.V.1931.g. 245 Nr./, par cukura ieviešanu Latvijā /V.V. 1931.g. Nr. 245 Nr./ nebūt vairs nav "pagaidu noteikumi". Tie visi iziet uz lauksaimniecības aizsardz.

1/"Rigaer Wirtschaftszeitung" 1932.g. Nr. 15.

nevis nejaušu konjunkturu svārstību paralizēšanai, bet lai izslēgtu Latviju no ilgstošas lauksaimniecības strukturālās pārmaiņas.

Valsts darbība šinī virzienā, nodrošināt Latvijas lauksaimniecību pret pasaules saimnieciskās attīstības negatīvo ietekmi, sākās ar to, ka linu monopolu atstāja vēl tad, kad valstij tas fiskāli vairs neatmaksājās. Linu monopolam sākumā bija nenoliedzami nopelni lata stabilizācijai. Interesanti atzīmēt, ka finanču ministra Puriņa laikā linu monopola noliktavās uzkrājās ca. 800 000 tonnas linu. Cena bija visai augsta, bet ministru kabinets pārdošanai nepiekrita, gaidot cenu celšanos. Finanču ministra R.Kalninga laikā krājumu likvidēja par puscenu. Tā ieguva ārzemes valūtu un paplašinot citus ienākuma avotus radās iespēja stabilizēt ar 1922.gada 3.augusta likumu nodibināto, uz zelta pamatoto, naudas vienību l a t u . Linu monopols deva peļņu līdz pat 1928/29.budžeta gadam. Linu cenas pasaules tirgū gan sāka kristiem kopš 1923.gada, tomēr 1927.gadā cēlās un oktobrī, pieņemot 1924-1926. = 100, sasniedza 120.^{1/} Galotnei seko kritiens. 1928.gada I.pusē cena gan uzlabojas, bet tad sākās sevišķi straujš kritiens 1929.gadā,^{2/} tāpat turpinoties 1930. un sekojošos gados. Šī mainīgā linu cena tad 1929/30. un 1930/31.gados prasīja jau 4/5 daļu peļņas, ko linu monopols bija devis 10 iepriekšējos gados. 1919/20 - 1927/28.gados peļņa bija Ls. 55,5 milj. 1929/30. - 1930/31.gados zaudējums bija 11,5 milj.Ls.

Saeima ar likumu linu ražotājiem nodrošināja noteiktas cenas / V.V. 1929.g. Nr. 225./ par ražošanas periodu uz priekšu, t.i. iepriekšējā rudenī. Šī garantētā cena ievērojami pārsniedza pasaules tirgus cenu / 1930/31.budžeta gadā linu monopolam t.linu pašizmaksa bija ca. £.60.--, pret ca. £. 32.-- pārdošanas cenu / Zaudējumus sedz budžeta kārtībā un samazinot monopola kapitālu.

1/ Vierteljahrshefte zur Konjunkturforschung 5 Jgg. 1930. Heft 2. 15.& sek. lpp.

2/ 1930.g. aprīlī l t ristipū maksāja £. 63.--, augustā £.58.-- decembrī £. 37.--, bet 1931.gada janvarī £. 33.--, gada beigās nokritot līdz £. 31.-- / P.Vanaga raksts "Ekonomista" Nr.24, 1931.g. 875 lpp./

Turpmākais solis bija cenas garantēšana cukurbietēm. Paaugstināta muiža cukuram deva iespēju cukurbietes par garantēto cenu izvērtēt. Cik zināms cukurmuitas paaugstinājumiem sekoja cukura monopola ieviešana. Cukurcenas paaugstinājums gan samazināja patēriņu, bet nepietiekot ar vienas fabrikas produkciju, ceļ otru fabriku un projektē turpmākas.

Panākumi linu un cukurbiežu cenu nodrošināšanai, pamudināja tādas prasības attiecībā uz sviestu, bekonu un labību. Sviesta eksports jau baudīja eksportprēmijas līdz 50 % pazeminātā dzelzceļtarifa veidā, bet 1930.gadā ievēda vēl sevišķu piemaksu. Cenai kritot zem Ls. 3.- kilogramā, valsts piemaksāja Ls. 0.20 līdz Ls. 0.30 / Latgalei / kilogramā. Sadalot 1929/30.budžeta atlikumu / 1931.gada 27.janvāra likums / šim piemaksām atvēlēja 2,5 milj. latu, bet bekonam no tā paša budžeta atlikuma - piemaksāja Ls. 600 000.- 1932.gada 20. jūnija likums / "V.V." 1932. Nr. 140/ sviesta ražotājiem uz vienu gadu, sākot ar 1932.gadu garantē par eksportēto sviestu Ls. 2.50 kilogramā, bet par II.šķ. eksportēto sviestu Ls. 2.40 kilogramā. Cenu kustībai seko Zemkopības Ministrijas, Finanču ministrijas un Valsts Kontroles pārstāvju sastādītā kotācijas komisija. Ar 1932.gada 21. jūnija likumu valsts garantē lauksaimniekiem par eksportkautuvēm pārdotam bekona cukam Ls. 0.75 - Ls. 0.85 kilogramā/dzīvsvārā/. Saskaņā ar instrukciju pie likuma par sviesta ražošanas veicināšanu / V.V. 1932.g. Nr. 161/ no izdarāmām piemaksām pakāpeniski atvelk sēklas un lopbarības parādu, kas radies iepriekšējos gados, valstij palīdzot lauksaimniekiem plūdos un neražā.

1928.gada neraža spieda valdību ievērojamu daļu no ārējā, 6. milj. dollāru lielā, aizņēmuma / sērskociņu aizņēmums/ izlietāt maizes labības sēklas iegādāšanai. Ražotās labības vērtība sekošā gadā bija ievērojami zemāka par sēklas vērtību, Valdība lika parādu atbērt graudā. Pārdodot atbērtos miežus un auzas Vācijai, cieta lielus zaudējumus. 1930.gada raža bija visai laba / skat. statistiskā pārskata 1.tabulu./, bet ārzemju labības zemā cena, tirgū izspieda irkšzemes labību. 1930.gada 31. jūlija noteikums un 14.augusta instrukcija labībai noteica ciešu cenu un piemaksa % ārzemju labībai. Kviešu cenu noteica Ls. 300.- 339.- tonnā, bet par nekaltētiem kviešiem Ls. 275.- - Ls. 291,50 tonnā. Tai pašā laikā par Lietuvas kviešiem, ko iepirka saskaņā ar tirdzniecisko līgumu, maksāja Ls. 208,92 t.

Rudzu cenu noteica: kaltētiem Ls. 240.- 268,80 tonnā, nekaltētiem Ls. 215.- Ls. 227.90 tonnā. Par Lietuvas rudziem maksāja Ls. 104.24 tonnā. Darījumus ar Lietuvu sliedza par Čikāgas biržas cenām, pieskaitot transporta izdevumus. Par nopirkto iekšzemes labību pirmajā labības biroja pastāvēšanas gadā samaksāts Ls. 21 714 682,13. Noteiktās cenas dibinātas uz Valsts statistiskās pārvaldes aplēstās labības ražošanas pašizmaksas, 1929/30. gadā = rudziem Ls. 235,10, kviešiem Ls. 293,70. Labību līdz 1931. g. 1. oktobrim pārdeva par Ls. 15 000 000. par sekojošām cenām: nekaltētie rudzi - Ls. 228.-, kaltētie - Ls. 258.-, nekaltētie kvieši - Ls. 288.-, kaltētie kvieši Ls. 323.- tonnā. 1931. gada 15. oktobrī cenas attiecību paaugstināja uz Ls. 250.-, 260.-, 315.-, 325.- tonnā. Uzcenojuma starpība tā tad Ls. 10.- tonnā, bet iepriekšējas izdevumi tai pašā laikā Ls. 34,90 tonnā. Sakarā ar šo likumu rudzu maizes cena cēlas no 1930. g. jūlija Ls. 0.23 kilogramā uz Ls. 0.26 decembrī. 1931. gadā uzsāka labības uzpirkšanu uz veciem noteikumiem. Līdzekļus labības operācijām valdība aizņēmas no Latvijas bankas un no pārdotās labības. Līdzekļiem izsīkstot lauksaimniekiem maksāja tikai daļu, pārējo paliekot parādā.

Koku tirgotājus sevišķi uztrauca mežu resora rīcība koku tirdzniecībā. Mežu resors kokus sāka izstrādāt saimnieciskā kārtā un tos eksportēt. Sakarā ar koku cenu krišanu valdība gan piekrita 1929. gadā slēgto līgumu augsto cenu samazināšanai, bet praksē tas bija grūti realizējams. Tikai 1931. gada janvarī izdeva instrukciju par šī lēmuma realizēšanu. Cenas revidēja Ipaša mežu departamenta komisija valsts kontroles uzraudzībā. Apstākļi tā tad līdzinājās gandrīz valsts monopolam^{1/}. Rīgas biržas komiteja un saimnieciskās organizācijas pret mežu departamenta rīcību protestēja un 1931. gada februārī Saeima noraidīja pilnvaru došanu mežu resoram darbības paplašināšanai. Ar pārējas formulu piešķīra valdībai tiesību izstrādāt mežus saimnieciskā kārtā. 1931/32. gada ziemā mežu izstrādāšanā saimn. kārtā nodarbināja bezdarbniekus. Izstrādāja lielus vairumus stutmalkas un pārdeva tieši uz ārzemēm. 1928./29. gadā no kopējā izsnieguma mežu departaments saimnieciskā kārtā bija sagatavojis 6,2 %, gadu iepriekš tikai 3 %. Tā kā valsts ir gandrīz visu mežu Ipašniece / 84 % no kopplatības /, viņai iespējams ar pareizu mežu ekspluatēšanas politiku ļoti jūtami ietekmēt visu mūsu I/ saīdz. Rīgas biržas komitejas 1931. gada darbības pārskatu. 30. lpp.-

tautsaimniecību. Valsts meži deva arī iespēju realizēt agrārreformu, izsniedzot būvmateriālus par pazeminātu cenu. Koku materiālu pārvadāšana dod ievērojamus ienākumus dzelzceļam un arī blakus peļņu lauksaimniekiem. Valsts meži ir lielākā Latvijas valsts bagātība; pārējoša depresija šo bagātību nespēj mazināt, jo atstājot mežus kādu laiku neekspluatētus to vērtība nemazinājas, bet gan pieaug / paraugušu mežu mums tikpat kā nav /.

Svarīgākie transporta un satiksmes līdzekļi atrodas valsts rokās. Svarīgākie šinī ziņā dzelzceļi. Dzelzceļu pārvadājumu tarifs saimniecisko dzīvi jūtami ietekmē. Pasažieru pārvadājumu tarifam šinī ziņā tikai otrās šķiras nozīme. Tomēr liekas, ka pēdējais tarifa paaugstinājums uz mūsu saimniecisko dzīvi atstāj nelabvēlīgu iespaidu, jo samazinoties pasažieru skaitam ripojošā inventāra amortizācija smagāki sajūtama, valsts ienākumi mazinas un tie jāizlīdzina no citiem avotiem; samazinoties pasažieru kustībai mazinājas arī rosība tirdznieciskos centros. Salīdzinājumi ar citu valšņu tarifiem nav vieta, tamdēļ, ka izšķirošais moments te iedzīvotāju pirktspējai. Valsts kugu nozīme jūras transportā turpretim pavisam maza. No kopējās tonnāžas valsts kugi iztaisa kādas 6 %. Mūsu sviesta transporta vajadzībām savā laikā projektēja iegādāt īpašu valsts kugi. Tas būtu vienīgais pasaulē, jo parasti sviestu pārvadā pasažieru tvaikoņos.

Valsts ietekmējusi saimniecisko dzīvi arī ar viņas veidoto sociālo politiku. Latvija vienmēr gājusi visu valšņu priekšgalā to konvenciju ratificēšanā, kas nodrošina darbinieku stāvokli. Latvijas sociālo likumdošanu ar lielām tiesībām var uzskatīt par modernāko pasaulē, bet arī par ievērojami dārgu. Ja darbiniekam un uzņēmējam jāmaksā viena sestā daļa no algas dažādos sociālās palīdzības fondos / slimo kasei, apdrošināšanas sabiedrībai, pensiju fondā, bezdarba apkaņošanas fondā / tad tas protams ražošanu sadārdzina un ietekmē konkurences spējas ārējā tirgū.

Krēdīta tirgus gandrīz pilnīgi atrodas valsts noteikšanā. Pēc A.Ceichnera aplēsuma / 1931.gada "Ekonomistā" Nr.4. 150.lpp./ apmēram 80-85 % no visiem Latvijas nacionāliem līdzekļiem, kas no krēdītiestādēm izsniegti aizdevumos - ir valsts līdzekļi. Valsts krēdītus sevišķi plaši izmanto lauksaimnieki. Svarīgs faktors ir arī ar likumu fiksētā maksimālā % likme un Latvijas Bankas noteiktais starpniecības %, izsniedzot aizdevumus caur citām krēdītiestādēm.

Vēl pieminot 1931.gada paaugstināto dzelzceļa tarifu un nodokļu paaugstinājumu valsts budžeta iztrūkuma segšanai, iegūstam diezgan noapaļotu ainu par valsts funkcijām mūsu saimnieciskās dzīves regulēšanā. Ka šī regulēšana veicināja budžeta iztrūkuma rašanos, pilnīgi skaidrs. Neanalizējot valsts budžetu tuvāk, jo tas neietilpst mūsu uzdevumā, pievedīšu tikai Dr.Paula Mombert'a spriedumu par valsts budžetu vispārī un J.Bokaldera domas par mūsu budžetu atsevišķi.

Dr. Pauls Momberts raksta^{1/}: " Varam būt vienisprātis, ka valsts un komūnu izdevumi dotos saimnieciskos apstākļos nedrīkst pārsniegt zināmu mēru, lai netraucētu netik vien saimnieciskās dzīves attīstību, bet arī nekaitētu iedzīvotāju dzīves līmenim. Protams, atsevišķos gadījumos grūti nosakāms, vai kādā zemē šo izdevumu tik bīstamais augstums vairāk vai mazāk sasniegts."

J.Bokalderis^{2/} par mūsu valsts budžetu izsakās: " Valsts budžets ir pēdējo gadu mūsu valsts saimniecības sāpju bērns. Saskrūvēts nesamērīgi augstu, piesātināts ar pabalstiem un dažādiem ārkārtējiem izdevumiem, tas pēdējos pāris gadus patiesībā līdzsvarots ar valsts rezervju un valsts kreditoperāciju palīdzību. Pieņemot krīzes gadā 1931/1932.g.budžetu Ls.178 milj. apmēros, katram objektīvam novērotājam jau gada sākumā bija skaidrs, ka šāds budžets saimniecisko grūtību laikā realizēties nevarēs, bet mūsu parlamentārisma prakse spieda šādu nereālu budžetu Saeimas vēlēšanas gadā pieņemt. Patiesībā gan jau vasaras vidū Saeimas pieņemtais valsts budžets netika ievērots: valdība centās izdot tikai tik daudz, cik to atļāva faktiskie valsts ienākumi. Pēdējie arvien jūtāmāki samazinājās: neienāca paredzētie ieņēmumi ne no muitām, ne no degvīna un spirta monopola, kā arī no mežu ekspluatācijas. Tādā kārtā Saeimā pieņemtais budžets draudēja noslēgties ar pāri par Ls. 50 milj. iztrūkumu."

1/ Dr.Paul Mombert " Grundzüge der Finanzwissenschaft"
Leipzig, 1928. 20. lpp.

2/ J.Bokaldera raksts 1931.gada "Ekonomista" Nr. 24. 872.lpp.

IV. LATVIJAS TAUTSAIMNIECĪBAS SAKARI AR PASAULES SAIMNIECĪBU.

1. Ārēja tirdzniecība.

No mūsu kopējā ārējastirdzniecības apgrozījuma vairāk kā 30 % attiecas uz Vāciju. 1930.gadā no mūsu importa 37 % deva Vācija, bet turp virzījās mūsu eksporta 27 %. Bilances pasivitāte ar Vāciju sasniedza min. gadā 44 milj. latu.

Otrā vietā mūsu ārējā tirdzniecībā stāv Anglija ar 17 % no visa ārējās tirdzniecības apgrozījuma. 1930. imports no Anglijas bija 8,5 % no importa kopsummas, bet eksports - attiecīgi 28,4 %. Bilance bija aktīva ar 45 milj. latu.

Nakoša mūsu ārējā tirdzniecībā 1930.gadā ierindojās SPRS ar 10 % no kopējā apgrozījuma un aktīvu tirdzniecības bilanci par 17 milj. latu. Polija min. ārējās tirdzniecības gadā figurē ar 6,2 % un 28,5 milj. latu lielu tirdzniecības bilances pasivitāti, Seko Francija ar 4,1 % un aktīvu bilanci 3,5 milj. latu, Beļģija attiecīgi 3,2 % Ls. 10,5 milj., Holande 3,7 % - Ls. 9,3 milj., Z.A.S.V. 3,3 % - pasīvu tirdzn. bilanci 13 milj. Ls.

Bilances pasivitāte vai aktivitāte gadu no gada uzrāda pastāvīgu tendenci. Lielāku svārstību šinī ziņā uzrādīja tikai Holande, Francija un SPRS. Mūsu preču galvenie pircēji tā tad ir Anglija, Vācija, SPRS, Holande, Francija; bet mēs iepērkamies Vācijā, Polijā, Anglijā, SPRS.

Mūsu galvenās eksportpreces ir: lauksaimniecības ražojumi-40%, koku materiāli-30 %, atlikušās 30 % sastāda dažādas preces, fabrikāti, u.c. Mūsu galvenās importa preces ir: fabrikāti 45 %, pārtikas vielas 30 %, jēlvielas un pusfabrikāti 25 %.

Mūsu ārējā tirdzniecība ar Angliju.

Ja Anglija, 1930.gadā, noņemot 28,4 % no mūsu eksporta, ieņem mūsu ārējā tirdzniecībā visai redzamu vietu, tad otrādi mūsu eksports Anglijas importā pavisam niecīgs. Mūsu izvedums ar 2,8 milj. £. stāv pretī 960 milj. £. lielais Anglijas imports. Anglija eksportā mūsu loma vēl niecīgāka. Un tomēr šāds salīdzinājums mazsvarīgs. Daudz svarīgāki konstatēt kāda loma mūsu galvenām eksportprečām Anglijas ievēdumos. Uz Angliju eksportējam: visu producēto bekonu, pusi no eksportējamiem koka materiāliem un koku izstrādājumiem, / arī finiera, celulozes/, 40 % no eksportējamiem liniem, 15 % no eksportējamā sviesta, 30 % linsēklu. No mūsu kopējā eksporta uz Angliju, koku materiāli un izstrādājumi sastāda 68 %, sviests 12 % bēkons 4 %. Pārējo preču eksports visā eksporta tilpumā visai niecīgs. Mūsu bēkona izvedums 1930.gada sastādīja tikai kādu 1/2 %

no Anglijas bēkona importa, bet mūsu sviesta izvedums nesasniedz pat 1 % no Anglijas kopējā sviesta importa. Koku eksports visai svārstīgs un arī Anglijas koku imports padots ievērojamām svārstībām. Varētu skaitīt, ka mūsu koku eksports sedz ap 3 % no Anglijas koku importa. Daudz ievērojamāka loma turpretim ir mūsu linu eksportam. Linu eksports 1930.gadā sastādīja no mūsu eksporta uz Angliju. Anglijas importā tad ieņēma sekošu vietu:

1927.	1928.	1929.	1930.	1/
14,1 %	17,5 %	11,1%	9,8 %	

No Anglijas importēto preču starpā galvenā loma metāliem, metālu izstrādājumiem, mašīnām, un audumiem. Vienīgās pārtikas vielas, ko importējām no Anglijas bija silķes, kas sedza gandrīz visu mūsu silķu patēriņu.

Arējā tirdzniecība ar Vāciju.

Galvenā loma mūsu eksportā uz Vāciju ir sviestam. 1930.gadā turpu virzījās ca. 81 % no visa Latvijas sviesta eksporta, kas sastādīja 70 % no visa mūsu eksporta uz Vāciju. 6 % Vācijas eksportā ieņem koki, kas tomēr nesasniedz no visa Latvijas koku eksporta. Viena trešdaļa no mūsu linsēklu eksporta iet uz Vāciju = 1,7 % no visa eksporta uz Vāciju. Importēto preču saraksts turpretim visai garš. Apmēram pusi no visa importa sastāda fabrikāti, kas arī sedza apm. 1/2 no fabrikātu kopējā importa. Jēlvieļas, pusfabrikāti un baudvielas sastāda importa pārējo daļu. 1930.gadā 1/10 daļu no no importa ieņem dažādas mašīnas, sedzot 3/4 no visa mūsu mašīnu importa.

Vācijas kopējā sviesta importā mūsu sviesta eksportam sekojoša loma:

1927.	1928.	1929.	1930.	1/
8,4 %	8,7 %	9,6 %	8,2 %	

Arējo tirdzniecību ar SPRS aplūkosim atsevišķā nodaļā.

Mūsu importā no P o l i j a s galvenā loma pēdējos gados bija akmeņoglēm. 1930.gadā tas sastādīja 33 % no visa Polijas importa un sedza 66 % no visa ogļu importa. Polijas ogļu imports strauji pieauga kopš 1926.gada, kad tas iztaisīja tikai 39 % no visa ogļu importa, bet 1925.gadā pat tikai 7,3 %. Tāpat bija pieaudzis cukura imports, sasniedzot 1930.gadā 66 % no visa Latvijā importētā cukura. Rudzu ievēdums iztaisīja 1930.gadā ap 9 % no visa Polijas importa un sedza 1930.gadā 35 % no visa rudzu importa. 1929.gadā tikai 8 %, jo tad rudzus importēja arī no

Vācijas. Mūsu eksports uz Poliju pavisam niecīgs. Tagad vairāk gadījuma rakstura un te galvenā loma 1930. gadā krāsām, linolejumam, zivīm. Līdz 1928. gadam uz Poliju eksportēja $\frac{1}{3}$ no eksportējamiem gumijas izstrādājumiem, bet tad Polijā nodibinājās veselās 3 gumijas fabrikas / dibinātāji Latvijas uzņēmēji - A/S "Gentleman", galvenie akcionāri u.c./. Pēc tam mūsu gumijas izstrādājumu eksports uz Poliju kļuva pavisam niecīgs.

Uz H o l a n d i eksportējam koku materialus un izstrādājumus, importējam superfosfātu, gumiju, kakao.

F r a n c i j a importē mūsu koku materialus / galv. kārtām stutmalku/ Mēs importējam audumus, fosforīdus un kālija sāli.

No Z i e m e ļ - A m e r i k a s S a v i e n o t ā m a l s t i m importējam tehnisko vajadzību taukus, automobiļus, kokvilnu un mašīnas.

2. T r a n z i t s u n s t a r p t a u t i s k ā s s a t i k s m e s p r e č u k u s t i b a .

/Tranzīta satiksme ar SPRS aplūkota atsevišķā nodaļā/

Preču pārvadājumi pa galveniem Latvijas dzelzceļiem, salīdzinot ar 1913. gadu ievērojami samazinājusies. Iekšzemes un starptautiskās satiksmes preču pārvadājumu apgrozība mūsu trīs galveno ostu stacijās 1929/30. gadā sastādīja 47 % no 1913. gada daudzuma ^{1/}. Virs šī līmeņa pacēlas vienīgi Ventspils, iztrūkstot 32 % no pirmskaņa daudzuma. Rīga - 46 %, bet Liepāja sasniegta tikai 17 % no 1913. gada vairuma. Vislielākais svārs preču pārvadājumos ir Rīgai. 1929/30. gadā Rīga pienākušas 1,6 milj. t, nosūtīts 0,6 milj. t kopā 2,2 milj. t pret 4,2 milj. t 1913. gadā. Tātad pašā periodā Liepājā saņemtas 147000 t. nosūtīts 68 000 t kopā 215 000 t, pret 1,2 milj. t 1913. gadā Ventspilij šie daudzumi attiecīgi: 200 000 t, 39 000 t, 239 000 t 352 000 t. Vismazāk samazinājušies mežsaimniecības ražojumu pārvadājumi, bet akmeņogļu, naftas, petrolejas, pārvadājumi, kas pirmskaņa skaitījās kā galvenās pārvadājamās preces, tagad samazinājušies visai ievērojami. Relatīvi vislielāko 1000 t klm pārvadājumu uzrāda Rīgas-Krustpils līnija / 81 332 /, bet tas iztaisa tikai 32 % no pirmskaņa pārvadājumu daudzuma. Rīgas-Jelgavas un Rīgas-Tukuma līnijas pārvadājumi turpretim pārsniedz

1/ Salīdz. J. Runģa rakstu 1931. g. "Ekonomista" Nr. 3. 104 u. sek. lpp.

pirmskaļa apmērus par 50 - 68 %, kas izskaidrojams ar Vakar-Eiropas preču satiksmes virzīšanos caur Meiteni uz Rīgu.

Vēl lielākā mērā, nekā kopējais preču pārvadājums samazinājies tranzīts. Salīdzinot ar pirmskaļa daudzumu tas sasniedz tikai 19 %. Lielākā tranzīta satiksme ir ar SPRS un Poliju.

Mūsu pēdējo neaktīvā tirdzniecības bilance ar Poliju atbalstojas arī tranzīta satiksmē. Polijas eksporta preces pārsniedz 90 % no kopējā pārvadājuma, bet importa preces sastāda atlikumu. Dzelzceļā ar to ceļas zaudējumi, jo jāsūta pretī tukši preču vagoni. Polijas preču pārvadājumi pa mūsu dzelzceļiem 1929/30.gadā sastādīja apm. 1/4 no visa starptautiskā satiksmē pārvadājamo preču daudzuma. Galvenām kārtām pārvadāja no Zemgales stacijas Latvijā importētās ogles. Polijas koku materialus, ko pludina pa Daugavu uz Rīgu līdz Grīvai pārvadā pa dzelzceļu. Ar to izskaidrojams lielais tonnu skaits, kā arī kilometru skaits relatīvi mazs. Koku materialu cenām kritot, koku pārvadājumi samazinājas, bet atvietojojot ogles pie mums ar malku arī to pārvadājumi samazinājas. Tāpat izzūd labības pārvadājums, labības tirgus regulēšanas dēļ. Turpretī cementa pārvadājumi pēdējos gados pieaug, jo ar Polijas cementu apgādāja Latgali.

Preču satiksme ar Vāciju / Karalauču dzelzceļa direkcija/ visai lielā mērā atkarīga no SPRS importa un eksporta. Uz Krievija pārvadā rūpniecības mašīnas, dzelzs, dzelzs izstrādājumus un mākslīgos mēslus. Pretējā virzienā caur Eglaini uz Vāciju sūta koku materialus, arī labību. Preču satiksmes apgrozība ar Vāciju sastāda ap 17 % no starptautiskās satiksmes pārvadājumiem.

Lietuva eksportē uz Latviju un caur Latvijas ostām koka materialus, linsēklas, linus, cukurbietes, olas. Ievērojama loma pārvadājumos arī zirgiem, Pretējā virzienā pārvadā akmeņoglas, silķes, sāli, dzelzi un tās izstrādājumus, petroleju un cukuru. Vismazāka preču apgrozība no visām pierobežas valstīm notiek ar Igauniju. J. Rungis^{1/} nāk pie slēdziena, ka mūsu lētie dzelzceļa tranzīta tarifi vien nespējpievilkt pārvadājumus mūsu ostām, bet nepieciešams izbūvēt modernas ostu noliktavas, ierīces preču pārstrādāšanai un šķīrošanai un jāatrod līdzekļi tranzīta preču lombardēšanai.

1/ ibid 109.lpp.

3. Ārzemju kapitāli Latvijā tautsaimniecībā.

Pamatojoties uz Finanču Ministrijas izdarīto aptauju Augusts Celmiņš publicējis "Ekonomista" pārskatu par ārzemju kapitāliem mūsu saimniecībā.^{1/} Ārzemju kapitāli, neskaitot valsts ārējos parādus, visvairāk ieguldīti akciju sabiedrībās. Šis kapitāls pakāpeniski audzis. 1926.gadā 74 milj. Ls., 1928.gadā 95 milj. Ls., 1930.gadā 103 milj. Ls., saskaņā ar valsts statistiskās pārvaldes datiem. A.Celmiņš pedējo skaitli koriģē par statistiskās pārvaldes kopsavilkumā iztrūkstošām 91 akciju sabiedrībām uz 111 milj. Ls. Akciju sabiedrībās visvairāk ārzemju kapitāli ieguldīti ķīmiskā rūpniecībā, = 86,7 % no visa akciju kapitāla. Galvenām kārtām ārzemnieki piedalās gumijas rūpniecībā / "Kvadrāts", "Kontinents"/. Tekstilrūpniecībā ārzemju kapitāls ieguldīts 69,1 % no visa akciju kapitāla. Kokrūpniecībā attiecīgi 58,8 %, satiksmē 53,5 %, pārtikas rūpniecībā 31,2 %, bankās 57,1 %, metalrūpniecībā 46,5 %.

Ārzemju kapitāls no visu akciju sabiedrību kapitāliem bija:

1926.	1927.	1928.	1929.	1930.
52,7 %	54 %	54 %	53,5 %	53,9 %

Kādas valsts kapitālu ieguldījums, grūti nodibināt, jo akciju turētāju apvienībām, t.s. Holding Co. ir starptautiska rakstura. Iedalījumam pēc valstīm tamdēļ ir maza nozīme. Piemēram, kā rokās ir tagad mūsu sērkokociņu rūpniecības akcijas, ko mūsu statistika uzdod kā zviedru kapitāla ieguldījumu?

Vācija ir devusi vislielākos kapitālus - 22,9 milj.Ls.

Vācijai seko Anglija ar 16,7 milj. Ls., Akciju bankās ar 4,8 milj. latu piedalās Vācijas kapitāli, tekstilrūpniecībā ar 3,6 milj.Ls., ķīmiskā rūpniecībā ar 2,7 milj. Ls., metalapstrādes rūpniecībā ar 2,2 milj. Ls., kokrūpniecībā ar 1,3 milj. Ls. Anglija tekstilrūpniecībā ieguldījusi 5,5 milj. Ls., kokrūpniecībā 2,2 milj. Ls., akciju bankā 2,4 milj. Ls. Šiem skaitļiem tikai nozīme relatīvo samēru noteikšanai.

Ārzemju sabiedrību 16 šejienes nodaļas, no kuŗām 11 ir tirdzniecības sabiedrības, bilancē uz 1931.gada 1.janvari uzrādīja 2,9 milj. Ls. lielu kapitālu. Saskaņā ar Finanču ministrijas izdarīto aptauju uz 1930.gada 1.janvari ārzemju preču kredītu mūsu akciju sabiedrības izmantojušas par 48,7 milj. Ls. Uz 1931.g.1.I.

1/ "Ekonomists" Nr.Nr. 14, 15, 1931.g. 497 u.sek. lpp.
Augusts Celmiņš "Ārzemju kapitāli mūsu saimniecībā"

A.Celmiņš akciju sabiedrību ārzemju preču kreditus aplēš uz 50 milj. Ls., bet visu firmu izmantoto ārzemju preču kreditu uz 80 milj. Ls. Valūtas komisija, kā zināms, 1931.gada II. pusgadā registrēja ārzemju kreditus visām firmām. Pieteica 130 milj.Ls. Pieņem, ka šī summa aiz dažādiem motīviem uzdota par augstu, bet daudz mazāka viņa nevarētu būt, ja ievērojam, ka mūsu tirdzniecības bilances pasīvitāte gadu no gada bijusi visai ievērojama. Plašais preču kredīts līdzsvaroja maksāšanas bilanci. Bez preču kredita finanču ministrija ievākusi ziņas par pārējiem kredītiem, ko A.Celmiņš uz 1931.gada 1.janvari aplēš uz 55. milj. latiem. Procentes un dividendes uz šiem ieguldījumiem ārzemniekiem izmaksāts apm. 7 milj. latu. Ārzemju korrespondenti 16 kredītiestādēs 1930.gadā figurē ar 8,9 milj. latiem, bet kopējais banku saistību apmērs ārzemēm vērtēts uz 51 milj. latiem. Kopā ārzemju kapitāli tā tad Latvijas tautsaimniecībā ieguldīti ap 500 milj. Ls., kas apmēram iztaisa ap 130 milj. latu ieguldījumu gadā.

4. Latvijas lauksaimniecības sakari ar pasaules saimniecību.

Kā jau redzējam no statistiskā pārskata 4.tabūlas mūsu tautsaimniecība piegādā pasaules tirgum vairāk lauksaimniecības ražojumus, nekā saņem tos atpakaļ, ieskaitot lauksaimn. ražošanas līdzekļus. Šai aktīvai lauksaimniecības bilancei jāpateicas vienīgi animālo produktu lielai produkcijai. Turpretim augu ražojumi, kā redzams no otrās tabūlas, nesedz vēl iekšējo patēriņu. Lai nodibinātu kāda loma mūsu lauksaimniecībā ārējam tirgum, izdarīsim sekojošu aplēsumu.

Valsts statistiskās pārvaldes grāmatvedības biroja sakopotie dati par lauks. kases ienākumiem sniedz sekošu ainu.^{1/}

Ienākumi no lopkopības / piensaimniecības /	39,23 %
Laukkopība, dārzkopība un pļavkopība	13,54 %
Aizņēmumi un atpakaļ saņemtie aizdevumi	18,27 %
Cūkkopība un aitkopība .	9,33 %
Putnkopība un biškopība	1,25 %
Lauksaimniecības blakus nozares	6,20 %
	<hr/>
	Kopā 100,00 %

1/ V.st.pārv."Latvijas lauksaimniecība 1929."
IV. izdevums A.Maldups un V.Salnājs, Rīgā,
1930.gadā 89.lpp.

Kā jau minēts grāmatvedības biroja dati pamatojas uz apm. 200 saimniecību ziņām. Ja mēs pielaiestu, ka šīs saimniecības izvēlētas kā pagadas, rezultātu varētu uzlūkot kā tipisku visai Latvijai un atvasināt zināmus slēdzienus:

1/ No piensaimniecības ienākuma apm. $\frac{1}{10}$ daļu dod svaigā veidā izvērtētais piens; $\frac{9}{10}$ daļas sviestā izvērtētais piens^{1/} No ražotā sviesta 98 % eksportē, tā tad lauksaimniecība iegūst no piensaimniecības produktu eksporta apm. 35 % no kopējā lauksaimniecības kases ienākuma.

2/ Laukkopības galvenais produkts, kas iet eksportam ir l i n i. 70 % no visiem ražotiem līnēm pārdod^{2/}. Līni sastāda $\frac{1}{10}$ daļu no ražoto laukaugu vērtības^{3/}, tā tad līnu eksports dod 1 % lauksaimniecības kases ienākumos / neskaitot monopola piemaksu/

3/ Ja ņemam vērā aplēsuma kļūdu robežas, un pārējos eksportētos lauksaimniecības ražojumus, slēdziens - mūsu lauksaimniecība gūst no ārējā tirgus 35 - 40 % no saviem ienākumiem naudā.

Tā k ā 18 % no kases ienākumiem sastāda aizņēmumi, un 6 % ir ienākumi no lauksaimniecības blakus nozarēm, kur ietilpst dažādi pakalpojumi, atlikušos 76 % , kas reprezentē pārdevumus, šie 35 - 40 % nozīmē no 46 - 52 %.

Lai konstatētu, kāda loma lauksaimn. ražojumu eksportam visā lauksaimn. produkcijā, izdarīsim sekojošu aplēsumu:

1929.gada laukaugu ražojumu vērtība =	340,5 milj. Ls.	4/
piena produkcija / 1080 milj. kg/	162	" "
gaļas produkcijas vērtība, izejot		
no otras tabulas datiem	144	" "
	<hr/>	
	Kopā	646,5 milj. Ls.
vai noapaļojot	-	647,0 " "

No šīs summas būtu atskaitāma laukaugu sēklas tiesa, kas iztaisa, skaitot uz ha 170 kg rudzu, 150 kg miežu, 180 kg auzu, 2000 kg kartupeļu, 100 kg linsēklu un ņemot vērā attiecīgās sējuma platības, sēklas vērtība dabūnam apaļus 47 milj. Ls.

1/ A.Kānbergs "Svaiga piena izvērtēšana" 1931.g. "Ekonomists" 20.

2/ V.st. pārv. "Latvijas lauksaimniecība 1929.gadā" 111.lpp.

3/ ibidem 37.lpp.

4/ ibidem 37.lpp.

Tā tad netto lauksaimniecības produkcija būtu 600 milj. Ls. Lauksaimniecības ražojumu eksports turpretim tai pašā laikā 93 milj. Ls., kas iztaisa ap 15 % no visas lauksaimniecības netto produkcijas.

Šie aplēsumi, protam, tikai aptuveni, kā jau visi aplēsumi par tautu ienākumiem u.t.t., jo sevišķi tamdēļ, ka slēdzieni dibināti vienīgi uz analogijas un arī no šī viedokļa neatbilst formālas logikas slēdzienu kritērijai. Tomēr ja arī absolūto skaitļu atvasināšanai mūsu aplēsumu rezultāti nav lietājami, viņi tāpat kā indeku skaitļi raksturo tendenci un tomēr sniedz diezgan pareizu ainu par mūsu lauksaimniecības attiecību ar pasaules saimniecību.

Mūsu slēdzieni tā tad:

1/ Lauksaimniecības ražojumu eksports dod 35-40 % no lauksaimniecības kases ienākuma, vai 46- 52 % no lauksaimniecības ražojumu pārdevumiem,

2/ No visas lauksaimniecības produkcijas vērtības eksporta vērtība ir apm. 15 %.

Lauksaimniecībā patērēti importētie ražošanas līdzekļi:

mākslīgie mēsli	6,5 milj. Ls.
lauks. mašinas	4,1 milj. "
spēkbarība	4,1 milj. "

KOPĀ 14,7 milj. Ls.

Lauksaimniecības kases izdevumos protams šī summa figurē ar daudz lielāku skaitli, jo nāk klāt parvadašanas izdevumi un tirgotāju brutto peļņa. Augšējie skaitļi attiecas uz 1928.gadu. 1927/28. gadā par mākslīgiem mēsliem izdots no visiem kases izdevumiem 6,09 % , kas atbilstu mākslīgo mēsliu importam / neievērojot krājumus/. Turpretim lauksaimniecības mašīnu imports, ievērojot 2,2 milj. Ls. lielo lauksaimn. mašīnu eksportu un nezināmo iekšzemes produkciju, nebūt neatbilst attiecīgam lauksaimn. kases izdevumu %. Arī spēkbarības iekšzemes produkcija nav zināma un tamdēļ, ja arī zināma, ka izdevumi par lopbarību ir 4,60 % no lauksaimn. kases izdevumiem, grūti nodibināt cik no šīs daļas nākas uz importēto spēkbarību. Ja vēl apsvejam, ka lauksaimniecībā daži ražošanas izdevumi, piem. mākslīgo mēsliu iepirkumi, pavairojas tad, kad gaidama laba raža, / "uz rudens maksu"/, turpretim citi, piem. spēkbarības iepirkumi, sliktai ražai iestājoties vai to sagaidot, pavairojas.

Vispārī lauksaimniecības ražošanas līdzekļu iepirkumi /domāti importētie lauksaimn. ražošanas līdzekļi/ tik variābili un atkarājas no tik dažādiem faktoriem, ka te nodibināt kādu, kaut arī tikai tendenci raksturojošo skaitlisku attiecību, par to, cik mūsu lauksaimniecība atkarība no ārzemju importa, būtu velts mēģinājums. Varam konstatēt, tikai to, ka šī atkarība nav liela. Tirpretim daudzlielāka visas tautsaimniecības atkarība pārtikas līdzekļu apgādē no ārzemēm. Ražot pašu zemē pietiekoši daudz maizes, cukura u.c. pārtikas līdzekļus, ir mūsu dienas lauksaimniecības un visas tautsaimniecības prasība, ko neapšaubāmi varēs realizēt un kas noteikti ir jārealizē. Tā ir autarķija, pēc kuŗas cenšamies ne tikai mēs, bet arī citas valstis. Vistālāk liekas gājusi ir Vācija. Verneris Sombarts raksta^{1/}, ka pirms 100 gadiem Vācija izvedusi pašu zemes ražojumus, vai nu neapstrādātus - labību, pakšaugus, sēklas, dzirnrūpniecības produktus, aitu vilnu, vai apstrādāta veida - vilnas preces, lina audekli. Šīs preces bija ražotas vairāk, nekā var patērēt pašu zemē un iztaisīja izvedumu 3/4. Par izvedumiem tad pirka cukuru, kafiju, dienvidus augļus, vīnu u.c. pieciešamas lietas. Izejas punkts bija izvedums, tad sekoja ievēdums, bez kuŗa arī varēja iztikt. Tagad apstākļi mainījušies pretēja virzienā. Vācijai par katru cenu jāievēd preces, lai varētu eksistēt - jāievēd gan barības vielas, gan izejas vielas rūpniecībai. Primārais tagad ir imports un lai varētu importēt - jāeskportē. Zaudēta neatkarība mazākais jāatgūst pārtikas līdzekļu ziņā, ražojot pietiekoši pašu mājās. Tik talu par šo jautājumu Sombarts. Mūsu apstākļi ir līdzīgi, tikai Vācijai augu ražojumu pietiek, pat pārprodukcija un trūkst animālo produktu; mums animālo produktu pārpalikums, trūkst augu ražojumu. Šinī ziņā vēl esam atkarīgi, bet valdības enerģiskie soļi, kam pieskāramies III. nodaļā, šo atkarību jau sāk mazināt.

1/ Werner Sombart, "Die Zukunft des Kapitalismus", Buchholz und Weisswange, Berlin 1932. 42.lpp. u.sek.

5. Mūsu rūpniecības sakari ar pasaules saimniecību.

Mūsu rūpniecības sakari ar pasaules saimniecību ir divējādi:

- 1/ par cik importējam izejvielas,
- 2/ par cik eksportējam ražojumus.

Tādu rūpniecības nozaru, kas strādātu vienīgi ar importētām izejvielām, vai ražotu vienīgi eksportam, tik pat kā nav. Var runāt tikai par to, cik vienā vai otrā nozarē zināmā tendence pārsvarā. Sekojošā grupējumā lūkoju šķirt tas rūpniecības nozares, kas strādā ar pašu zemes izejvielām no tām, kas strādā galvenā kārtā ar importētām izejvielām. Izlieto izejvielu vērtības 1930.gadā bija: m i l j o n o s l a t o s .

	Pašu zemes izejvielas	Importētās izejvielas
Iegūstošā rūpniecība	0,1	-
Apstrādājošā rūpniecība	1,5	1,0
Metālapstrādāšanas un mašīnrūpn.	-	20,0
Ķīmiskā rūpniecība	1,2	20,7
Ādu rūpniecība	4,4	4,7
Tekstilrūpniecība	4,9	21,1
Kokrūpniecība	28,7	-
Papīrrūpniecība	5,2	-
Poligrāfiskā rūpniecība	2,4	2,6
Partikas un garšvielu rūpniecība	84,5	15,1
Apgērbi, apavi u.t.t.	7,9	1,2
Būvniecība	1,3	1,3
Gāzes un elektr. iestādes	-	0,4
	142,1	88,1

Pašu zemes izejvielas mūsu rūpniecībā pret importētām izejvielām tā tad attiecas kā 5 : 3 . 1930.gadā visu pārstrādāto izejvielu vērtību aplēš uz 230,7 milj. Ls., tai pašā laikā importētās izejvielas par 80 milj. Ls. attiecība tad apm. tāda pati, kā augšējā aplēsumā. Tas ir rupjš vērtējums, bet arī visas mūsu oficiālās rūpniecības statistikas uzdotās izejvielu vērtības ir tikai rupjš vērtējums, uz kuŗa vispāri nekādus slēdzienus tik pat kā nevar dibināt.

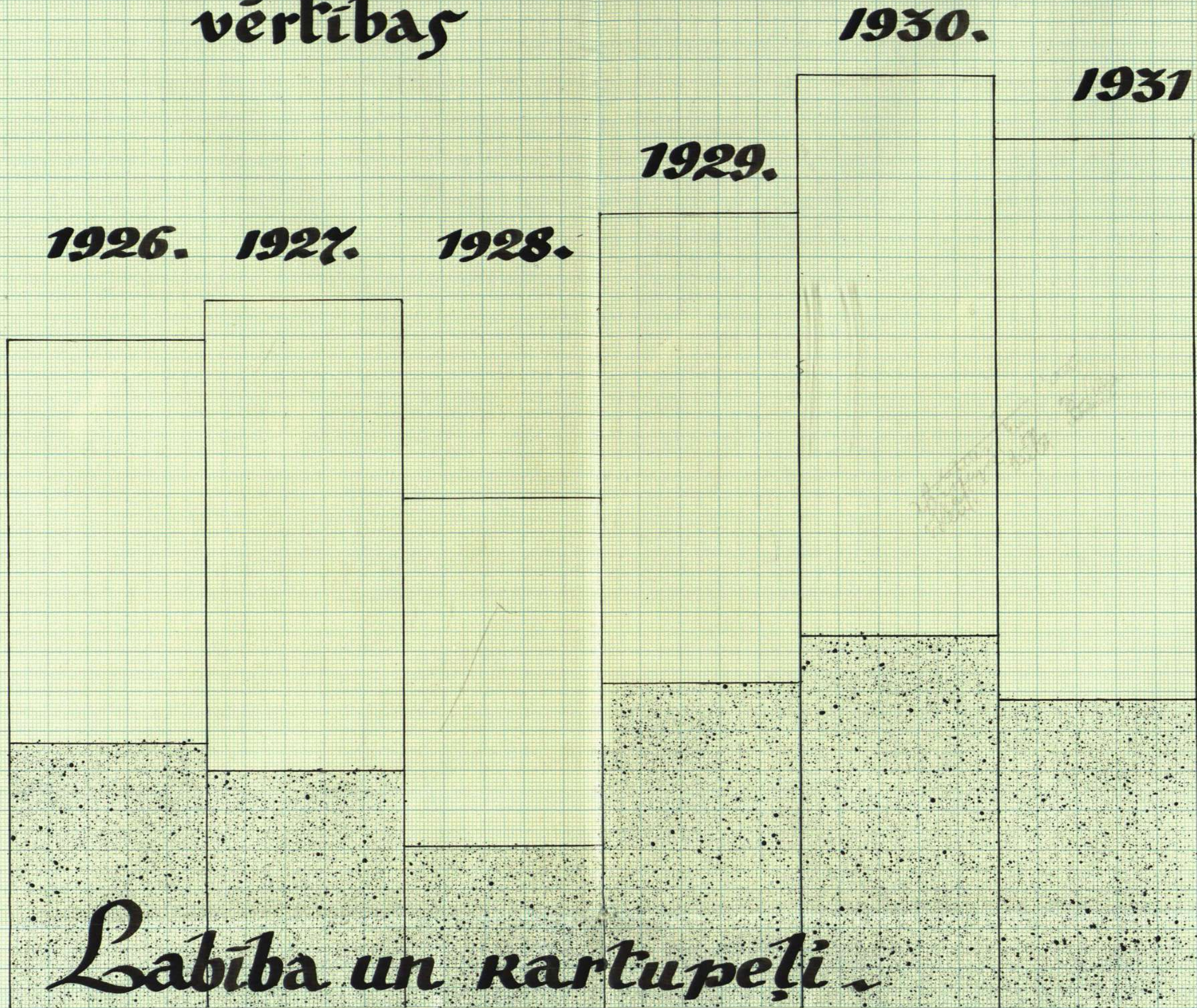
Otro jautājumu, par to cik no mūsu rūpniecības ražojumiem iet šejienes tirgū, cik eksportam, pēc pieietamiem datiem nemaz nevar aplēst. Varētu nostādīt blakus nedrošajam ražojumu vērtības aplēsumam eksportu, bet te jāņem vērā, ka attiecīgie fabrikāti ir arī importēti. Cik no importētiem ražojumiem

reeksportāti paliek atklāts jautājums. Nav arī zināmi noliktavu krājumi. A.Ceichners māģiņa / 1930.g. "Ekonomists" Nr.6. 246 un 247.lpp./ iziet no nodarbināto personu skaita. Viņš nostāda blakus produkcijas vērtībai eksporta vērtību un proporcionāli sadala nodarbināto strādnieku skaitu, tad saskaita attiecīgo grupu strādnieku skaitu un spriež, ka $\frac{1}{4}$ mūsu rūpniecības strādā eksportam. Šāds slēdziens ir nepareizs jau tamdēļ vien, ka dažādās rūpniecības nozarēs nodarbināto strādnieku produktivitāte ir nevienāda, bet netik vien dažādo rūpniecības nozaru starpā - arī vienā nozarē, izgatavojot dažādus ražojumus. Bez tam izejvielu attiecība pret darba spēka vērtību ir dažāda, kas bieži vien neizpaužas ražojumu cenās. Aiz šī iemesla nevar vienkārši strādnieku skaitu saskaitīt, pat tad, ja izdotos precīzi konstatēt, cik strādā ārējam tirgum, cik iekšējam un tad pēc strādnieku skaita spriest, ka tādu un tādu rūpniecības ^{ražojumu daļu} eksportē.-

No pieredzes varam spriest, ka mūsu gumijas rūpniecības, kokrūpniecības, piena produktu rūpniecības ražojumi ārējā tirgū iet vairāk nekā iekšējā, un ka lina apstādašanas rūpniecība, sēkociņu rūpniecības, tekstilrūpniecības, superfosfātrūpniecības, apģērbu rūpniecības, ievērojama daļa pārtikas rūpniecības /maiznīcas/, cukurrūpniecības, būvdarības produkcija galv. kārtām iekšējā tirgus apkalpošanai. Visumā jānāk pie slēdzeina, ka mūsu rūpniecības sakari ar pasaules saimniecību lielāki izejvielu iegādāšanās ziņā, nekā gatavu rūpniecības ražojumu novietošanas ziņā.

Šīnī nodaļā centos konstatēt tikai mūsu tautsaimniecības sakarus ar pasaules saimniecību, tā tad zināmā mērā miera stāvoklī, kā mēr galvenais jautājums, kādu ietekmi pasaules saimniecība atstājusi uz m/ tautsaimniecību atrisināms no saimnieciskās dzīves kustības viedokļa. Saimnieciskās dzīves kustības tomēr nav vienkāršas, bet gan komplicētas, t.i. tās sastāv no daudz komponentiem. Šos komponentus īsa ievada veidā aplūkosim nākošās daļas pirmā nodaļā.

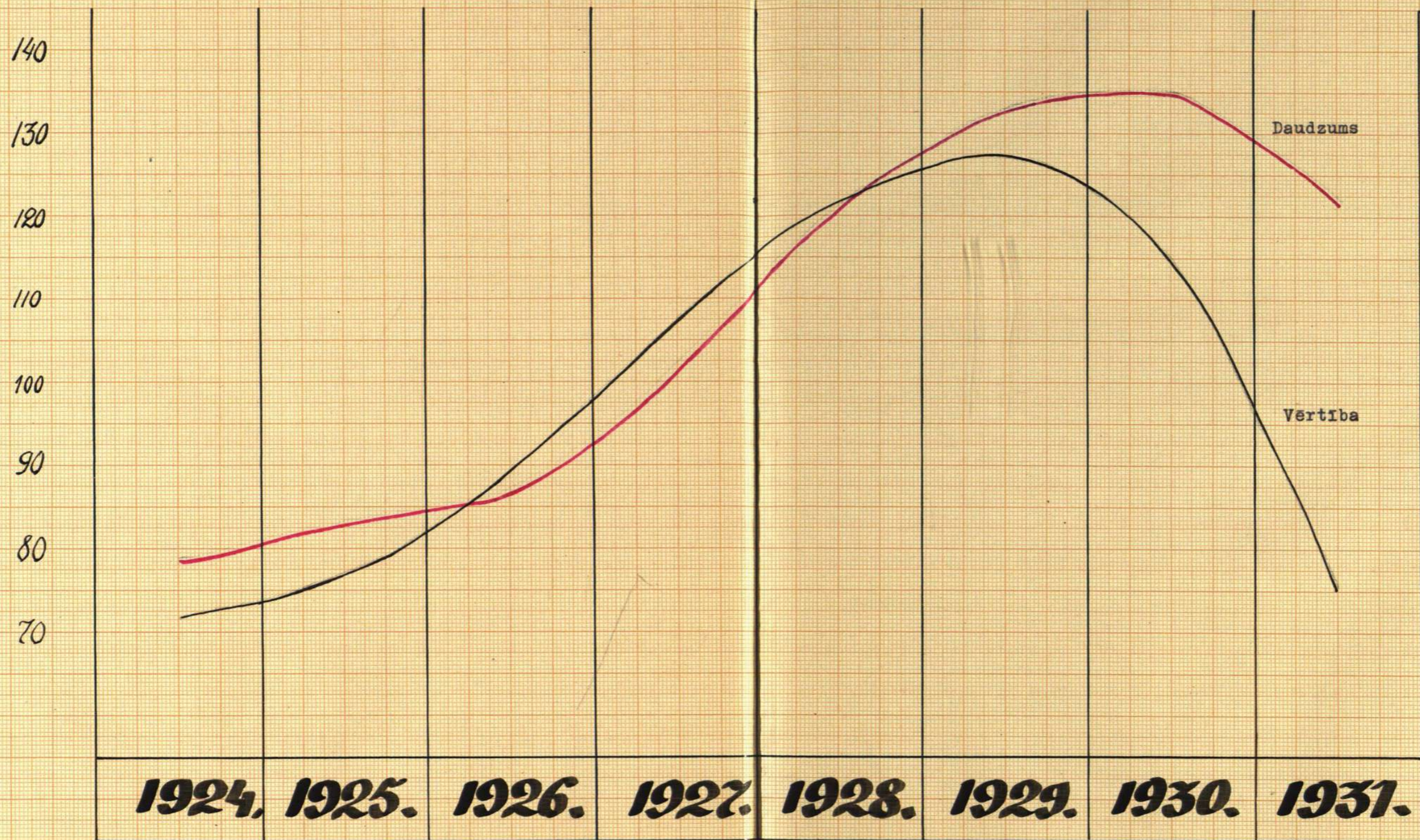
Kopražu stērķeļu vērtības

Labība un kartupeļi.

Tuvāko pirmsindrod grafiku!

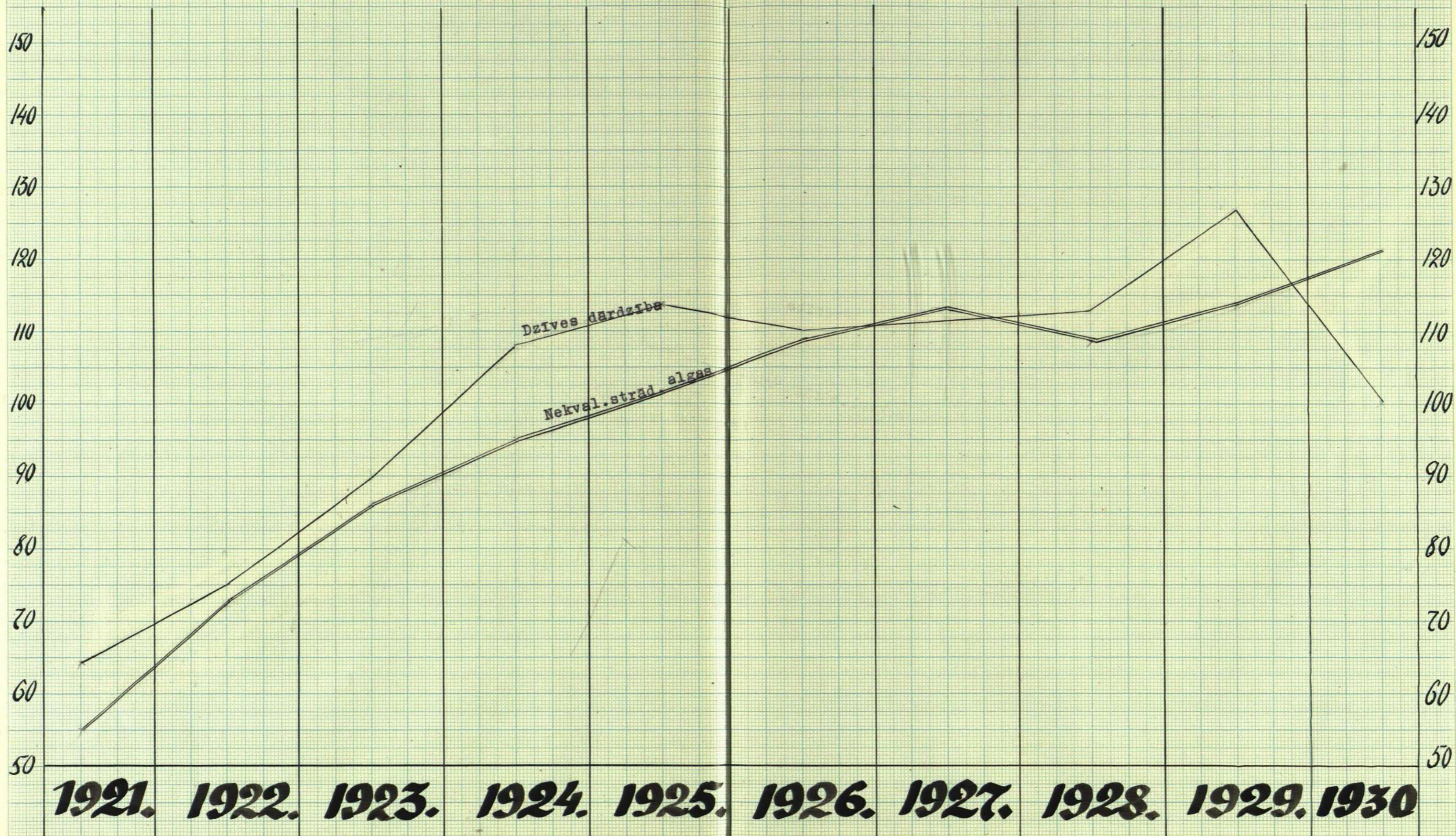
Latvijas eksporta vērtība un daudzums

1924-1929 = 100

Dzīves dārdzība un nekval. strād. algas

1914=100

11. daļa

PASAULES SAIMNIECĪBAS ATTĪSTĪBA UN IETEKME.

I. SAIMNIECISKĀS KUSTĪBAS FORMAS.1/

Saimnieciskā dzīvē vērojamas ārkārtīgi daudzas un sarežģītas kustības. Visas tomēr varam grupēt sekojoši:

1. Strukturālās kustības / vienreizējas pārmaiņas /
 - a. lūzumi / ārējo faktoru ietekme /
 - b. pakāpeniska izveidošanās / iekš. cēloņu radīti /
2. Periodiskas kustības
 - a. ritmiski saistītas / sezonas svārstības /
 - b. ritmiski brīvas / konjunktūras kustības /

Pirmās / strukturālās kustības / iezīmē saimnieciskās attīstības līniju, ko Wagemann's salīdzina ar organisma attīstību - tās var vai nu augt, vai nīkt. Nekāda reakcija te nevar būt. Šīs kustības var būt ārējo faktoru iespaidotas / piem. karš, teritorijas daļas zaudējums / vai arī iekšēju spēku diktētas / piem. valsts industrializācija, pārmaiņas dzīves parašās / Arī periodiskās kustības iedala pēc tiem pašiem principiem: sezonas svārstības ietekmē ārējie apstākļi / gada laiki un ar to saistītas patēriņu parašas / un istas konjunktūras svārstības, ko diktē iekšējie cēloņi / līdzsvara traucējums tautsaimniecības naudas un mantas cirkulācijā / .

Strukturālie lūzumi un sezonas svārstības protams vieglāk nodibināmi nekā strukturālās pakāpeniskās pārmaiņas un konjunktūras svārstības. Šīs periodiskās kustības ir funkcionālas dabas. Sezonas svārstībām un konjunktūras svārstībām ir kopējas, ka viņas atkārtojas periodiski. Starpība tā, ka periodu sezonas svārstībām nosaka precīzi pēc gada laikiem un parašām, kamēr konjunktūras svārstībām tā nav nosakāma. Konjunktūras svārstības tāpat ir tās pašas Adama Smith'a un Ricardo "reakcijas"^{2/} Mūs turpmāk interesēs strukturālās kustības un konjunktūras kustības, tamdēļ par tām vēl dažus vārdus.

Konjunktūras kustībā varam pētīt divi puses - konjunktūras viļņa līmeni un viņa spraigumu^{3/}.

1/ Dr. E.Wagemann "Konjunkturlehre" 44. u.sek. lpp. un Dr.H.Henning "Die Ausschaltung von saisonmässigen und säkularen Schwankungen aus Wirtschaftskurven" V.z.K.I.Erg. H.1.
 2/ Dr.E.Wagemann "Konjunkturlehre" 62.lpp.
 3/ ibidem 85.lpp.

Līmeni / Konjunkturlage / iedala:

- 1/ Zemais līmenis
- 2/ Virziens augšup
- 3/ Augstkonjunktura
- 4/ Virziens lejup.

Spraigumu / Konjunkturspannung / iedala:

- 1/ Negatīvais spraugums - depresija
- 2/ Negatīvā sprauguma atraisīšanās - uzplaukums
- 3/ Pozitīvais spraugums - ziedu laiks
- 4/ Pozitīvā sprauguma atraisīšanās - likvidācija, krīze.

Spraigums parasti sakrīt ar līmeņa attiecīgo stāvokli.

Kādas tagad dažādo saimniecisko dzīves parādību pazīmes, lai noteiktu kādā konjunktūras fāzē atrodamies ?

Uzskatāmu atbildi uz šo jautājumu dod Wagemann'a darba 141 lpp. chēma. Šo chēmu arī lietāsim turpmāk pasaules saimniecības apskatā, jo tā ievērojami atvieglo izpratni, padarot to uzskatāmāku.

II. STRUKTURĀLĀS PĀRMAIŅAS LAUKSAIMNIECĪBĀ.

Pirmsākumi turpmāk apskatāmiem jautājumiem būtu meklējami tani lūzuma lauksaimniecībā, kad 1000 gadējās trīs lauku sistēmas pārgāju uz augu maiņu saimniecību, kad lauksaimniecības kalpība stājās zinātne, sevišķi modernā ķīmija, kad tehnika tik tālu attīstījās, ka lauksaimniecības ražojumi kļuva par pasaules tirgus preci. Tomēr šo jautājumu aplūkošanu ietu pāri mūsu uzdevumu robežām, un tandēļ aprobežosim tematu ar pēdējo gadu desmitu notikumu apskatu, kuŗos noteikti saskatām strukturālas maiņas lauksaimniecībā.

1. Agrārā pārkārtošanas Eiropā.

Pasaules kaŗam beidzoties pastiprinājās agrārā pārkārtošanās Eiropā. Kur šī pārkārtošanās bija sākusies jau pirms kaŗa, tur ta paatrināti turpinājās; kur pārkārtošanās izcelās no jauna, tā pieņēma revolucionāru raksturu. Aplūkosim divi jautājumus - kāda ir šī pārkārtošanās un 2/ kādas ir šīs pārkārtošanās sekas.

Agrāro pārkārtošanos Eiropā raksturo zemes īpašumu sadalīšana sīkākās vienībās un vai nu šo sīko vienību pāreja bezzemnieku rokās, vai sīkzemnieku rokās, kas tā palielināja savu īpašumu. Bez tam vēl vērojama tendence, ka izrentētās zemes pāriet rentnieku īpašumā. Visstraujāk pārkārtošanās norit Austrum-Eiropā. un ~~Starp~~ Eiropā. / Zwischen-Europa, kā to sauc Sering's/

K r i e v i j a ^{1/} iet pretēju ceļu, kā pāreja Eiropa un proti no sīksaimniecības uz lielsaimniecību. Revolūcija Krievijas rentniekus padarīja par zemes īpašniekiem. Komunistu pirmais mēģinājums-sadalīja zemi pēc darba spēka. Tas neizdevās, jo ražas katastrofāli mazinājās un spieda atgriesties pie agrārā kapitalisma. 1923.gadā Padomju Savienībā bez Turkestāna un Aiz-Kaukāza ir 19, 7 milj. lauksaimn. īpašumu, bet pavisam niecīgs procents ir uz komunist iskiem principiem pārvaldītas saimniecības. 1928.gadā SPRS agrārā iekārtā sākas jauns posms."Zernotrests" ķēras pie sovhozu organizēšanas. Ierādītos 12 milj. ha līdz

1/ Salīdz.Michael Farbman "Piatiletka" - " Der Fünfjahresplan" R.Hilferdinga tulkojums. S.Fischer, Berlin 1931. 74 u.sek.lpp. S.Strakosch "Das Agrarproblem im neuen Europa" Berlin 1930. Paul Parey, 102 u.sek. lpp., Wl. Woytinsky, "Die Welt in Zahlen " "III. Die Landwirtschaft" 35 u.sek.lpp.

1932.gadam paredz iekārtot pēc amerikāņu parauga "lielās kviešu fabrikās". Jau iekārtoto muižu caurmēra platība ir 30000 - 6000 ha viena pat 220 000 ha. 1931.gadā pēc padomju avotiem no sovkoziem iegūts 650 000 t labības, atskaitot sēklu un 110 000 strādnieku patēriņu. Tani pašā gadā / 1928./ sākās sīksaimniecību kolektivizāšana, ko 1930.gadā ievirzīja plašāka mērogā. Uz kolhoziem pāriet pakāpeniski, vispirms dibinot "labību biedrības", kas apgādā ar sēklu un mašinām atsevišķās zemnieku saimniecības. Kolhozu pamats ir dibinātās traktoru un mašīnu stacijas. 1929.gada rudenī jau puse no visas lauksaimn. apstrādājamās zemes esot bijusi kolektivizēta. Līdz 1935.gadam paredzēta kolektivizēt visu platību, bet vietējo agentu pārāk strāujā uzstāšanās, kas kolhozus gribēja pārvērst komūnās, modināja "kulaku" pretestību. Stalins situācija glāba, publicējot presē manifestu, kurā norāja pārāk centīgos agentus un deva lielāku individuālu brīvību. Sekas bija, ka kolektivizētas platības no 50 % samazinājās uz 3 - 7 %, 1931.gadā sākās revidētā kolektivizēšana. Zemniekiem deva privilēģijas, samazinot nodokļus un naudas sodus, sadalot 5 % no brutto kolhozu ienākuma dalībnieku starpā pēc ieguldītās mantas, vadoties no darba kvalitātes un darba kvantitātes. Bez tam valdība izsniedza 500 milj. rubļu pabalsta, resp. paredzēja to izsniegt. Rezultāts - 25 % zemes atkal kolektivizēti, labības rajonos pat 48 %.

Dr. M. Sering'a^{1/} sakopojumā plaši apskatīta agrārreformas gaita "~~Starpe~~ Eiropa" - Somijā, Igaunijā, Latvijā, Lietuvā, Polijā, Čehoslovākijā, Austrijā, Ungarijā, Jugo-Slavijā, Rumānijā, Bulgārijā un Grieķijā. Dr. S. Strakoschajau pieminētā darbā un Kopenhagenas vēstures un saimn. dzīves pētīšanas instituta izdevumā "Økonomi og Politik" IV.gada gājuma I. burtnīcā šie jautājumi aplūkoti konspektīvi. Norādot uz šiem darbiem aprobežošos šeit vienīgi ar W. Schiff'a konspektīvā savilkuma citēšanu.^{2/}

" 1. Krievija: tulītēja tieša, bez atlīdzības visa privātpašuma konfiskācija / 24 milj. ha, 17,6 % no kopplatības / par labu zemniekiem.

- 1/ Dr. M. Sering "Die agrarischen Umwälzung im ausserrussischen Ost-Europa" Berlin und Leipzig 1930. Walter de Gruyter & Co.
 2/ W. Schiff " Die Agrargesetzgebung der europäischen Staaten vor und nach dem Kriege II." "Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik" 1925. 54. Band, 2. Heft. S. 469-529.

2. Somija: parcielas lielgruntniecības atsavināšanas iespēja / 2 - 50 %, /kam pāri par 200 ha kulturas zemes / 3,5 milj. ha, 17,6 % kopplatības /; bet tikai tad, ja citādi zemi nav iespējams apgādāt; atlīdzība pēc patiesās vērtības; iekārtojamās saimniecības ar kulturas zemi līdz 20 ha.

3. Igaunija: tūlītēja visas lielgruntniecības konfiskācija /2,4 milj. ha, kopplatības 58 %/; pagaidām bez atlīdzības; iekārtojamās saimniecības pēc ģimenes darba spēka.

4. Latvija: lielgruntniecības īpašumi bez atlīdzības / 3 milj. ha, kopplatības 48 % / ; muižu centri 45 - 100 ha; jaunsaimniecības līdz 22 ha kulturas zemes.

5. Lietuva: lielgruntniecības atsavināšana iespējama; muižu centri 80 ha; jaunsaimniecības 18 - 20 ha^{1/}

6. Polija: lielgruntniecības īpašumu atsavināšana / 13 milj. ha kopplatības 35 % /; muižu centri 60 - 180 ha; atlīdzina $\frac{1}{2}$ no vērtības; jaunsaimniecības līdz 15 ha.

7. Rumānija: visu lielgruntniecības īpašumu atsavināšana; muižu centri 25- 250 ha; atlīdzība pēc 1912 un 1916. gadu cenām; bez tam atsavina valsts / arī valstij nodoto komūnālo īpašumu / un mirušo īpašnieku zemes / kopā 6,4 milj. ha, kopplatības 21.8 %/; jaunsaimniecības 5- 7 ha.

8. Grieķija: lielgruntniecības īpašumu atsavināšana iespējama; muižu centri 100 ha; atlīdzība pēc pirmskaņa cenām; jaunsaimniecības 7 - 16 ha;

9. Bulgārija: atsavina īpašumus, kas pārsniedz 80 ha /atlīdzība pēc 1905 - 1915 gadu cenām; jaunsaimniecības līdz 80 %.

10. Jugoslāvija: muižu pilnīga atsavināšana 56 -280 ha; atlīdzība pagaidām rentes veidā; jaunsaimniecības pēc ģimenes darba spēka.

11. Ungārija: lielgruntniecības īpašumu daļēja atsavināšana iespējama / 1,4 milj. ha arānzemes, 40 % no visas arānzemes /; bet tikai tad, ja apmetināšanai zeme citur nav sagādājama; atlīdzība pēc tagadējās vērtības; jaunsaimniecības līdz 6,5 ha.

12. Čehoslovākija: lielgruntniecības īpašumi, ciktālu tie pārsniedz 150 ha lauksaimniecības zemes vai 200 ha vispāri, /Likumu radikalizējot $\frac{1}{2}$ lielgruntniecības zemes pārgājušas zemnieku rokās.

apķīlājami; atlīdzība pēc 1912- 1915.gadu cenām; jaunsaimniecības līdz 15 ha;

13. Vācija: aprobežota iespējamība vajadzības gadījumā atsavināt īpašumus lielākus par 100 ha, ja šādi īpašumi kādā novadā ir vairāk par 10 % no kopplatības; atlīdzība pēc vērtības; "selbständige Ackerndahrungen" dibināšana.

14. Austrija: iespējamība jaunsaimniecību dibināšanai pieprasīt to īpašumu atsavināšanu, kas agrāk piederēja zemniekiem!

Sarakstu varam turpināt:

Zviedrija: kopš 1918.gada kolonizē valsts zemes.

Dānija: 1900- 1929.gados ar valsts atbalstu iekārtotas 14275 sīksaimniecības. Valsts piemaksājusi 145,8 milj.D.Kr. ar 1919.gada likumu sadala baznīcu zemes^{1/}

Holande: 10 % īpašumu lielāki par 50 ha, kas uzskatāmi par lielīpašumiem, intensitātes un klimatisko apstākļu dēļ. Pēc 1918.gada likuma kultivē nederīgās zemes un purvus sadalīšanai 400 000 laukstrādniekiem. 1918 - 1923.g. iegūts jaunas kulturzemes 35 236 ha.^{2/}

Beļģija un Šveice jau ir sīksaimniecību zemes.

Anglija: 1919- 1923.gadā noņemti 18960 ģimenes jaunsaimniecības; valstij piemaksājot 800 000 £. gadā; pastiprināti iekārtoti ģimenes dārziņi; Anglijā un Welsā 1 350 000 vienības; Lielgruntnieki savus īpašumus pastiprināti pārdod bijušiem rentniekiem^{3/}.

Francija: ierosināts sadalīt zemi līdzšīnējiem nomniekiem^{4/}

Itālija: kolonizē dienvidus ekstenzīvi apsaimniekotāslatifundijas.

1/ Dānijas ārlietu ministrijas un statistiskās pārvaldes izdevums "Danemark" 1931.Kopenhagen 1931. 69.lpp.

2/ Dr.S.Strakosch "Das Agrarproblem im neuen Europa" 112 lpp.

3/ ibidem 114.lpp.

4/ ibidem 117.lpp.

Agrarās reformas visūr ievērojami reducē lielgruntniecību. uz lielgruntniecības drupām gandrīz visūr radās vienīgi sīksaimniecības, reti kur vidējās vai lielākas saimniecības. Rumānijā lielgruntniecībai piederējusi $\frac{1}{2}$ no kulturas zemes, tagad 8 %, Ungarijā lielgruntniecības īpašumi samazinājušies par 11 %, Grieķijā par 15 %, Čehoslovākijā - pirms reformas lielgruntniecībai piederēja $\frac{1}{3}$ no platības, tā reducēta uz pusi, Somijā sīksaimniecību skaits trīskāršojies. Vispāri jāskaita, ka Eiropā pirms kara lielgruntniecībai piederēja 20 %, bet tagad pat nesasniedz 5 % ^{1/}

Vēl zinātne nav vienojusies par jautājumu vai no tautsaimnieciskā viedokļa izdevīgākas lielsaimniecības vai sīksaimniecības. Nevarēdami šeit sīki analizēt visas šīs teorijas minēsim dažus argumentus par un pret sīksaimniecībām.

Aereboe^{2/} nostājas uz viedokļa, ka sīksaimniecība tautsaimnieciski visracionālākas, jo 1/ sīksaimniecības uz to pašu platību spēj izmitināt lielāku iedzīvotāju skaitu, 2/ ar lauksaim. iedzīvotāju biežumu / tā tad sīkām saimniecībām / patēriņš rūpniecības ražojumiem un personīgo pakalpojumu pieprasījumi aug, 3/ agrāro produktu pašpatēriņš aug, 4/ tomēr palielinātais nemazina tirgū laižamo produktu daudzumu, taisni otrādi - jo sīkās saimniecības saimnieko intensīvāki, 5/ sīksaimniecības tirgū apgādā pastiprināti ar animāliem ražojumiem. Graudkopība un katupeļu audzēšana paliek atpakaļ.

Bernhardi^{3/} atzīmējot, ka nevis tīrais atlikums vien, /kas lielsaimniecības lielāks, / bet starpība starp ieguldījumu un ieguvumu vairo tautas bagātību, konstatē, ka šī difference ir lielāka sīksaimniecības. Kas pats apsaimnieko zemi, ieliek savā īpašumā vairāk darba nekā laukstrādnieks. Tikai sīksaimniecībai draudot "Raubbau" briesmas un ja zeme pārāk sadrumstālotā, ražas mazinājas. Ja itkā sīksaimniecības dodot lielāku tīratlikumu, tad tas esot tamdēļ, ka zemnieki ierobežo savu patēriņu; tā tad tā ir zemniekiem neizdevīga tautas bagātības sadalīšana.

Prof. Kosinskis arī nostājas uz tāda viedokļa ar viņa aizstāvēto teoriju par lauksaimniecības kapitalistisko saimniecību un "trudovoje hozjaistvo". Prof. Balodis lielsaimniecību piekritējs / Ballod, "Der Zukunftsstaat" Stuttgart 1919./

1/ S.Strakosch 125.lpp.

2/ ibidem 128.lpp.

3/ ibidem 129.lpp.

S.Strakosch's jau vairākkārt citētajā darba 142.lpp. izsakas, ka nevar univerzāli izšķirt vai izdevīgākas lielsaimniecības vai sīksaimniecības. Viņa domas, ka lopkopības rajonos sīksaimniecības brutto ienākums no platības ir lielāks un ka tagad lielākas lauksaimn. intenzitātes sasniegšanai nepieciešams lielāks kapitāla ieguldījums. Tajā - zināma daudzuma lauksaimn. ražojumu producēšanai vajadzīgs lielāks ieguldījums - tā sekas, tirdzniecības bilances pasliktināšana. Sadalīšana sīksaimniecības veicina animālo produktu augļu un sakņu kultūras, bet graudkopībai kavē. Šiem slēdzieniem varam pilnīgi pievienoties, jo arī statistika rāda, ka Eiropā graudkopības produkcija samazinājusies uz paplašinātās lopkopības rēķina.

2. Pārmaiņas lauksaimniecības ražojumu pirkšanas spējās.

Pēc kara iestājušās arī pārmaiņas lauksaimn. ražojumu pirkšanas spējās, kas daļai konjunkturālas, daļai strukturālas dabas. Ja lauksaimn. ražojumu cenas paaugstinājas tad pat attiecībā, kā lauksaimn. ražošanas līdzekļu cenas, tad lauksaimn. stāvoklis nav pasliktinājies. Tas tikai no privātsaimnieciskā viedokļa. No tautsaimnieciskā viedokļa apstākļi tadā gadījumā var būt arī savādāki ^{1/}. Izdevumos ietilpst arī tādi, kas paši par sevi ir tautsaimnieciski ienākumi, piem. algas, nodokļi, iekšzemē ražotās mašīnas un ražošanas līdzekļi, iekšzemes transporta izdevumi - tie visi ienākumi citām tautsaimniecības nozarēm, bet lauksaimn. izdevumi.

Dr. Borels lauksaimniecību savienību starptautiskās konferences sekretārs, starptautiskajai agrārkomisijai kongresā Romā 1927.gadā, ^{2/} sniegtā ziņojumā sastādījis sekojošu indeku aplēsumu. / skat. tabulu sekojošā lpp./

Indeki svērti tanī ziņā, ka pārdoto produktu vērtība svērtā saskaņā ar attiecīgās zemes ražas lielumu, t.i. pēc attiecīgās kvantitatīvās attiecības. Indeki tad sastādīti pēc agrāro produktu cenām. Rūpniecisko ražošanas līdzekļu izlietošanu novērtēja pēc viņu kvantitatīvās izlietošanas. Indekos pašu patēriņš nav ievērots, bet tikai tirgū nogādātie ražojumi.

1/ ibidem 154.lpp.

2/ ibidem 154.un. sek.lpp.

1925/1926 attiecība pret 1913/14/ = 100 /

	<u>c e n u i n d e k s</u>			Pārdoto ražošanu pirkšanas spējas	
	Pārdotie ražojumi	Lauks. ražoš. izdevumi.	Saimniecībā patērējamo ražojumu izmaksa.	attiecībā uz lauks. ražoš. izdev.	attiecībā uz saimn. patērēj. ražojum.
Vācija	120,5	123,3	154,5	97,7	78,0
Austrija	108,6	138,0	223,8	78,7	48,5
Beļģija	127,4	133,0	177,8	95,8	71,6
Bulgārija	129,4	101,4	105,9	127,6	122,2
Dānija	156,1	177,6	-	87,9	-
Igaunija	109,1	126,1	249,3	86,6	43,8
Francija/Dienv. Austr./	152,0	137,5	250,1	110,5	60,6
Ungārija	105,9	111,0	157,2	95,5	67,4
Itālija	143,0	105,1	133,2	136,1	107,4
Norvēģija	130,6	126,2	134,5	103,4	97,1
Holande	147,7	182,4	196,9	81,0	75,0
Polija	98,5	136,9	149,4	72,0	65,9
Rumānija	83,1	191,0	273,5	43,5	30,4
Šveice	158,4	177,6	177,0	98,2	89,5
Čehoslovākija	121,2	146,0	168,3	83,1	72,0
Jugo-Slavija	111,2	124,4	235,7	89,4	47,2
Svērts vidējais	122,9	134,1	179,8	91,6	68,4

Tā tad nostāda pretī kases ienākuma indekiem kases izdevumu indekus. Salīdzinājumos neietilpst nodokļi un rentes.

Aina skaidra: visā Eiropā ražošanas izdevumi pieauguši, kaut arī dažādās valstīs nevienādi. Dr. S. Strakosch's te redz netikvien rūpniecisko ražošanas līdzekļu sadārdzināšanas sekas, netikvien pārkārtojumus preču pusē, bet arī pārkārtojumus naudas pusē, t.i. naudas pirkšanas spēja. Netikvien šie iemēsli - arī darba produktivitāte mazinājusies, muitas vaļņi, izvedumu un ievadumu aizliegumi sadārdzinājuši ražošanu. Starptautiskā sadarbība Eiropā esot zudusi, kapitālu trūkums / kā atzīmē Sērings - Agrarkrisen und Agrarzoelle - 33.lpp. balstoties uz John

Maynard Keynes'a rakstu: Anglijas kara parāda deldēšanai 60 gadu laikā katru dienu jāmaksā $\frac{1}{2}$ milj. £., tā ir summa, kas pārsniedz kugniecības un ogļu rakstuvju netto ienākumu/, pēc kara sadārzinājusi netikvien aizņemto kapitālu, bet ierobežo arī racionalizēšanu. Algas un sociālās nastas turpretim nav pazeminājušas, bet gan paaugstinājušas.

Agrāro ražojumu cenas atkarīgas no pasaules saimnieciskiem resp. Āreiropas apstākļiem un tie izveidojušies tā, ka lauksaimniecības ražojumiem stāvoklis salīdzinot ar rūpniecības ražojumiem visai neizdevīgs.

Bez augšā minētiem faktoriem būtu jāatzīmē vēl viens, kas negatīvi ietekmē lauksaimniecības ražojumu tirgu - t.i. augstais starpniecības procents tirdzniecībā. To samazināt cenšas ir pārtērētāji ir ražotāju organizācijas.

3. Pārmaiņas ražošanā un patēriņā.

S.Strakosch'a pētījumi sniedzas līdz 1927.gadam. Viņa kop-savilkums tad arī pilnīgi atbilst aizstāvamai teorijai, ka arām-zemes sadalīšana sīkākās vienībās samazinājusi graudkopības produkciju. Bet 1928.gadā jau lietas apstākļi mainas - produkcija sāk strauji pieaugt. Tanī pašā gadā sākās jauns cenu sabrukums, kas sasniedza vēl nepieredzēti zemi līmeni. Iepriekšēja tabulā attēloto lauksaimn. ražojumu pirktspējas vēl pazeminājas.

S.Strakosch's ta tad būtu maldījies? Produkcija sīksaimniecības nevis pazeminājas, bet pavairojas? Lūkosim rast atbildi. Norādījumus dod Sērings jau pieminētā grāmatā "Agrarkrisen und Agrarzoelle". Cenu sabrukuma iemesls meklējams nevis piedāvātāju pusē, bet gan patērētāju pusē / 321pp./ tirgi nav pārpildīti, pasaules produkcija zemāka kā pirms kara / grāmata izdota 1925.g./ iedzīvotāju daudzums tagad atkal pārsniedz pirmskara līmeni, bet cenām krītoša tendence. Šo parādību izskaidro Sērīnga aizstāvētā pēdējā patērētāja pirktspējas, " robežas pircēji" teorija. Tādā pirktspēju robežā pēc Sērīnga stāv Vācijas patērētājs. Vācijas / un pārējā Eiropā, kur valstis kļuvušas nabagākas / rūpniecības pašizmaksa augusi. Pieaugumu pārveļ uz jēlvielu piegādātājiem nevar, jo jēlvielu piegādātāju tresti kara laikā kļuvuši pārāk spēcīgi. Tāpat nevar rūpniecības ražošanas līdzekļu sadārdzināšanos pārveļ uz strādniekiem, jo to stāvoklis nodrošināts ar likumu, ar likuma dotām koalīcijas tiesībām.

Neatliek nekas cits, ka rūpniecības produkcijas sadārdzinašanos pārvēlt uz lauksaimniecības masu ražojumiem, ko producē neorganizētie ražotāji un kuŗu pretošanās spējas tik vājas, ka viņus piespiež piemēroties patērētājiem^{1/}. Tas izpaudās tadējādi, ka par lielāku pārtikas vielu daudzumu starptautiskā preču apmaiņā bija jādod pretī mazāks rūpniecības ražojumu daudzums.

Arī S. Strakosch's rakstot par labības patēriņu, nāk pie slēdziena, ka tas samazinājies^{2/} un min kā iemeslu Eiropas patērētāju zemo pirktspēju, kas piespieda Strakosch'a vārdiem runājot "savilkt siksnu ciešāk". Sevišķi Krievija, kur pilnīgai iznīcībai seko parāk lēna atkal-uzbūve. Bet vēl otrs iemesls: / Strakosch's te balstas uz Prof. Rittera materialiem / tā ir pārmaiņa barības sastāvā, labību atvietojojot ar animāliem produktiem, saknēm, augļiem.

Mums jāpiekrit, ka sakumā cenu pazemināja zemā pirktspēja. Bet man šķiet, ka tas tikai bija ierosinājums, kas cenu sabrukumu ievadīja. To turpināja jau pievadātāju pusē. Patērētājs cenu sabrukumu ievadīja, ražotājs turpināja. Pirmām kārtām pasaules tirgū parādījās jauns ražotājs - SPRS. Niecīgs piedāvājums Čikāgas biržā pietika, lai cena jūtami pazeminātos. Bet ir vēl citi faktori, kas savstarpēji un ar iepriekšējiem jo cieši saistīti. Sējumu platības/pēc Sēringa grāmatas publicēšanas un pēc Strakosch'a grāmata minētiem gadiem/ ārkārtīgi strauji pieaugušas./salīdz. starpt. lauksaimn. instituta publicētos datus par 1927-1931.g./^{3/} Pasaules produkcija. - 1000 centneros.

	<u>1909-1910</u> <u>1913-1914</u>	<u>1921-1925</u>	<u>1927-1930.</u> <u>1927-1929.</u>
Kvieši	1 028 645	974.552	1 225 300
Rudzi	450 393	386 977	456 091
Mieži	379 539	316 392	393 301
Auzas	655 500	600 039	696 322
Maiss	1 060 300	1 089 644	1 115 500

Produkcija pavairojusies netiekvien Argentinā un Ziemeļ- Amerikā, bet arī Eiropā.

1/ Prof. Sering "Agrarkrisen und Agrarzoelle" 35.lpp.

2/ Strakosch "Das Agrarproblem im neuen Europa" 205.lpp.

3/ "Annuaire International de Statistique Agricole 1930-1931." Rome 1931. III. nodaļa 156-175.lpp.-

Palielināto produkciju Argentīnā, Z.A.V., Kanādā, varētu izskaidrot, ka turienes "labības fabrikās" samazinājušies produkcijas izdevumi ar pastiprinātu mehanizāciju. — pastiprināti lietojot traktoros, pļāvēju kulējus u.t.t. Bez tam bija izdevies kultivēt jaunas labības šķirnes, kas ļāva izmantot labības kultūrai arī sausus apgabalus. Eiropā palētinātie slāpekļa mēsli arī deva iespēju ietaupīt uz ražošanas izdevumiem un palielināt sējumu rīa ž u. Tie tomēr ir tikai ārēji faktori. Galvenais faktors tomēr, man šķiet, bija iekšējās dabas, kas izrietēja no pašas cenas pazemināšanas: lauksaimnieki ar palielināto produkciju centās kompensēt cenu starpību, lai kopējais ienākums nemazinātos. Tas bija no rūpniecības aizņemtā paņēmiena — ar palielinātu apgrozījumu kompensēt zemo peļņas likmi. Rietumu puslodē tāda apgrozības palielināšana bija iespējama sevišķi viegli, palielinot sējumu platību. Mazliet mazākā mērā tas bija arī iespējams arī Eiropā.

Eiropas tirgu pārplūdināja ar arvien lētāku labību, kas sāka apdraudēt Eiropas lauksaimniecību. 1929. un 1930. gadā sākās Eiropas pretspiediens. Izņemot Dāniju, un zināmā mērā Holandi, visas valstis aizsargāja savu lauksaimniecību ar muitām, pie kā vēl pakāvēsimies sīkāk. Sekas bija, ka cenas slidēja uz leju vēl vairāk, jo muitu patērētājs nevarēja maksāt, tā nāca uz ražotāja rēķina. Protams līdz zināmā robežai.

Animālo produktu ražošanā un patērēšanā vērojamas mazliet savādākas tendences. Produkcija te pilnīgi saskan ar teorētiskiem slēdzieniem par sīksaimniecību lielāku piemērotību lopkopībai. Kas zīmējas uz cenu sabrukumu, tad tas iestājās daudz vēlāk nekā labībai.^{1/} Kamēr labības cenas sāka slidēt uz leju ap 1920. gadu un pēc nelielas celšanās no jauna no 1927. gada, sviesta cenas sasniedza augstāko līmeni 1928. gadā. Galvenais sviesta producentis ir Dānija un viņa spēja labības un lopbarības cenām kritot, pazemināt arī sviesta cenas, lai tā paplašinātu produkciju un tomēr vēl labi pelnītu. Līdz 1931. gada, Dānijas stāvoklis šīs cenu starpības dēļ bija spīdošs, bet tad ārkārtējās pārmaiņas pasaules saimniecībā arī Dāniju, gandrīz vai pēdējo, ierāva depresijas stadijā. Dānijas sviesta cenām sekoja arī pārējo ražotāju zemju sviesta cenas. Tā bija samērā izdevīga ražotājiem, kaut gan to mazināja importzemju soļi savas lauksaimniecības aizsardzībā. —

1/ Dr. A. Zivs /Osnovi mirovovo chozjaistva 82. lpp./ to izskaidro sek.: 1/ kamēr labība bija dārga, lopkopība nepaplašinājās un pārprodukcija nevarēja iestāties; 2/ anim. ražoj. cenas nebija tik augsti cēlušās kā labībai un nevarēja tik zemu krist.

Gaļas cenas uzrādīja līdzīgu tendenci, tikai te cenu sabrukums iestājās vēl vienu gadu vēlāk 1929.gadā. Tas pilnīgi saprotams, jo gaļa ir lētāks produkts nekā sviests un tādēļ "robežas pircējs" te izstājās vēlāk. Cena, mūsu gadījumā pie augoša piedāvājuma, viņam pieskaņojoties pazeminājās vēlāk / es te pieturos pie prof. Kosinska aizstāvētas cenu teorijas /.

Pirms izdaram kopsavilkumu par strukturālām lauksaimniecības pārmaiņām, īsumā jāapskata cenu stabilizācijas un tirgus regulēšanas mēģinājumus.

4. Lauksaimniecības strukturālas pārmaiņas novirzīšanas mēģinājumi. 1/

1929.gadā dažādas valstis sāka iespaidot lauksaimn. ražojumu tirgu. Kanādā šīni ziņā aktivitāti izrādīja puli, kas 1929.gadā aptvēra pusi no visas kviešu platības 3 preriju provincēs. Viņiem bija zināmi panākumi un Huvera "Agriculture Marketing Act" bija no šiem panākumiem ierosināts. Nodibināja tirgus izlīdzināšanas savienības, kas regulētu produkciju. Cenas uzturēja ar sevišķu likumu. Nodibinātā "Farmboard" a priekšgalā iecēla I.H.C. vadītāju Legge. Tomēr tāpat kā puli sabruka, bez panākumiem izrādījās arī "farmboard" a balstišanas mēģinājumi. No valdības atvēlētiem 500 000 000 š. 175 milj. š. bija izsniegti kā pabalsti un aizdevumi, bet tikai 1/5 daļa atmaksāta. Bija paredzēts platību samazināt par 25 % - faktiski bija samazināts 2 - 3 % .

Kanāda paaugstināja savu muitas tarifu divkārtīgi; dempinga importa ierobežošanai deva tiesību uzlikt muitu līdz 50 % no vērtības. Savas produkcijas veicināšanai Dienvid-Āfrika un Austrālija ierobežoja lauksaimn. ražojumu importu.

Eiropā soļi šīni virzienā bija daudz krasāki. Francijā kopš 1930.gada labībai un putniem tirgū pievienojama izcelšanās zīme; ierobežo cukru importu. Valdība sāk realizēt plašu meliorācijas projektu, paredzot līdz 1936.gadam izsniegt 17 miljardus Frs. Itālijā Musolini zemes kultivēšanai paredzējis 14 milj. liru /Bonifica integrale /. Rumānija sniedza palīdzību lauksaimn. mašīnu iegādei līdz 25 % no pirkšanas cenas. Jugo-Slāvija 1930.gada 6.novembrī dubultoja labības muitas. Ungārija labību pārveidojot un izstrādājot prasīja izcelšanās apliecības. Standartizācijas likums padara pašu ražojumus konkurences spējīgākus. Čehoslovākija kopš 1930.gada ievēdzīmes un piespiedu piemalums pašu

1) 2

labībai. Zviedrija 1930.gada 3. jūlijā pieņēma Ipašu prog-
 ramu lauksaimniecības atbalstīšanai. Norvēģija ar 1929.gada
 1. jūliju labības monopols. Polija no 1930.gada 1.novembra
 izsniedza bez procentu kreditu mākslīgo mēslu iegādei; cukura
 maitu divkaršoja; 100 precēm izvedprēmijas. Vācija 1929.gada
 jūlijā un gada beigās paaugstināja maitas; 1930.gada 1.decembrī
 ministru kabinetam dotas tiesības maitas uzlikšanai. Pakšaugiem
 maitu dubultoja. Auzām un barības zirņiem maitu pacēla par 1/3.
 Paaugstināja arī maitu gaļai, speķim, taukiem.

Sviestam Vācija 1925.gadā nolikta ievedmaita 25,5 Pf. par Kg
 1926.gada likmi paaugstināja un valstīm, kas bija slēgušas ar
 Vāciju tirdzniecības līgumu maita bija 27,5 Pf. 1929.gadā lik-
 mi paaugstināja uz 50 Pf., 1932.gada 23.janvarī ievēda maitu
 1 RMK. par kilogramu; par šo maitu ievēdama sviesta daudzumu
 kontingēja uz 5 000 tonnām gadā; pārējais apmaksājams ar RMK.1,35
 kilogramā, bet valstīm, kas atteikušas no zelta standarta
 RMK. 1,70 kilogramā. Vēlāk kontingentus sadalīja pa 500 t mēnesī,
 pie kam kontingents izmantojams 2 mēnešu laikā. Anglija ar 1932.
 gada 1.martu noteica ievedmaitu 10 % no vērtības. Francija
 noteica ievēdamā sviesta daudzuma kontingentus pa gada ceturkšņiem.

Šie un pārējie ierobežojumi protams jūtami ietekmēja netik-
 vien eksportzemju izvedumus, bet arī ražošanu. Vēl vairāk, tie
 ietekmēja visu tautsaimniecību. Valorizācija, piem., saistīja
 ātri pieaugušos krājumos lielus kapitālus, un sekas bija kapitāla
 pieveduma trūkums citās tautsaimniecības nozarēs, kas savukārt
 bija viens no iemesliem, kas tur radīja konjunkturālo depresiju^{2/}
 Kā redzējām no konspektīvā pārskata, savas lauksaimniecības balstī-
 šanā vislielāko aktivitāti izrādīja tās valstis, kas starptautiskā
 darba dalīšanā bija izvēlējušās rūpniecību. Tas bez šaubām rūpniecī-
 sko ražošanu tikai sadārdzina, jo strādnieku reālalgas jāuztura
 pienācīgā līmenī. Augstās rūpniecības ražojumu cenas radīja na-
 cionālās rūpniecības arī agrārvalstīs, paasināja konkurenci; kon-
 kurence savu kārt spieda cenas pazemināt. Uz strādnieku algu rē-
 ūna to nevarēja, atlikantikai racionālizācija, kā sekas var būt
 arī bezdarbs. No šī viedokļa rūpniecības valšķu soļi savas lauk-
 saimniecības atbalstīšanai nav attaisnojami, pietiktu ar centieniem
 uzturēt tagadējo līmeni. Lauksaimniecības valstīm, piem.Latvijai

1/ salīdz. Richarda Kaysenbrecht'a rakstu " Geo Politik"
 1931.gada augusta burtnīcā. 2/ Dr.Alfons Schmitt/München/"Die
 Weltwirtschaftskrise" Junker & Dönhaupt,Berlin 1931.53.lpp. 14

turpretim šādi aizsardzības soļi ir nepieciešami, jo lauksaimniecībā nav iespējama stingra specializēšanās, piem. tikai lopkopībā, vai tikai graudkopībā. Vājāki attīstītā nozare vai tā kuņa padota lielākai konkurencei balstama, lai uzturētu visu lauksaimniecību.

5. K o p s a v i l k u m s .

Iepriekšējās lapas pusēs konstatējam, ka lauksaimniecībā vērojamas strukturālas pārmaiņas izpaužas divējādi:

1/ intensīvi strādājoša lauksaimniecība Eiropā pāriet no lielsaimniecības un sīksaimniecību / izņemot Krieviju /,

2/ ekstensīvā lauksaimniecība Ārēiropā intensificējis un mechanizējis.

Eiropā pāreja no lielsaimniecības uz sīksaimniecību norisinājās ar revolucionāru sparū. Teorētiski apsver sīksaimniecību tautsaimnieciskās priekšrocības pret lielsaimniecībām un nāk pie slēdziena, ka animālo produkcija paplašinājas, bet graudkopība iet atpakaļ. Sīksaimniecības konkurences spējīgākas par lielsaimniecībām, jo pirmās ieguvumu nevērtē vis pēc ieguldītā kapitāla / kā lielsaimniecības /, bet cenšas sev nodrošināt darba algu / prof. Kosinska viedoklis /. No tautsaimnieciskā viedokļa sīksaimniecības vēl izdevīgākas tātī ziņā, ka var nodarbināt un uzturēt lielāku cilvēku skaitu. Neizdevīgas viņas tātī ziņā, ka prasa lielāku kapitāla ieguldījumu. Šis palielinātais kapitāla ieguldījums ietekmē valsts tirdzn. bilanci n e g a - t i v i. Ka Eiropa kļuvusi kapitāliem nabagāka, ir pasaules kara sekas. Aizņemtā kapitāls ir dārgs un aiz šī un vēl citiem, vēlāk sīkāk apskatāmiem iemesliem rūpniecības ražojumu pašizmaksa augsta, bet šo nastu pilnīgi pārvalt nevar nedz uz strādniekiem, nedz uz jēlvielu producentiem. To pārveļ uz masu pārtikas līdzekļu producentiem, pret zināmu barības vielu daudzumu, dodot pretī mazāk rūpniecības ražojumus. Tomēr pārtikas līdzekļu patērētāji ir plašākas tautas masas, kas arī kļuvušas nabagākas un kuņu ienākumi sašaurināti. Šīs masas savu patēriņu ierobežo un pa daļai arī pāriet uz citiem barības līdzekļiem, nekā tiem, kuņus līdz tam visplašāk patērēja. Tāpat samazinājas lopbarības līdzekļu patēriņš, jo racionalizācija atvieto māju lopus ar mašinām, t.i. tos kuņus nodarbina transportam. Producenti spiesti piemēroties patērētājam un pazemināt

cenu. Lai šo pazeminājumu kompensētu, pavairo produkciju. Pavairotā piedāvājuma sekas ir jauns cenu pazeminājums. Cenu pazemināšanas sacensībā izdevīgākā stāvoklī ir aizjūras valstis, kas intensificējot ražošanu var panākt efektu, ko jau intensīvi strādājošā lauksaimniecība Eiropā nespēj. Eiropas valstis reaģē ar muitām, ievaduma aizliegumiem t.t. Muitas ir gan slidošas, gan "Bereitschaftszoelle". Muitas uzlikšana no likumdošanas iestādes rokām pāriet izpildu varas rīcībā, lai to padarītu elastīgāku. Tālākie līdzekļi ir ievadumu kontingēšana un aizliegšana. Bez tam lauksaimniecībai sniedz gan bezprocentu, gan sevišķi lētu krēdītu. Valdības arī sniedz citāda veida atbalstu, sākot ar meliorācijas pabalstiem un beidzot ar izvedprēmijām. Tomēr visi šie līdzekļi ir pārāk vāji, lai aizkavētu lauksaimniecības ražojumu pirkšanas spēju pamazināšanos. Attiecībā pret rūpniecības ražojumiem lauksaimniecības ražojumu pirkšanas spēja samazinājusies augsto ražošanas izdevumu dēļ. Galvenais ražošanas izdevumu postenis ir darba algas, kas būdamas gan zemākas par rūpniecības strādnieku algām / salīdzinot ar pirmskaņa līmeni/, tomēr tālāk nav pazeminājamās / laukstrādnieku darbs kļuvis sezonas darbs; urbanizācija, ko pabalsta dažādi politiski faktori; agrārreformas samazinājušas laukstrādnieku skaitu; laukstrādnieku arodorganizācijas u.t.t./ Lauksaimniecības strukturālās pārmaiņas asumu liek bārgi izjust konjunktūrālo depresiju rūpniecībā. Tā kā šī rūpniecības konjunktūrālo depresija sakrīt ar lauksaimniecības strukturālo maiņu un vēl pievienojas daži svarīgi negatīvi momenti naudas pusē, varam runāt par vispārēju saimniecisku krīzi / vārda vispār pieņemtā nozīmē /.

Iepriekšējā nodaļā lūkojam konspektīvi iepazīties ar lauks. attīstību un izdalīt no pārējām pārmaiņām pasaules saimniecībā. Aina protams bija tikai fragmentāra, jo neviena saimnieciska parādība nenorisinājas izolēti un tikai schematizēšanas un vieglākas pieejas dēļ pielaižama tās atsevišķā aplūkošana. Turpmākā nodaļā aplūkosim pārējo faktoru kustības - naudas, kapitāla un vērtspapīru tirgos, konjunktūras svārstības rūpniecībā; pieskārsimies arī "regulēšanas" mēģinājumiem šinī ziņā un tad lūkosim nodibināt visu apskatāmo parādību ietekmi uz mūsu tautsaimniecību.

III. PASAULES SAIMNIECĪBAS KONJUNKTŪRAS PĀRSKATS.

Pasaules karš zināmām saimniecības nozarēm nesa nedzirdētu uzplaukumu. Šī maldīgā konjunktūra turpinājās līdz 1919.gadam un negatīvi ietekmēja visu saimniecisko dzīvi, vājinot iedzīvotāju pirktspēju un nesaudzīgi ekspluatējot uzņēmumus un satiksmes līdzekļus. Karojošās valstis kļūst nabagas, neitralās bagātas. Par visu valšņu krēditoru kļūst ZASV.

Pieaugošie valsts parādi, nesamērība starp apgrozībā esošiem naudas līdzekļiem un preču daudzumu, valšņu budžetu deficiti radīja inflāciju. Tikai pamazām, dzīvei attīstoties atkal normālos apstākļos, izdodas stabilizēt valūtu, atdzivojas starptautiskā preču apmaiņa. Panāk pagaidu vienošanos par kara parādu jautājumu un saimnieciskās dzīves ritmiskais pulss atdzivojas. Stabilizēšanu pavada "stabilizēšanas krīze", kā to sauca profesors Momberts.

1925. un 1926.gadi^{1/} daudzās valstīs šīs krīzes varā. Visur valda depresija, ar savām tipiskām pazīmēm: preču cenu stagnācija ar lejup vērstu tendenci, patēriņa un produkcijas stagnācija, uzkrājas brīvi naudas līdzekļi, bet vērtspapīru kursi atdzivojas.

1926.gadā savas valūtas galīgi stabilizē Anglija un Vācija /gada otrā ceturksnī/. Daņu krona tik tālu uzlabojusies, ka martā tā atrodas tikai 2,4/2 % zem pirmskara paritātes. Poļu zlots krit, sasniedzot aprīlī 59,17 pret 101,88 1924.gadā /paritāte pret š. = 100./. Valūtas stabilitāte satricināta Francijā un Beļģijā /Fr. no 19,53 janvārī uz 17,51 aprīlī/ Francijas finanču reforma gada pirmā ceturksnī un vienošanās par parādiem ar ZASV kursu pazemināšanos neapturēja un Francija tikai trešā gada ceturksnī panāk valūtas uzlabošanu, gada beigās frankam paceļoties uz 20,47 / š. paritāte /. Beļģijas franka krišanu gada sākumā ved sakarā ar grūtībām stabilizēšanas aizņēmuma realizēšanā. Skandināvijas valstīs un Spānija savas valūtas uzlabojušas. Polijas valūta gada sākumā pasliktinājas, bet trešā gada ceturksnī sak uzlaboties. Beļģija trešā gada ceturksnī apturēja inflāciju, radot jaunu valūtu.

Vācija, Austrija, Čehoslovākija gada sākuma pazemina diskonta likmes, gada otrā ceturksnī šīm valstīm pievienojas Norvēģija un Dānija. ZASV arī pazemina diskonta likmes no 4 uz 3,5 % un tā

blakus Šveicei un Holandai viszemākā pasaulē. Diskonta likmes pazeminašana ZASV vedama sakarā ar federālrezervu banku politikas maiņu. Diskonta likmes pazeminašana Francijā, Beļģijā, Norvēģijā ir turienes valūtas politikas līdzeklis. Vacu diskonta likme pazemināta, lai piemērotos starptautiskam naudas tirgum. Naudas tirgus atbrīvošanās saprotams atstāj iespaidu uz vērtspapīru tirgiem. Sevišķi Vācija kursa indeksi uzrāda straujāku kāpienu / no 24,04 janvārī uz 32,09 jūnijā /. /Indeks aprēķināts par 259 dažādām akcijām. 1913.gada = 100; 300 akcijas /. Anglijā kursu indeksi ceļas no 128,7 aprīlī uz 133,6 jūnijā / 1921.gada dec. = 100 ; 278 akcijas /. Vērtspapīru kursu kāpšana turpinājas visu gadu, kaut arī atdzīvojusies preču tirdzniecība prasa naudas līdzekļus. Ražošanā kapitāls neieplūst depresijas un streiku dēļ un tamdēļ pastiprināti novietojas vērtspapīros.

Dzelzs un tērauda rūpniecībā Francijā un Luksenburgā novērojams uzplaukums, pretējais Vācijā un Beļģijā / streiki/. Amerikas kalnrakstuvju strādnieku streika dēļ ogļu iegūšana Eiropā pieaugusi, tomēr gada sākumā nesasniedzot iepriekšēja gada līmeni. Izceļoties streikam Anglijā ražošana pastiprinājas attiecīgās nozarēs pārējās valstīs, kas tomēr nespēj kompensēt iztrūkumu dzelzs, tērauda un ogļu iegūšanā. Šī pastiprinātā ražošana Anglijas streikam beidzoties gada pēdējā ceturksnī gan atgriežas zemākā līmenī, bet tomēr netiek zemu kā pirms streika. Tas nozīmē, ka darbojas citi uzplaukuma iekšējie iemesli. Sevišķi tekstilrūpniecībā vērojama uzlabošanās. 1926.gada lauksaimniecības raža ir apmierinoša. Apgabalos, kur lauksaimniecības produktus ievēd raža gan vajāka kā iepriekšējā gadā, toties tā ievērojami labāka apgabalos ar noteiktu lauksaimniecības raksturu. Sakarā ar pavairoto ražošanu nodarbinātība paceļas virs sezonas vidēja līmeņa. Tas zīmējas uz gada beigām, jo gada sākumā visur, izņemot Holandi, Franciju, Angliju un Itāliju, darba tirgus ievērojami pasliktinājas.

Arējās tirdzniecības apgrozījumi Āreiropas valstīs gada beigās mazliet pieaug. ZASV ārējā tirdzniecība gada sākumā uzrāda pieaugošu pasivitāti, kas gada pirmā ceturksnī sasniedz 125 milj.%,

I/*V.Z.K. 1926.g. I.burtnīca 50.u.sek. lpp., II. burtn. 51.u.sek. lpp., III. burtn. 68.u.sek. lpp. IV. burtn. 75.u.sek. lpp.

ievedumiem pieaugot un sadārzinājoties.

Kugniecība 1926.gada sākumā ievērojami sarūkusī, bet gada vidū sakarā ar Anglijas streiku mazliet atdzīvojās. Frakšu likmes šī paša iemēsla dēļ pieaugušas.

C e n a s labībai, taukiem, ādai, tekstilprecēm gada sākumā pazeminājās, tomēr vēl nerasniedzot 1923.gada augusta un 1924.gada jūnija zemo līmeni. Gada otrā ceturksnī lieltirdzniecības cenas turpina pazemināties, kaut arī lēnāk, bet gada ceturkšņa beigās sāk lēnām kāpt. Cenas pamudina - metālrūpniecībā Anglijas nemieri, bet lauksaimniecībā - sliktas ražas izredzes, kas tomēr beidzot izrādījās, ka raža būs laba, pārveršas pretēja. Sevišķi strauji gada otrā pusē pazeminājās kokvilnas cena. Labības tirgū gada beigās cenas vēl iespaido Anglijas streika radīta frakšu hausse, bet tendence visai atturīgā, sakarā ar ziņojumiem par labvēlīgo ražu Argentīnā un Austrālijā. Gada beigās labības tirgus atdzīvojās un tani pašā laikā Argentīna izdara tirgus balstīšanas akciju, lai aizkavētu cenu pazeminājumus. Arī kokvilnas tirgū amerikāņu valorizācija aptur cenas pazemināšanu, bez tam iestājas lūzums līdzšinajos atturīgos pirkumos.

Preču cenas dažādo, vēl nenolīdzināto valūtu dēļ, dažādās zemēs ir dažādas. Stipri zem pasaules tirgus cenām tās ir Beļģija, Polija, Francija, Itālija. Tas atstāj kaitīgu iespaidu uz kaimiņu zemēm, bet augstās cenas Dānijā, Norvēģijā turpretim atsaucas uz to zemju tautsaimniecību.

Cenu kustība ievērojamākā pārmaiņa ir ogļu cenām, jo zemēs, kur cenas nav saistītas / piem. Itālija / tās kopš maija ceļoties sasniedz augstāko līmeni novembrī. Te noteikta Anglijas streika ietekme.

1927.gada^{1/} ZASV konjunktūra vēl pārsniedz 1926.gada augsto līmeni. Veikalu darījumi pieauguši netikvien vērtība, bet arī daudzumā. Tas vērojams visās rūpniecībās, izņemot būvniecību, dzelzs un tērauda produkcija, auto rūpniecība, dzelzceļrūpniecība un pārvadājumu ienākumos. Ārējā tirdzniecībā salīdzinot ar iepriekšējo gadu eksports pieaudzis par 1 % bet imports samazinājies par 6 % / bilance aktīva ar 680 milj. \$. /, eksports uz Vāciju

^{1/} "The Review of Economic Statistics" Vol.X. 1.1928.g. 1.u.sek. 1pp.

pieaudzis, bet uz Angliju samazinājies.

Anglija ražošana sasniedza lielāko apmēru kopš 1920.gada. Londonas un Kembridžas indeksi uzrāda ražošanu ar 96,2 pret 1913.gadu, kamēr iepriekšējā gadā tā bija tikai 67 streiku dēļ. Sakarā ar to bezdarbs 1927.gada pirmos mēnešos strauji samazinājies, bet tad atkal sāk pamazām pieaugt. Salīdzinot ar 1925.gadu /streiku dēļ ar iepriekšējo gadu nevar salīdzināt / bezdarbs samazinājies par 8 %. Ārēja tirdzniecība pieaugums salīdzinot ar iepriekšējo gadu, bet samazinājams salīdzinot ar agrākiem gadiem. Fabrikātu eksporta vērtība samazinājusies par 9 % salīdzinot ar 1924.gadu, bet daudzumā pieaudzis par 2 %.

Francijā konjunktūra attīstījās lēnāk, nekā iepriekšējā gadā. Ogļu produkcija mazliet pieaug, bet tekstilrūpniecības produkcija samazinājas. Ārēja tirdzniecība pieauga. Tirdzniecības bilance bija aktīva 2500 milj. frs., tomēr ņemot vērā 1926.gada inflāciju, 1927.gadā 11 mēnešos ārējās tirdzniecības apmēri bija šaurāki nekā iepriekšējā gadā.

Cenu kustība ZASV. 1927.gadā iestājās lūzums. Jūnijā līdz oktobrim lieltirdzniecības vidējās cenas cēlas par 3 %, tā pārtraucot kopš 1925.gada rudens iesākušos cenu slīdēšanu lejup. Šis lūzums izskaidrojams ar daudzu Eiropas valšņu atgriešanos pie zelta valūtas, augstām naudas likmēm un zelta krājuma samēriem atsevišķu valšņu starpā. 1927.gada trešā ceturksnī federālās rezerves bankas pazemināja diskonta likmes uz $3\frac{1}{2}$ % un zelts sāka atplūst. Diskonta likmes pazemināšanas nolūks bija atbalstīt Amerikas labības un kokvilnas ārzemju pircējus un radīt labvēlīgākus krēdita apstākļus eksporta finansēšanai. Zelta krājums samazinājās gadā par 126 milj. \$, t.i. no 4 502 milj. \$ uz 4 376 milj. \$. ZASV zelta krājums 1927.gada maijā bija sasniedzis vēsturē vēl neatzīmētu augstu līmeni. Vērtspapīru cenās iezīmējās celšanās. Šī parādība un jauna vērtspapīru izlaiduma pieaugums nav izskaidrojami tik daudz ar peļņas pieaugumu un veikalu paplašināšanu, kā ar labvēlīgiem naudas tirgu apstākļiem. Reizē ar diskonta likmes pazemināšanu federālās rezerves bankas sāka uzpirkt valsts vērtspapīrus. Tā ieplūdinot valstī naudas līdzekļus, zemās diskonta likmes un labvēlīgais naudas tirgus stāvoklis varēja pastāvēt. Gada beigās naudas tirgus sāka parādīt stringrākas tendences, jo savu iespaidu sāka radīt pārmērīgi pieaugušās vērtspapīru emisijas. / 950 milj. \$. mēnesī /, kas par 33 %

pārsniedza iepriekšējā gadā sasniegto rekordu.

Anglija cenu kustība, kas virzījās lejup kopš 1925.gada tagad sasniedzot zemāko līmeni pēc kara, iestājusies stagnācija. Vērtspapīru cenu indekss pieaudzis gadā par 10 %, pieaugušas arī emisijas. Anglijas banka 21.aprīlī pazemināja diskonta likmi no 5 % uz 4½ %. Naudas tirgū likmes bija zemākas nekā 1926.g., bet augstākas nekā iepriekšējā.

Francijā cenas pazemināšanās bija iemesls lēnākai konjunktūras attīstībai. Kopš marta vispārējais cenu indekss slidēja lejup, palētinoties lauksaimniecības ražojumiem. Arī izejvielu cenas turējās zem 1926.gada cenām. Naudas tirgus iezīmējās ar zemām diskonta likmēm. Sakarā ar to arī Francijas banka pazemina diskonta likmes no 4½ % uz 5 ½ %, tad uz 5 % un beidzot uz 4 % decembra beigās. Gads vēl iezīmējās ar devīzu krājuma pavairošanu un ar to, ka apturēja vienmēr pieaugošo banknošu emisiju. Francijas franks 1927.gadā uzrāda lielu stabilitāti - svārstoties attiecībā pret š. starp 25,3 līdz 25,6, kamēr iepriekšējā gada svārstība bija 25,3 līdz 41,0.

Cenu kustībā gads vispārī raksturojas ar to, ka Amerikā cenu līmenis paaugstinājās, bet pasaules tirgū turpina slidēt uz leju. Amerikas cenu līmeņa paaugstināšanos ietekmējās ar lauksaimn. ražojumu cenu uzlabojumu / izņemot kartupeļus un kviešus /. Šī lauksaimniecības ražojumu cenu celšanās paaugstināja caurmēra cenu līmeni par 3 %. Turpretim Francijā lauksaimn. ražojumu cenas slid uz leju. Pasaules lauksaimniecības produkcijā iezīmējās ZASV ražojumu pavairošanās / izņemot kokvilnu /.

1928.gads^{1/} savā pirmā ceturksnī ZASV iezīmējās ar jaunu konjunktūras uzviļu. Ražošanā atzīmējams pieaugums auto rūpniecībā, dzelzs un tērauda produkcijā; samazināšanās - kokvilnas un vilnas rūpniecībā. Z.A.S.V. ārējā tirdzniecībā samazinājās kokvilnas, petrolejas, kviešu, ogļu, dzāze, tērauda un tabākas eksports. Kokvilnas izdevumu samazināja daudzuma par 40 %, bet ceļoties cenai, izvedums bija mazāks par 11 %. Petrolejas eksporta vērtība samazinājās cenas pazemināšanās dēļ. Mašīnu, auto, vara izvedumi turpretim pieauguši. Imports salīdzinot ar attiecīgo

1/ "The Review of Economic Statistics" Vol. X. 53.- 66, 109-116.lpp. 157 - 173.lpp.

periodu iepriekšējā gadā pieaudzis. Trīs pirmos gada ceturkšņos tirdzniecības bilance aktīva, samazinoties importam un pieaugot eksportam.

Cenas gada pirmajā gada ceturksnī caurmērā pazeminājas. Sevišķi strauji pazeminājas gumijas cena / no 40 c par mārc. 1924.gada beigās uz 27 c 1928.gada martā / Labību cenas cēlas bet animālo produktu cenas samazinājās. Vilnas cenas turpina celties. Gada otrajā ceturksnī turpinājas uzplaukums. Cenas cēlas, tāpat strauji kāpa diskonta likme. Pēdējais izskaidrojams ar spekulatīvu darījumu pieaugumu, rezervu banku ietekmi un lielo zelta eksportu. Diskonta likmes celšanās tomēr nevarēja apturēt jaunu vērtspapīru izlaidumus, kas atkal sasniedza rekordu. Turpretim fiksēto renšu vērtspapīru kurss pazeminājās. Arī gada trešajā ceturksnī vērojama aktivitāte. Spekulatīvie darījumi pēc maza pārtraukuma no jauna sasnieguši rekordu. Diskonta likmes jau sasniegušas augstāko pakāpi pēdējos piecos gados. un turpina augt. Lieltirdzniecības cenas turpināja celties, bet strauji krita septembra beigās.

Anglijā stāvoklis gada pirmā ceturksnī iezīmējas ar rekordu rūpniecības vērtspapīru kursos. Naudas tirgus viegls. Cenas salīdzinot ar 1926.gadu samazinājušās, algām palieko tai pašā līmenī - tas nozīmē realalgas pieaugumu. Bezdarbs pieaug. Ārējās tirdzniecības bilances pasivitāte 30 milj. £. Gada otrā ceturksnī tāpat kā pirmajā straujas svārstības nav. Diskonta likmes sasniegušas zemāko līmeni kopš 1925.gada novembri. Rūpniecību vērtspapīru kurss ceļas. Ražošana / ogļu, dzelzs, tērauda/ samazinājas. Bezdarbs ievērojami lielāks, nekā attiecīgā periodā iepr. gadā. Trešais gada ceturksnis iezīmējas ar strauju diskonta likmju strauju celšanos. Te neapšaubāmi Amerikas iespaids. Anglijas bankas zelta krājums sasniedzis rekordu bankas vēsturē septembra sākumā, noslēdza gada trešo ceturksni ar 17 milj. £. lielāku krājumu, nekā tas bija kad atgriezās pie zelta valūtas / 1925.g. 29.aprīli/. Ražošana strauji samazinājas. Galvenām kārtām samazinājas ražošana ogļu, dzelzs, tērauda un tekstilrūpniecībās. Neskatoties uz naudas tirgus sasprindzinājumu, vērtspapīru kurss turpina celties un jaunas emisijas visai lielas. Francijā finansiālā attīstība gada pirmajā ceturksnī labvēlīga. Valdības deflācijas politika iezīmējas ar banknošu samazināšanu no 54 milj.frs.

janvarī uz 52 milj. frs. marta, tāpat ar kreditu restrikciju. Franks svārstas šaurās robežās. Fiksēto renšu vērtspapīru kurss sak pazemināties, pārējie vērtspapīri ceļas. Naudas tirgus brīvs ar diskonta likmi $3\frac{3}{4}\%$, kāmēr gadu iepriekš tas sasniedza 5% Izejvielu cenas mazliet pazeminājušās. Ražošana un ārēja tirdzniecība pieaugusi. Gada otra ceturksnī ievērojams notikums ir franka stabilizācija / 25 jūnijā/ uz zelta bāzes. Jaunais fraks līdzinājas 25,52 frs par 1 š., vai 124,12 par 1 £. Tas ir mazliet zemāks par pēdējo 18 mēnešu biržas kursu. Ievests arī noteikums, ka bankas zelta segumam jābūt mazākais 35% no depozītiem un apgrozībā esošām banknotēm. Akciju biržā aktivitāte visai liela un dažu klasu akcijas sasniedza rekordu gluži kā Anglija un ZASV. Ražošana pieaugusi un bezdarbs samazinājies. Pārtikas vielu cenas zemākas, bet izejvielu cenas augstākas. Trešā gada ceturksnī bankas zelta krājums pieaudzis virs $1\frac{1}{2}$ milj. frs., segumam sasniedzot 40% . Naudas likmes zemas. Vērtspapīru kursi turpina celties, izņemot fiksēto renšu papīriem. Ārēja tirdzniecība vājāka, nekā attiecīgā periodā iepriekšējā gadā. Ražošana un pārvadājumi pa dzelzceļu pieauguši. Bezdarbnieku skaits mazs.

1/
1929.gada sākums iezīmējas ar kredita sadārdzinājumu. Sākas šī parādība ZASV un , tā kā naudas tirgi uz visciešāko starptautiski saistīti, drīz vien atbalstojās arī Eiropā. ZASV turpinājās augstā konjunktūra un tā prasa kapitālus, 1928.gada pēdējā ceturksnī un tekošā gada pirmā ceturksnī tur realizētas ik ceturksnī pa 2,8 miljardu š jaunu emisiju / atskaitot konvertētos aizņ./.

Sasprindzinājumu kapitāla tirgū rada arī hausse vērtspapīru tirgū, kas kopš gadiem arvien atjaunojas. Sekas - diskonta renšu paaugstinājumi, kāmēr fiksēto renšu vērtspapīru kursi pazeminājas. Augstās likmes kavē ZASV kapitāliem novietoties ārpus Amerikas un savukārt pievelk Eiropas kapitālus. Devīzes Londonā, Berlinē, Amsterdamā tik tālu tuvojās apakšējam zelta punktam / attiecība pret Ņujorku/, ka starp citu janvarī un februarī arī Anglijas banka bija spiesta atdot zeltu uz ZASV. Bank of England visu iepriekšējo gadu uz $4,5\%$ noturēto diskonta likmi bija spiesta februarī paaugstināt uz $5,5\%$ / 7 februarī / Holande 23.martā paaugstināja diskonta likmi no $4,5\%$ uz $5,5\%$; Itālija no 6% uz 7% ;

aprīlī sekoja Vācija / no 6,5 % uz 7,5 %/, Austrija / tāpat /, Polija / no 8 % uz 9 % /. Tāpat cēlas arī privātie diskonti. Vienīgi Francija ar savu 3 1/2 % likmi /! / paliek uz vietas. Kredīta sadārdzinājums acīmredzot ir zīme, ka pasaulē realizējams kapitāls nepietiek turpmākai konjunktūras attīstībai. Bet ZASV. tikai Anglija un Francija spēj pieaugošo kapitāla pieprasījumu segt no pašu tatusaimniecības. Konjunktūras uzplaukumu kapitāla trūkums var apturēt.

Izņemot naudas un kapitālu tirgū, pārskata gada pirmā ceturksnī sevišķu pārmaiņu neregistrē. Ziemas mēnešu lielais aukstums Eiropā gan atstājis savu iespaidu, strauji vairojoties bezdarbam, samazinoties patēriņa priekšmetu apgrozījumam un saimnieciskai darbībai vispārī pagurstot. Tomēr pēc augstuma izbeigšanās nodarbinātība u.t.t. atkal strauji atplaukusi.-

Konjunktūrēls atplaukums stājas depresijas vietā Itālijā. Uzlabošanās ie stājusies Anglijā. Skandināvijas valstīs, zināmā mērā arī Beļģijā un Austijā konjunktūra attīstas labvēlīgi. Tikai Polijā un Vācijā kapitāla trūkums liels traucējums saimn. attīstībai.- ZASV un Kanādā turpinājas augstā konjunktūra.

Ražošana un apgrozījumu atskaitot, resp. attīrot sezonas svārstības / lielais aukstums / visumā liecina par labvēlīgu konjunktūru. Pasaules ārējās tirdzniecības līnija aug. Reālalgas nav samazinājušās.-

Cenu attīstībā paaugstinātās diskonta likmes pirmā gadu ceturksnī jētamam iespaidam nav atstājušas. Labības cenām tendence pazemināties. Tekstilizejvielu cenas, atskaitot spekulācijas hausse februārī un martā ar kokvilnu, pamazām pazeminājas. Metalu cenas kāpj. Starp. važa kartelis cenas gada sākumā vairākkārt paaugstināja un marta visā sākās spekulācijas hausse, kas sabruka aprīļa sākumā. Važa tirgus iespaidoja arī pārējos metālus. Pieaugošais patēriņš redzamos važa krājumus samazinājis, kaut gan važa iegūšana uzrāda lielu pieaugumu.-

Gada otrā ceturksnī apstākļi nav mainījušies. Visur vērojams atplaukums vai augsts konjunktūras stāvoklis. Tas zīmējas galvenām kārtām uz rūpniecības valstīm. Vācijas attīstībai kavē vēl joprojām kapitāla trūkums, kamēr Polijā naudas un kapitāla trūkums jau acīmredzot pazeminājis ražošanas apjomu rūpniecībā. Naudas tirgū pārejošs atvieglojums bija jūnijā, tad atkal atgriežoties pasavaža stāvokli. Tā kā vasarā parastais sezonas atslābums naudas tirgū nav iestājies - tas nozīmē tālāko naudas tirgus sašprindzinājumu. Bulgārijā un Beļģijā centrālā naudas iestāde

diskonta likmi paaugstināja jūlija par 1 %. Kapitāla tirgū sasprindzinājums turpinājas un ilgtermiņa aizņēmumi realizējami ar lielām grūtībām. - Biržas darījumi visur, Ņujorku izņemot, sašaurinājušies. Ražošanas kāpinājusies, galvenām kārtām pamatarūpniecībā. Reizē ar ražošanas kāpinājumu un apgrozījumu pavairojumu visus bezdarbs ievērojami mazinājies. Cenu kustība - kritoša, kā svarīgākām izejvielām, tā gataviem ražojumiem / fabrikātiem/.

Cenu attīstība agrāriem produktiem nav vienota - jo tās iespaido mainījošās ziņas par sagaidāmo ražu.

Trešajā gada ceturksnī svarīgāko valsts konjunktūras kustība iestājies lūzums. Visai redzami parādas pazīmes, ka labvēlīga un augstā konjunktūra sāk atslābt. ZASV konjunktūras maiņa, tendenču maiņa starptautiskos naudas un vērtspapīru tirgos, pastiprināta cenu krišana izejvielu pasaules tirgos. ZASV gada vidū jau samazinājas ražošana, galvenām kārtām automobiļu rūpniecībā un būvniecībā; pasūtījumu samazinājušies, krājumi pavairojušies. Tam sekoja kursu sabrukumi biržās. Kanādā arī vērojama konjunktūras maiņa, ko pastiprināja visai nelabvēlīgā raža. Arī Eiropā vērojami līdzīgi simptomi. Polija jau visu laiku cīnījās ar grūtībām. Tagad tās vērojams arī Austrijā un Čehoslovākijā. Anglijā arī stāvoklis depresīvs, tas pats Itālijā, Beļģijā, Francijā, Šveice, Holande vēl atrodas labvēlīgā konjunktūrā. Skandināvijas valstīs atplaukums turpinājas. Labvēlīgāka attīstība vērojama arī Baltijas valstīs, Jugoslāvijā, bet ārpus Eiropas Čīlā, Argentīnā, Britu Indijā un Dienvidus Afrikā. Sasprindzinājums naudas tirgū savu augstāko stāvokli sasniedza septembrī. Ņujorkas Federal rezerves banka 8. augustā diskonta likmi paaugstināja no 5 % uz 6 %. Noluks - ierobežot spekulatīvos darījumus ar vērtspapīriem - netika sasniegts, jo makleru aizdevumi turpināja pieaugt. Amerikas naudas tirgā stāvoklis ietekmēja protams arī Eiropu. Anglijas banka septembra beigās paaugstināja diskonta likmi no 5 1/2 % uz 6 1/2 %. Zviedrija, Norvēģija, Dānija, Austrija sekoja. Anglijas banku diskonta likmi paaugstināt spieda & nelabvēlīgais kurss, kas bija cēlonis lielas zelta aizplūdumam. Pēc diskonta likmes paaugstināšanas zelta aizplūdums tomēr turpinājās, jo tagad kurss izveidojās nelabvēlīgi nevis vairs pret \$, bet pret franku. No jūlija vidus līdz oktobra sākumam Anglijas

bankas zelta krājums samazinājies par 25 milj. £. Amerikas vērtspapīru spekulācijas sabrukums radīja atslābumu visos svarīgākos naudas tirgos. Ņujorka oktobra beigās diskonta likmi pazemināja uz 5%, novembra vidū vēl par ½%. Eiropas bankas sekoja. Kapitalu tirgus Lielbritānijā un Amerikā gada trešā ceturksnī izveidojās visai nelabvēlīgi. Pieprasījums pēc kapitāla pašu zemē pieauga un ārējie aizņēmumi tika realizēti par ievērojami mazākam summam. Piem. ZASV jūlija līdz sept. realizēja ārzemju emisijas par 64,7 milj. \$, pret 230,95 milj. \$. gada otrā ceturksnī. Bet Lielbritānijā 9,7 milj. £. pret 32 milj. £. gada otrā ceturksnī.-

Vērtspapīru tirgu atzīmējams kursu novājināšanās. Amerikā oktobra otrā pusē bija straujš kursu sabrukums, kas atbalsojās Eiropas biržās: Amsterdamā, Briselē, Londonā, Stokholmā, mazāk jutami Berlīnē, Parīzē, Mailandē.-

Šāds konjunktūras izveidojums un kursu sabrukusi vērtspapīru tirgos protams atstāja arī iespaidu uz cenu kustību. Cenas kritušas daudz straujāki nekā līdzšinējā cenu kustība, kas gan bija vērsta lejup. Metālu un rūpn. izejvielu cenu pazemināšanās vedama sakarā ar vispārējo konjunktūras pasliktināšanos. Labību cenu krišanās izskaidrojama ar to, ka raža ziemeļu puslodē bija labvēlīgāka, nekā to sākumā sagaidīja. Bez tam tirgu iespaido arī lieli krājumi no iepriekšējās ražas. Labības cenu krišanos arī veicināja kapitāla trūkuma dēļ pastiprinātie labības izvedumi no Rumānijas, Vācijas un Polijas. Kokvilnas cenas kritušas.

Ceturta gada ceturksnī turpinājās gada visu sāktais konjunktūras virziens. Visur vērojams atpakaļ ejošas tendences; Vācijā, Itālijā, Šveicē, Beļģijā, Austrijā, Čehoslovākijā, Ungārijā, Polijā, u. tt. Francija vēl joprojām atrodas augstā konjunktūras stāvoklī. Dānijā, Norvēģijā, Lietuvā, Irijā, Rumānijā, Jugoslāvijā un Spānijā saimnieciskais stāvoklis uzlabojies.

ZASV un Kanādā pasliktinājumi visai ievērojami. Gandrīz nekur konjunktūras atpakaļ ejošas tendences nepavada krīzes parādības. Tikai Kanādā neraža, Ķīnā - politiskie nemieri un Austrālijā-streiki, uzskatāmi kā izņēmumi.

Pasaules tirdzniecības apgrozījumi salīdzinot ar iepriekšējo gadu samazinājušies par 1,6%. Ja ņemam vērā, ka iepriekšējos gados pasaules tirdzniecības apgrozījumi ikgadus pavairojās par 3 - 4%, tas visai ievērojams faktors.

Samazinājums attiecas uz izejvielām un pārtikas līdzekļiem. Kanādas kviešu izvedumu ierobežojumiem un ZASV kokvilnas izvedumu

ierobežojumiem spekulatīvs raksturs, bet citādi izvedumu samazinājums vedams sakarā ar konjunktūrālo mazākpatērīgu importzemēs. Cenas strauji kritušas, galvenām kartām biržas darījumu pārtikas vielām: rudziem, maisam, kafejai, tekstilizvielām, kaučukam, adām. Mazāk kritušas karteļu un tirgu pārvaldošo uzņēmumu ražojumu cenas un fabrikātu cenas. Piem. vaļa, naftas, dzelzs cenas maz pazeminājušas. Cenu diferenciacija izskaidrojama ar to, ka rūpnieciskā produkcija spēj mainījošam tirgum daudz labāk piemēroties, kā agrārā produkcija. Agrāro produktu cenas arī daudz mazāka mērā ļaujās mākslīgi iespaidot Amerikas, Brazīlijas, Austrālijas akcijas šinī ziņā maz līdzējušas. Ražošana visstraujāk samazinājusies ZASV. Samazinājumi konstatējami arī Kanādā, bet Eiropā galvenām kartām Vācijā, Austrijā, Čehoslovākijā, Ungārijā, Polijā. Tikai Francijā ražošana daudzajās rūpniecības nozarēs pieaugusi. Sakarā ar ražošanas samazināšanu visur pasliktinājies darba tirgus. Bezdarbnieku skaits strauji audzis, vairāk nekā to varētu izskaidrot ar sezonas kustību. Skandināvijas valstīs, Šveicē un Francijā bezdarbnieku skaits salīdzinot ar iepriekšējiem gadiem nav palielinājies.

Sakarā ar produkcijas sašaurināšanu, naudas tirgū daudz brīvu līdzekļu. Vesēlu gadu īstermiņa naudas plūda no Eiropas uz Ameriku. Tagad sakarā ar kursu sabrukumiem vērtspapīru tirgū, atbrīvojušās ievērojamas summas. Naudas atplūdums Eiropā atraisīja naudas tirgus sasprindzinājumu, jo arī te samazinātās saimnieciskās darbības dēļ, pieprasījumi pēc naudas samazinājušies. Kā tālākā konsekvence tam ir, ka gandrīz visas centrālās naudas iestādes samazināja diskonta likmes. Tikai Francija savu zemo diskonta likmi nepazemināja, bet atplūstošo īstermiņa naudu izlietāja sava zelta krājumu papildināšanai. Akciju kursu, reaģējot uz amerikāņu akciju spekulāciju sabrukumiem oktobra otrā pusē, gandrīz visas biržas krituši. Kopš novembra akciju kursi nedaudz cēlušies, bet apgrozījumi joprojām palikuši mazi. Pieprasījumi pēc fiksēto renšu papīriem pieaug. Kapitāla tirgu, izņemot Francija vēl joprojām turpinās sasprindzinājums un ārzemju emisiju novietošana saistīta ar ievērojamām grūtībām.-

1930.^{1/} gada sākums iezīmējas ar jaunu depresijas padziļinājumu. Tikai Skandināvijas valstis, Čīle, Francijā un dažas citas mazākās agrārvalstis gada sākumā vēl stāvoklis labvēlīgs, bet rudenī jau ieslīd depresijas fāzē, izņemot Dāniju, kas gada beigās animālo produktu cenas pazeminājuma dēļ arī cieš. Citur visur ražošana un cenas slīdējušas uz leju. Bezdarbs pieaudzis. Tirdznieciskās bilances pasivitāte un zemās lauksaimn. ražojumu cenas spiež agrārvalstis un zelta eksportu un rada sasprindzinājumu krēdita tirgū.

Pasaules tirdzniecības apgrozījumi gada sākumā samazinājušies par 12,4 %, kas stipri pārsniedz parasto sesonas samazinājuma normu. Sevišķi Eiropā šī samazināšanās ievērojama. Gada otrā pusē pasaules tirdzniecības apmēri turpina slīdēt uz leju - vairāk satiksmē ar Āreiropas valstīm un visvairāk Āreiropas valšņu starpā. Eiropas valšņu ārējie tirdznieciskie apgrozījumi samazinājušies no janvāra līdz sept. / salīdzinot ar iepriekšējo gadu/ par 12,1 %; Āreiropas valstis par 23,3 %.

Ražošana samazinājas kā iegūstošā tā apstrādājošā rūpniecība, sevišķi tekstilrūpniecībā. Tikai Francijas ražošana palikusi normālā augstumā, izņemot dzelzs, tekstila un luksusa preču rūpniecība. Gada beigās sevišķi samazinājas jēltērauda un ogļu produkcija, bet vara un jēldzelzs produkcija mazliet pavairojas. ZASV.gada beigās ražošana noslīd uz 1922.gada līmeni.

Bezdarbs pieaudzis salīdzinot pat ar bārgo 1929.gada ziemu. Vienīgais izņēmums ir Francija. Gada otrā pusē bezdarbnieku skaitu vērtē uz 15 - 18.milj., kas arī saprotams, jo rūpnieciskā ražošana kopš 1929.gada vidus pazeminājusies par 1/4.

Cenas krit, bet mazāk strauji kā iepriekš. gadā, tomēr sevišķi skaņot agrāros ražojumus. Vismazāk kritušas ir fabrikātu cenas. Dzīves dārdzība sāk pazemināties. Gada otrā pusē cenu pazemināšanās turpinājas, kaut arī netik strauji. Lieltirdzniecības cenas salīdzinot ar iepriekš. gadu pazeminājušas par 15-20 %. Gada beigās izejvielu krājumi samazinājas un cenu kustībā iestājas stagnācija. Lauksaimniecības ražojumu cenas ZASV.atkal cenšas balstīt Federal Farm Board, pārņemot kviešu un kokvilnas

I/ V.z.K. 1930.g. I/B. 47.u.sek. lpp., II/B. 11.u.sek. lpp.
III/B. 8.u.sek. lpp. IV/B. 8.u.sek. lpp.

redzamos krājumus; tas tirgū radija pārejošu uzlabošanos. Naudas tirgū vērojama diskonta likmju pazemināšana. Francija grozījusi savu naudas politiku. Dibinot akceptu banku un pazeminot vekseļu nodevu Francija mēģināja veicināt īstermiņa aizdevumu izsniegšanu ārzemēm; kapitāla eksportam celtie fiskālie šķēršļi arī likvidēti. Krēdita tirgū ZASV. gadu maiņa ietekmē, pat Amerikas apstākļos, pārmērīgi lielais banku sabrukuma skaits, /decembrī 328 bankas /. Federālas rezervbankas diskonta likmi pazemināja no 2½ līdz 2 %. Kapitāla tirgū tendence samērā lēni seko naudas tirgum. Emisijas svarīgākās valstīs pieaugušas, bet izņemot Franciju un Zviedriju atrodas zem iepriekšējo gadu līmeņa. Ilgtermiņa krēdita rentes nesamērīgi augstākas par īstermiņa krēdita rentēm.

Vērtspapīru tirgū stagnācija. Renšu papīri ceļas, bet akciju kurss turpina novājināties. ZASV. aprīļa vidū akciju kurss mazliet sāk celties, bet tad atkal slid atpakaļ. Novembrī, salīdzinot ar iepriekšējo gadu, Vācijā akciju kursi krituši par 22 %, Francijā 18 %, Anglijā 12 %, Holandē 28 %, ZASV. 15 %, bet Dānijā tikai par 7 %. Dānijā pazeminājās tik maz tamdēļ, ka nav tik cieša kontakta ar starptautisko akciju tirgu. Vācu iekšpolitikas grūtības, Itālijas un Francijas finanču institutu sabrukumi, Amerikas banku nelikviditāte - tas viss iespaido biržu.

Gada beigās visas valstīs, izņemot SPRS, / kur apstākļi īpatnēji / vērojama lejup vērsta konjunktūras tendence. Tagad var noteikti runāt par pasaules saimniecisko krīzi. Šīs krīzes sākums vērojams jau Vācijā 1927, 1928. gados; ZASV. lūzums iestājās 1929. gada vasarā. 1930. gads kā pēdējais ierauj krīzes kapitalu bagātās Eiropas rūpniecības zemes un uzlaboto agrāro ražojumu eksporta zemes. Stipra reakcija vērojama tanīs agrārvalstīs, kas ar nedaudziem ražojumiem darbojas pasaules tirgū un trīs lielākās rūpniecības valstīs - Vācijā, Anglijā un ZASV; sevišķi smagi Eiropā cietusi Somija, koka tirgum sabrūkot 1928. gada trešā ceturksnī. Tāpat Polija, sabrūkot labības cenām.

1931.^{1/} gada sākumā naudas tirgus vēl joprojām brīvs, tā kā nav iespējams pat paredzēt tos notikumus, kas iestājas gada vidū. Diskonta likme gada sākumā turpina samazināties. Priekšgalā ir ZASV. ar 1,5% / pazeminot 7.maijā no 2 %./.

14.maijā sekoja Londona, pazeminot diskonta likmi no 3 uz 2,5 %; sekoja Amsterdamā no 2,5 % uz 2 %; Francijā, Šveicē, Holandē privātais diskonts ir tikai 1%. Tikai Bank of England pacēlusi diskontu par 1/2 %. Angļu mārciņai ceļoties zelta atplūdi no Anglijas apstājušies. Maijā zelta krājums sasniedza 152 milj. £. Tomēr Ņujorkas diskonta pazeminājums ietekmē Londonu, un tā privātdiskontu pazemina no 2 9/16 % uz 2 9/32 % un vēlāk uz 2 %. Vācijā kapitāla tirgus vēl sasprindzināts, bet Balkānu valstīs, Baltijas valstīs un Dienvidus Amērikā pat stipri sasprindzināts, diskonta likmei sniedzoties no 7-9 %.

Maija sākumā novājinājas £., bet maija beigās RMK. un jūnijā sāk atplūst zelts no Vācijas. Cēloņi vairāk psihiskas dabas, jo maijā sabrūk Austrijas krēditiestāde, kam seko kredīta atvilkumi no Austrijas un citām viduseiropas valstīm. Austrijas krēditiestādes sabrukumu gan centās vājināt ar plašu balstīšanas akciju, bet uzticība bija zudusi un arī Vācijai plašā mērā uzsaka krēditus. Saskaņā ar Huvēra plānu Vācijas starptautiskos maksājumus gan uz vienu gada atlika, bet zaudētā uzticība tā pastiprināja krēdīta atvilkumu, ka jūlijā iestājas Vācijas banku krīze un tās pārtrauca maksājumus. Šis solis atbalsojas Ungārijā, Austrijā, Rumānijā, Latvijā, Lietuvā, Dancigā. Šeit visur vācukapitāliem bija zināma loma un Vācu banku krīze sasprindzināja naudas tirgu.

Ungārija un Dancīga izsludināja "banku svētdienas", Latvijā pārtrauca izmaksas uz ilgāku laiku, Lietuvā bankas plaši atbalstīja emisijas banka un tur drīz vien uzticību izdevās iegūt. Naudas tirga sasprindzinājuma sekas gandrīz visā Eiropā bija diskonta likmju paaugstināšana. Kaut gan kapitāliem bagātās zemēs kapitāla trūkuma nebija, jo konjunktūra bija depresīva, tomēr psiholoģiski motīvi spieda atprasīt krēditus arī tur. Anglija bija plaši krēdītējusi arī Vāciju, bet netik daudz ar

1/ V.z.K. VI.Jahrg. H.1. 8.u.sek. lpp., H.2. 8.u.sek. lpp.
H.3. 6.u.sek. lpp. H.4. 6.u.sek. lpp.

ar saviem kā ar svešiem līdzekļiem. Anglija izpildīja tikai starpnieka lomu. Anglijas kreditori sāka pastiprināti atprasīt savus aizdevumus un £. novājinājās stipri zem zelta eksporta punkta. Anglijas zelta krājumi samazinājās no 165 milj. £. uz 132. milj. £., kaut arī diskonta likmi pacēla no 2,5 % uz 4,5 %. Francijas banka gan centās £. balstīt, uzpērkot devīzes un izsniedzot 25 milj. £. lielu aizdevumu /kopā ar Federālo rezerves banku/ Anglijas bankai. Bez tam angļu valdība saņēma no Francijas un Amerikas 80 milj. £. lielu aizdevumu. Gada trešā ceturksnī uzticības krīze jūtami paasinājās. Vācijai un Austrijai pēc lieliem zelta zaudējumiem izdevās apturēt nolīguma ceļā turpmāko ārzemju krēdīta bēgumu. Anglija tie tomēr turpinājās. Līdz 20. septembrim, sākot ar jūliju, Anglijā bija atprasīti ārzemju krēdīti apm. ap 200 milj. £. 21. septembrī Bank of England pārtrauca banknošu apmaiņu pret zeltu. Diskonta likmi paaugstināja uz 6 % un ievēda devīžu kontroli. Sekas bija £ kursa pazeminājums, kas decembrī sasniedza 30 %. Satricinājums protams atbalstojās visas valstīs: 1/ valstīs, kas bija balstījušas savu valūtu uz £., steidzās pāriet uz \$ vai Frs., 2/ centrālās bankas centās atsvabināties no saviem £. krājumiem, kas bija savienots ar zaudējumiem. Pastiprinātā kapitāla atvilkuma segšanai, Anglijai nācās paātrināt savu prasību likvidēšanu debitoru zemēs. Pēdējās pretojās savu devīžu saimniecību ierobežojot un kontrolējot. /Dānija, Somija, Igaunija, Latvija, Čehoslovākija, Ungārija, Jugoslāvija, Bulgārija, Grieķija, Itālija, Persija, Indija, Kolumbija, Argentīna, Urugvaja, Dienvidus Āfrika /. Brazīlija un Bolīvija izsludināja moratoriju privātam devīžu saistībām. Daudzas zemes, to starpā Dānija un Latvija, aizliedza zelta izvedumu. Sevišķi cieta Skandināvijas valstīs, jo viņu eksports uz Angliju bija apdraudēts un tās atteicās no zelta standarta. /Dānija 29. septembrī, Zviedrija un Norvēģija 27. sept. un Somija 12. oktobrī. / Viņu valūtas krita par 15%, vēlāk par 30 % līdz ar £. Neuzticības krīze vēl nebija skārusi ZASV. un tā sava zelta rezerves pat bija palielinājusi, jo \$ uzskatīja par drošu ieguldīšanas līdzekli. Tagad nāca ZASV. kārtā. Francijas, Beļģijas, Šveices un Holandes centrālās bankas savus

Š krājumus apmainīja zelta. Mēneša laikā no sept. vidus līdz okt. vidum ZASV. zaudēja 747,3 milj. Š Diskonta likmi paaugstināja no 1 1/2 uz 2 1/2 un 3 1/2 %, bet panākumu nebija. Franču un amerikāņu vienošanās beidzot oktobrī zelta atplūdumu apturēja. Beļģijas, Francijas, Šveices un Holandes zelta krājumi pavairojās, bet tomēr tās bija spiestas arī paaugstināt diskonta likmi, jo arī tek sāk parādīties naudas krājēju uzticības krīze.

Apskatītās parādības atbalstojās arī stiprā kapitāla vērtspapīru kursa pazeminājumos. Vienīgi Holandes un Šveices iekšējo aizņēmumu kursi noturējās. Dinvidus Amerikas un Vidus Amerikas papīri krita, tāpat Anglijas iekšējā aizņēmuma vērtspapīru kurss. Akciju tirgū Huvēra plāna radītā hausse bija tikai īslaicīga un akcijas turpināja slidēt uz leju. To pārtrauca angļu £ kursa krišana. Cenšoties ieguldīt naudas līdzekļus vērtībās, akciju pieprasījumi auga un kurss cēlās, bet gada beigās atkal novājinājās.

Ārējā tirdzniecībā gada sākums iezīmējas ar apgrozības samazinājumu, vērtībā par 17 %, daudzumā par 12 %. Tagad jutamākā atpakaļ eja nevis Āreiropā, kā iepriekš. gadā, bet Eiropā. Tas saprotami, jo krīze no aizjūras zemēm pārnākusi uz Eiropas rūpniecības valstīm un ietekmē to preču apmaiņu. Vienīgi SPRS imports pieaudzis. Otrā gada ceturksnī ārējās tirdzniecības agroziņumu vērtība samazinājas pret iepriekš. gada ceturksni par 3, 1 %, bet daudzumā pieaugusi par 2 %. Izslēdzot sesonas svārstību tas nozīmē pieaugumu par 4,9 %. Pieaugums attiecas galvenām kārtām uz pārtikas līdzekļu tirgu, teritoriāli - uz Kanādu, Dienv. Ameriku, / izņemot Čīli / , Austrāliju un Japānu. Daudzumu izdevās pavairot ar pastiprinātu cenu pazeminājumu. Āreiropas valstis imports samazinājies, tas nozīmē, ka palielināto eksportu uzsūkusi Eiropa. Pēc šīs īslaicīgās uzlabošanās trešajā gada ceturksnī iezīmējas jauna atpakaļeja. Apgroziņumi samazinājās vērtībā par 6 %, daudzumā par 2 % - sasniedzot 1913. gada līmeni. Ārējā tirdzniecībā izpaužas arī finanču krīze. Devižu apgādāšanai cenšas forset eksportu un ierobežot importu. Tā ir vispārēja parādība un otrais izdodas tikai uz pirmā reķina. Visas valstis importu ierobežojušas, izņemot SPRS., kas sevišķi no Vācijas pastiprināti importē ražošanas līdzekļus. Baltijas valstis Zviedrijā un

Holandē koku un pārtikas vielu izvedumi sesonas svārstības ietekmē, pieauguši.

Gada beigās pasaules tirgū labība un tekstil izejvielas uzrāda pretošanās spējas vispārējam cenu pazeminājumam, bet tā saucamie uzlabotie ražojumi strauji vērtībā krit.

Pēdējā gada ceturksnī pasaules tirdzniecība vēl joprojām samazinājas. Te izpaudās netikai krīzes iespaids, bet arī tirdzniecības un valūtas politikas žņauģi. Pasaules saimniecība tagad sadalījusies vairāk vai mazāk vienā pret otru norobežotās nacionālās saimniecībās. Ievedumu noteikumus maina tik bieži un tik strauji, stāvoklis tik maz pārskatāms, ka ārējā tirdzniecībā zūd visi kalkulācijas pamati.

Wagemann'a līdzstrādnieks Dr. Gerhard Hermann publicējis "Zeitschrift für Geopolitik"^{1/} rakstu ar tituli "Die englische Wendung", iedalot Anglijas tautsaimniecisko attīstību trīs posmos: 1/ līdz 19. septembrim 1931. g., kas atcēla zelta apmaiņu banknotēm, 2/ no 1931. gada novembra līdz 1932. gada februārim - aizsargu muitu periods. Trešais posms sākoties pēc 1932. gada jūlija valsts konferences Otāvā.

Zelta apmaiņu atcēla galvenām kārtām tamdēļ, ka Francija atvilka savus īstermiņa krēditus, bet angļu bankas nespēja savus ieguldījumus ārzemēs likvidēt. Atrasisoties no zelta bāzes, mārciņa krita un kursa diference deva atvieglojumus eksportam un ierobežoja importu. Zeltā izteiktais Anglijas parāds, protams pieauga, bet vairums bija izteikts mārciņās. Konservatīvo uzvara vēlēšanās noveda pie muitām. Nevilla Chamberlain' a 1932. gada 4. februāra paziņojums iznīcināja pēdējo brīv tirdzniecības apgabalu pasaulē. Izņemot dažādiem agrāriem ražojumiem / kviešiem, gaļai, vilnai, kokvilnai / ievēda 10 % muitu. Noluks: 1/ maksāšanas bilances uzlabošana, 2/ valsts ienākuma palielināšana, neuzliekot nodokļus, 3/ darbības pieauguma aizkavēšana, 4/ bezdarba mīkstināšana. 5/ produkcija uzlabošana, 6/ muitas varēja noderēt kā bāze turpmākam sarunām / Verhandlungszoelle /, 7/ stiprināt impērijas saimniecību.

^{1/}Zeitschrift für Geopolitik 1932. g. III. burtn. 177. u. sek. lpp.

ciskās saites. Pēdējo nolūku cer realizēt Otava. Šini konferencē valdišot princips "dots pret dotu", neizvairoties pat no muitas unijas.

K o p s a v i l k u m s .

Šini nodaļā sniedzu konspektīvu kopsavilkumu par pasaules saimniecības un svarīgāko valšķu attīstību, kopš 1926.gada. Berlīnes konjunktūras pētīšanas institūts un Harvarda institūta savāktie materiāli visai skaidri raksturo atsevišķu tautsaimniecību savstarpējo ietekmi un kā viņas savu kārt ietekmē pasaules saimniecību.

ZASV uzplaukums, mazliet atslābstot 1927.gadā, tā paša gada otrā pusē turpina virzīties augšup. 1929.gada oktobrī Ņujorkas biržas katastrofālā sabrukumā konjunktūras vilnis sāka slidēt atpakaļ. Francijas saimnieciskā dzīve kopš 1927.gada virzijas atplaukuma fāzē, bet 1929.gada vidū arī te labvēlīgo attīstību pārtrauca. Anglijas konjunktūra gan kopš 1920.gada bija depresīva, bet atplaukums iezīmējās arī te. Vācijas konjunktūra, cīnoties ar reparācijas nastām, arī sāka sekmīgi attīstīties. Konjunktūras atplaukums iezīmējās visūr un pat tādi redzami tautsaimnieki, kā Cassel's / kā to atzīmē vācu konjunktūras pētīšanas institūts / padevās optimismam un paregoja ilgstošu labklājību. Pārāk ātri šis optimisms izgaisa. Ņujorkas biržas krachs atbalsojās visās biržās. Baisse nebija psiholoģiskas dabas, bet gan saimnieciskas. Akciju kursi vairs nesaskanēja ar uzņēmumu rentabilitāti un ka gada beigās uzņēmumu gada slēgumi to apstiprināja, vērtspapīri krita vēl vairāk, jo ikviens centās tos likvidēt. Atbrīvotie naudas kapitāli protams nospieda visūt diskonta likmes, pat līdz 1 % /Šveicē/. Kapitālu importa valstīs un tanīs, kas neizdevīgā agrāro ražojumu tirgus dēļ, bija nonākušas grūtībās, procentu likme tām palika augsta. 1929.gadā depresiju padziļināja agrāra pārprodukcija. Piem. kviešu redzamie krājumi 1928.gada 1.aug. bija 59,2 milj. kvint., tad 1929.gada 1.augustā tie bija 100,6 milj. kvint., 1930.gadā 112,1 milj. kvint.^{1/}.

1/ Dati no "Schweizer Bankverein Monatsbericht Nr.9." 1930.g. 236.lpp., citēti pēc A.Schmitt'a "Die Weltwirtschaftskrise" 13.lpp.

Ar vācu s. g. grāmatf.

Lauksaimniecības krīze un pārējo tautsaimniecības nozaru depresija tā viena otru padziļinot, sašaurināja pasaules tirdzniecības apmēru un vērtību. Iestājās pretējs moments, nekā prof. Wagemann's pielaiž, runājot par to, ka konjunktūra pasaules saimniecībā savstarpēji izlīdzinājas^{1/}: rūpniecības zemēs iestājoties depresijai, agrāro zemju pirktspēja atkal drīz vien depresijas iespaidu mazina un darbojas kā jauna atplaukuma ierosinātājs.

Cenu sabrukumi un ražošanas pamazinašanās gāja roku rokā, bezdarbs vairojās un konzumpcijas spēja samazinājās. Pievienojās vēl uzticības krīze, izejot no viduseiropas finansiēliem sarežģījumiem. Būtu velts mēģinājums meklēt primāros un sekundāros cēloņus krīzes izskaidrošanai. Dr. Alfons Schmitt's Mūnchenes universitātes priv. doc. oponē^{2/} pret vienpusīgiem uzskatiem, ka tikai viens vai nedaudzi cēloņi būtu krīzes iemesli, ka šķietamos krīzes iemeslus viņš min: / 35. u. sek. lpp. / 1/ racionalizāciju - tā nevarot krīzi radīt, bet tikai pārkārtošanās grūtības, jo racionalizācijā palētināto produktu iegādāšanai vajadzīgi mazāki līdzekļi un pārpalikumu tad var izlietot citur. Sekmīgi autors polemizē ar Berlīnes konjunktūras pētīšanas institutu par to, ka krīze cēlusies pārāk daudz tautsaimnieciskos ienākumus investējot ražošanas aparātā, kā mēr beidzot palielinātā produkcija stāvējusi preti mazāk pirktspējīgs patērētājs / Überproduktion, Unterkonsumtion-teorijas / Schmitt'a argumenti pareizi - investējumos ieguldītā pirktspēja taču nepazūd, bet piem. mašīnas būvējot, atgriežas strādnieku rokās kā alga un var tikt izlietota patēriņam; 2/ nodarbināmo skaita pieaugums, radot ilgstošu bezdarbu. Schmitt'a pretargumenti, ka nevis bezdarbs radījis depresiju, bet otrādi; 3/ koloniju industrializācija; Schmitt'a pretargumenti, ka taisni rūpniecības valstis savstarpējās labākas pircējas. Ja kolonijas savu rūpniecību stiprina, tās kļūst arī pirktspējīgāgas. Te pilnīgi šim argumentam pievienoties nevaram, jo ir taču

1/ Dr. E. Wagemann "Konjunkturlehre" 167. un 228. lpp.
2/ Dr. Alfons Schmitt "Die Weltwirtschaftskrise"

iespējams, ka zudušo tirgu nevar atvietot, pārkārtojoties uz jaunu ražošanas nozari, dabisku faktoru dēļ. Kā istos krīzes iemeslus Schmitt's min: 1/ konjunktūros faktorus - nesamērība ziedu laikos starp krājkapitālu un investējumu ekspanziju, t.i. investējuma paplašināšanai trūkstot kapitālam sākas depresija. Nepareiza krēdita politika / Vācijā investējot īstermiņa ārzemju aizņēmumus:, Amerikā investējot no akciju emisijām augstā kursa dēļ lēti iegūto kapitālu./ un algu politika / koalīcijas un sociālās likumdošanas saistītās algas / tagadējā krīzē šo nesamērību paasinājusi; 2/ strukturāli faktori: a/ lauksaimniecības pārprodukcija, pie kuŗas jau pakavējāties iepriekš. no- daļa, b/ daļēja pārprodukcija svarīgākās rūpniecības ražošanas nozarēs; 3/ monētārais faktors - pasaules zelta ieguvums samazinājies un augstās konjunktūras laikā zelta bāze krēditam nepietiek. Šim faktoram autors pieiet ar lielu uzmanību, jo tas varētu arī nebūt patreizējās krīzes cēlons; 4/ politiskas un saimniecības politikas dabas traucējumi. Te min nepareizo al- gu politiku, patērīna krēdita ekspanzija ZASV., valorizāciju, aizsargu muitas, reparācijas. Autors ir pret šiem līdzekļiem, bet - runājot Ņelnes profesora Chr. Eckert'a vārdiem:

" Das "logisch Richtige" muss in der praktischen Politik hinter dem " Moeglichen " zurüctreten."

IV. SPRS SAIMNIECISKĀS ATTĪSTĪBAS IETEKME.

SPRS saimnieciskā un sociālā struktūra krasi atšķiras no pārējo tautsaimniecību struktūrām un tamdēļ tā ieņem īpatnēju stāvokli pasaules saimniecībā. Kaut arī SPRS tautsaimnieciskā darbība uz ārieni izpaužas formāli kā jeb kuras katras kapitalistiskas valsts darbība, tomēr pēc būtības pastāv liela atšķirība. Šo atšķirību jau rada tas apstāklis, ka daudzajiem kontrahentiem kādā valstī nostājas pretī tikai viens kontrahents - SPRS valsts pati. Šī centralizācija dod SPRS iespēju izvest tādu politiku, ko W.Roepke apzīmē par "sakulāro Wirtschaftspolitik", t.i. tagadnes vajadzības ziedot kādam noteiktam nākotnes mērķim. SPRS tādi nākotnes mērķi ir: tālākie - nesaimnieciskas dabas, kas mūs šeit nevar interesēt, un tuvākais - saimnieciska uzbūve, kas iemiesota "piecgadē".

Michaels Farbman, kas studējis SPRS "piecgades" plānu un to realizēšanu vairākkārt apmeklējot Padomju savienību, publicējis Londonas "Economist" rakstu sēriju "Piatiletka Russia's 5 Year Plan". Viņa atzinums^{1/}, kas šis piecgades plāns vairāk psiholoģiskas dabas uzmodinājums, kas sajūsmina pilsētas strādniekus un ierosina viņu fantāziju. "Piecgadi" izveda ar revolucionāru spar un visādiem, gan psiholoģiskiem / piem. apbalvojot čeklos strādniekus, publicējot presē, izsniedzot ārzemju stipendijas /, gan varas līdzekļiem, spiežot atteikties no tagadnes vajadzību apmierināšanas par labu nākotnei. / Džons Stūarts Mills savā laikā atteikšanos no tagadnes vajadzībām uzskatīja par vienīgo kapitālu uzkrāšanas iespēju /. Tas arī SPRS vienīgā izeja. Lielnieciskais režīms bija nostādīts dīlēmas priekšā - vai nu iet bojā sociālā un saimnieciskā sabrukumā, vai ķertiem pie izmisuša mēģinājuma akumulēt pašu līdzekļus atkaluzbūvei. Bija jāiet pa otro ceļu, jo Padomju savienība vērtīgi mēģināja pievilkt valsts uzbūvei ārzemju kapitālus. 1924.gadā, kā jau zināms, angļu valdība bija ar mieru garantēt SPRS ārējo aizņēmumu, bet Labourvaldībai sekoja konservatīvo valdība un jeb kura cerība uz ārējo aizņēmumu izgaisa. Kapitāla uzkrāšana bija jāsak no nekā, ja neskaita atlikušās vecās Krievijas valsts un sabiedrisko iestāžu realizējamās bagātības.

1/ Citāts pēc R.Hilferdinga vācu tulkojuma "Piatiletka der Fünfjahres Plan" S.Fischer, Berlin 1931.

Firmie investējumi sākās 1925.gadā^{1/} un 1927.gadā ražošanā sasniegts pirmskaņa stāvoklis. "Atjaunošana" bija pabeigta, tagad sākās "uzbūve", pie tam bez kapitāla. 1928.gada augustā iznāk pirmais "piecgades" plāna uzmetums, kas paredzēja ikgadīgu rūpniecības pieaugumu 16 - 10 %, sākumā atrak, vēlāk lēnāk. Pats pirmais gads nobeidzās ar 25 % pieaugumu, iepriekš aplēsto pieaugumu uzskatīja par "reakcionāru", un turpmākos plāna uzmetumos paredzēts pastiprināts pieaugums 22-23 %. "Piecgades" realizēšana bija domāta, pārveidojot pastāvošo saimniecību vienota plānveidīgā sabiedriskā ražošanas sistēmā, kuņas pamatā bija domāta jo plaša industrializācija kā rūpniecībā, tā lauksaimniecībā. Bet industrializācijai vajadzīgi produkcijas līdzekļi, tie bija jāimportē tāpat kā ārzemju kvalificētais darba spēks.

Izejot no sacītā kļūst saprotama SPRS eksporta politika. Pauls Czechovicz izsakas^{2/}: "kā topošai rūpniecības valstij un ražošanas tehnika ļoti atpakaļ palikušai agrārvalstij Padomju savienība bija lielā mērā atkarīga no importa, bet tanī pašā laikā nebija spējīga ārzemju ražojumu vajadzību izlīdzināt ar ekvivalentu izvedumu. Trūkstot ārzemju kredītiem neatliek nekas cits, kā tieši, vai netieši sašaurināt iekšējo patēriņu, lai radītu eksportārpalikumu un aprobežot importu, vienīgi ar industrializēšanai nepieciešamiem ražošanas līdzekļiem"

SPRS eksportējamo masu ražojumu skaits nav sevišķi liels un kaut arī šo ražojumu iekšzemes patēriņam trūkst, aiz aprādītiem iemēsliem tie jāeksportē. Pašu patēriņu vajadzības nostāda pēdējā vietā. Otrs SPRS ārējās tirdzniecības īpatnējais moments ir tas, ka te nevasdas no rentabilitātes nedz pie eksporta, nedz importa. Eksporta nolūks ir vienīgi segt importu, bet importē tikai tās preces, kuņas vai nu iekšzemē nemaz neražo, vai ražo nepietiekošā vairumā, neskatoties uz to vai tās lētas vai dārgas. Tagad galvenām kārtām importē ražošanas un transporta līdzekļus. No šī viedokļa kļūst saprotams SPRS "dempings". Lai pasaules pirktspēja būtu cik zema būdama, vienmēr varēs atrast kādu cenu, kas arī depresijā dos iespēju precī realizēt. Protams SPRS visiem līdzekļiem centās arī samazināt eksportējamo preču ražošanas izdevumus. Lai atceramies tikai sašutumu Vakareiropā par kļūstu kārtā izstrādātiem meža materiāliem.

1/ ibidem 17.lpp.

2/ Paul Czechovicz. "Die Exportpolitik und das Problem der Exportfähigkeit der UdSSR" Weltwirtschaftliches Archiv 35 Band H.2. 476.u.sek. lpp.

Mūsu tautsaimniecību ŠI SPRS Isumā raksturotā saimnieciskā attīstība izpaudās divos veidos: 1/ SPRS kā mūsu kontrahents, 2/ SPRS kā mūsu konkurents.

Aplūkosim pirmo momentu. 1927.gada 5. novembrī stājās spēkā tirdznieciskai līgums ar SPRS, kas gāja daudz tālāk par parasto uz " vislielākās labvēlības principa " bāzēto tirdzniecības līgumu. Šis līgums netik vien noteic zināmu apgrozījumu normu, kas bija nepieciešams SPRS arēja tirdzniecības monopola dēļ, bet arī paredzēja ievērojamu muitas nolaidumu / pirmam gadam 2,5 - 3,5 milj. latu / lielam skaitam preču 15 - 50 pat 100 % apmērā / 1927. gada likumkrāj. 192./ . Precēm, kam bija paredzēts 100 % muitas nolaidums 1928.gadā vispārīgu muitu atcēla / jēlnaftas, ķetai u. tt. / Par tranzītu nolīgts, ka pirmā līguma gadā SPRS tranzīts no austrumiem uz rietumiem būs 200 000 t , bet ar katru nākošo gadu daudzumu paaugstinās par 10 %. Latvijā iepērkamām precēm pirmajā gadā paredzēja īpašu nomenklatūru / 24 preču grupas /, bet turpmākos gados šai nomenklatūrai bija tikai orientējoša nozīme. Tikai kopsumma, ne mazāk par 40 milj. Ls. bija fiksēta arī turpmākiem gadiem, saskaņā ar SPRS tirdznieciskā pārstāvja 1927.gada 2. jūnija rakstu Ārlietu ministrijai. Šis raksts skaitas kā līguma sastāvdaļa. Beigu protokols pie muitas konvencijas / 3. p.kts /^{u h} paredz, ka nesasniedzot šo normu abas līguma slēdzēju puses var uzsākt sarunu par muitas nolaidumu, bet līdz sarunu nobeigšanai ieinteresētai pusei tiesības apturēt nolaiduma piemērošanu. Līgumā bija arī fiksēts, ka Latvijas imports pārsniegs 19. milj. Ls. Summas bija izteiktas i rubļos, i latos, bet kursa svārstības gadījumos pamatā liktu ZASV š. kursu 1927.gada 1. jūnija: 1 š = Ls. 5,23.

Šī darba pielikumā sniegts statistisks kopsavilkums / pēc E.Meyer'a ziņojuma Rīgas tirgotāju kamērai / par tirdzniecības līguma pildīšanu pirmos 4 gados, t.i. līdz 1931.gada 5. novembrim Līguma rezultāti jau iztirzāti mūsu saimnieciskā presē^{1/} un tamdēļ, aprobežosimies šeit ar kopsavilkumu.

1/ A.Gutmaņa raksts 1930.gada "Ekonomista" Nr. 13 un 14/15:

"Latvijas un SPRS tirdzniecības līguma pirmie divi gadi".

J.Zibarta raksts 1931.g. "Ekonomista" Nr. 12/13 "Latvijas un SPRS tirdzniecības līgums un tā pildīšana"

1. Pēc liguma noslēgšanas mūsu tirdznieciskā bilanci ar SPRS bijusi aktīva caurmērā ar 15 milj. Ls. liguma gadā, bet pirms šī liguma tirdzn. bilance bija pasīva, sevišķi pēdējā gadā, kad pasivitāte bija maksliģi radīta,
2. Nedz eksports, nedz imports nav sasniedzis ligumā fiksēto summu.
3. Galveno eksportpreču starpā arvien redzamāka loma ir vagoniem un citiem transporta piederumiem, ceturta liguma gadā jau pārsniedzot pusi no visa pasūtījuma. Nakoša vieta pirmos divos gados nāk tekstilpreces, ceturta gadā dzīvnieki un ādas. Šo eksportpreču ražošanai izejvielas jāimportē un tās iztaisa 42,5 % no pasūtījuma vērtības^{1/}; tekstilrūpniecībā ķīmiskā rūpniecībā, ādu rūpniecībā pat sasniedzot un pārsniedzot pusi no vērtības.
4. Pasūtījumu galveno daļu nodod jūlijā līdz oktobrim, t.i. liguma gadā beigās un tos realizēt liguma gadā parasti nav iespējams.
5. Uzņēmumu skaits, kuŗiem nodots pasūtījums gadu no gada samazinājas un pašus uzņēmumus, ar nedaudziem izņēmumiem, maina.
6. Par pasūtījumu nemaksā skaidrā naudā, bet ar 6 - 9 , pat 12 % vekseliem. Šo vekseļu diskontēšanai Latvijas Banka atvēra kredītu un izsniedza garantijas / " cūciņu trattes "/. Galvenās preces, ko eksportējam uz SPRS sastāda gandrīz visu šo preču kopeksportu.
7. Mūsu rūpniekiem, slēdzot ar SPRS ligumu jāiekalkulē netikai rentes par krēdītu, un riska prēmiju, bet arī visu iegādājamo ražošanas līdzekļu amortizāciju, jo nav nekāda garantija, ka pasūtījumu saņems arī turpmāk; bet citur tirgu atrast nākas grūti. Tas protams ražošanu sadārdzina.
8. Lauksaimniecības ražojumu eksporta / dzīvnieki / nozīmi mazina grūtie samaksas noteikumi un tas apstākļis, ka kompensācijai bija jāimportē krievu lauksaimniecības mašīnas.
9. Importa ražojumu galv, preces bija : cukurs, kokvilnas audumi, bencins, tabaka, petroleja, žāvēti augļi, kvieši u.t.t. Šo ražojumu patēriņš ir diezgan neelastīgs un muitas nolaidums uz viņiem uzskatāms kā zaudējums, jo būtu ienācis pilnā apmērā. Nolaidums pēdējos gados pārsniedza 1 milj. Ls. Vispāri šo preču imports uzrāda tendenci samazināties paplašinātās iekšzemes produkcijas dēļ. Piem. cukura produkcija, bencina un petrolejas

importu samazina obligatoriskais spirta piejaukums degvielām u.t.t.

10. SPRS tranzits mūsu tranzita kopapgrozījumā sasniedza 81-70 %. SPRS tranzits gan pārsniedza līgumā fiksēto daudzumu, bet arvien lielāka daļa iet caur Eglaini un Karalauču ostu, pēdējos gados pārsniedzot pat $\frac{1}{2}$ no visa krievu tranzita. Dzīvā preču satiksme uz Isā posma Indra - Zilupe - Ritupe - Eglaine sagāda mūsu dzelzceļiem zaudējumus. Pārēja tranzita daļa virzas caur Rīgu, bet Rīgas ostas nozīme, kā jau aprādīts, pakāpeniski mazinājas par labu Karalauču ostai.

Izejot no augšējā varam nākt pie slēdziena, ka līgums ar SPRS gan modinājis lielāku rosību mūsu rūpniecībā, bet ieguvums no tā bijis visai mazs. Pasūtījumu nenoteiktība un islaicīgums pat bija kaitīgs mūsu tautsaimniecībai, jo vairāja fabrikas proletariātu skaitu, kas pasūtījumiem pārejot citās nozarēs, vai citos uzņēmumos, vai pavisam izbeidzoties, nonāca grūtībās. Vispārī jākonstatē, ka SPRS pasūtījumi radīja maldīgu konjunktūru ar visam tai piemītošām kļūmīgām sekām. Dr. Herberts Gross saka, ka eksporta rūpniecība varot būt tikai tāda, kas atbilst piedāvājuma attiecībām un produkcijas faktoru /kapitāla, tehnikas, darba / spējām.

Slēdzot jaunu tirdzniecības līgumu būtu jāņem vērā, ka mums jācenšas eksportēt tādi ražojumi, kuŗu izejvielas lielā mērā iegūstamas pašu zemē. Vai tas izdosies saskaņot ar SPRS vajadzību no tā atkarāsies turpmākā līguma sekmes un nozīme mūsu tautsaimniecībai.

SPRS kā mūsu konkurents.

SPRS eksportā lauksaimniecības ražojumi iztaisa apm. $\frac{1}{2}$, bet rūpniecības ražojumu eksportā apm. 25 % sastāda koki. Mūs šinī lietā varētu interesēt SPRS linu, koku un sviesta eksports. Pēc Romas lauks. instituta datiem linu produkcija un eksports bija sekojošs:^{1/}

1/ Institut International d'Agriculture Annuaire International de Statistique Agricole 1930-1931. Roma 1931.

SPRS linu produkcija un netto eksports.

	<u>1927.</u>	<u>1928.</u>	<u>1929.</u>	<u>1930.</u>
Produkcija kvintalos	2340000	3252000	3705000	4286000
Linu netto eksports	414190	425330	810510	782040

Kāda loma pasaules linu tirdzniecībā SPRS eksportam varēsim spriest, salīdzinājumam minot linu netto eksportu pasaules apmēra:

	<u>1927.</u>	<u>1928.</u>	<u>1929.</u>	<u>1930.</u>
Kvintalos	3235000	3521000	3539000	2652000

Kā redzams no šī salīdzinājuma SPRS linu produkcija un eksports ievērojami paplašinājies un ieņem visai redzamu vietu pasaules linu tirdzniecībā. Straujais eksporta pavairojums protams ietekmēja linu cenu un tā noslidēja zem pašizmaksas /pie mums /.

	<u>1927.</u>	<u>1928.</u>	<u>1929.</u>	<u>1930.</u>
Caurmēra gada cenas ZK līnēm Londonā	£. 93.18.-	97.15.-	75,3.-	51.13.-

Cenas nospieda uz leju netikai pavairotie piedāvājumi, bet arī SPRS īpatnējie paņēmieni linu tirdzniecībā - sukāto linu izejmaterialu kalkulejot lētāk par kulstītiem līnēm, bet dzijas un audumus kalkulejot vēl lētāk^{1/}. Tas padarīja vērpeju stavokli importa zemēs nedrošu un sekas - atturēšanās no iepirkumiem. Protams krievu dempings nav vienīgais faktors linu cenu pazemināšanā, te krīt svarā arī pastiprināta organisko šķiedrvielu aizvietošana ar tehniskā ceļā iegūto šķiedrvielu / mākslīgo zīdu / un arkatēja kokvilnas cenas pazemināšanās, ko apskatījam III. nodaļā.-

ZK linu cena 1931.gada janv. pret 1909/13	=	80
" " " 1930.gada dec. " 1909/13	=	87
Amerikas kokvilna " Middling"	1930.gada dec. " 1909/13	= 77
Džuta -	1930.gada dec. " 1909/13	= 76

Tomēr krievu dempingam sava nenoliedzama loma, ka mūsu linu kultūra sašaurinājās un valstij bija jāķeras pie subvencijas. Daži ieteic linus noguldīt noliktavās un gaidīt cenu uzlabošanos, bet ir jāievēro, ka SPRS spējīga katrā laikā atraut linus savai rūpniecībai un mest pasaules tirgū, ja rastos izdevīga konjunktūra.

1/ salīdz. agr. P. Kēvieša rakstu "Ekonomista" 1931.Nr.2.55.lpp.

tūra. Protams tas atkal nospiestu cenu.

SPRS"piecgades"plānā mežu ekspluatēšana bija tā, kuŗu sāka realizēt pirmo. Te darbus nācās uzsākt samērā viegli un nebija vajadzīgi lieli ražošanas līdzekļu ieguldījumi. Eiropas koku tirgū pieprasījums pārsniedza piedāvājumu un konjunktūra bija izdevīga. SPRS koku rūpniecības attīstību un eksportu raksturo sekojoši skaitļi:^{1/}

Produkcija milj. kub. mtr.	1925/26.	1926/27.	1927/28.	1928/29.	1929/30.
Eksports milj.m ³ .	9,9	11,3	12,4	15,8	23,4
Eskports milj.rbļ.	1,6	2,3	2,5	4,0	5,3
	58,2	79,8	93,9	137,2	178,8

"Piecgades" plānā koku produkcija paredzēja 500 000 stand., pavairojot daudzumu līdz 1932.gadam uz 1 800 000 stand. tas būtu puse no Eiropas caurmēra importa, vai viss Anglijas imports gadā^{2/}. Arī koku tirgū cenu nospieda netikai palielinātais piedāvājums, bet arī biežas krievu preces cenu maiņas un eksportējamo vairumu aplēsums. Angļu tirgotāji, censdamies pasargāties no zaudējumiem un izlīdzināt tirgu, dibināja krievu koku uzpirkšanai īpašu sindikātu. Pirmaj sindikāts **parveidojās un patlaban pastāvošais** darbojas ar labām sekmēm cenas regulēšanā.

Koku tirgus depresijā protams vainojami arī citi apstākļi: vispārējā depresija un koku aizvietošana, sevišķi būvniecībā, ar citiem materialiem.

Krievu koku materialu / no Archangelskas cif Londona / cenas izveidojās sekojoši: / £. par standartu /^{1/}

	II.3x9"	III.3x9"	III. 3x7"	IV.3x9"	IV.3x7"
1923.	40.10	30.10	22.10	24.10	20.10
1924.	35.0	25.0	21.0	20.0	18.0
1925.	29.10	19.10	18.0	16.10	16.10
1926.	25.0	17.0	15.10	14.0	14.0
1927.	28.0	19.0	16.15	15.10	15.0
1928.	30.0	19.10	16.15	16.0	15.5
1929.	27.15	17.15	15.10	15.10	14.10
1930.	23.0	16.10	14.10	14.15	14.0
1931.	21.0	14.2.6	12.2.6	11.12.6	11.2.6.

1/ The Timber Trades Journal, 1931.g.17.lpp. Nr. 4375.

Šīs cenas nav tomēr gada caurmēra cenas, bet gada sākumā izsludinātas, no kurām ļoti bieži pārdevējs vēlāk atkāpas. 1928.gadā krievu koku uzpirkšanai Anglijā dibinājas "Russian Softwood Import Ltd.", kas 1931.gadā pārveidojas "Central Softwood Buying Co.Ltd." Šie sindikāti centās izlīdzināt iekšējā tirgū cenas, tas tomēr izdevās tikai pa daļai, jo pārējās valstis / Skandināvija, Polija, Latvija / saviem piedāvājumiem piemēroja krievu cenas. Izteiktas domas, ka krievu pastiprinātais koku eksports nevarēšot ilgi turpināties, jo patlaban izmanto tos mežu masīvus, kas atrodas dzelzceļu stigu vai upju tuvumā. Kad šie masīvi būs izmantoti SPRS sliktā transporta dēļ viņu pastiprinātais piedāvājums varētu izbeigties. Kas zīmējas un eksportētām materiālu šķirnēm, tad sākumā vairums bija nezāģēti materiāli. Pēdējos gados tomēr uzceltas daudzas modernas zāģētavas / Archangelskas rajonā / un eksportē vairāk zāģētus materiālus. Kā mēr vēl neeksportēja zāģētus materiālus, bija darbs arī mūsu zāģētavām, bet pēdējos gados pa Daugavu pienākošo plostu skaits ievērojami samazinājies. Kā turpmāk izveidosies SPRS koku un papīru rūpniecība, no tā ievērojama mērā atkarāsies mūsu mežu ekspluatēšana un izredzes tirgū.-

SPRS sviesta eksports pēc Paula Czechovicz'a no Padomju avotiem citētiem datiem sasniedza sekojošu līmeni:

	1925/26.	1926/27.	1927/28.	1928/29,	1929/30.
milj. zelta rbļ.	30,9	34,2	39,2	33,7	10,8

Sviesta tirdzniecībā SPRS konkurence nav izveidojusies tik bīstama kā iepriekš minēto ražojumu tirgos. Sviests lielā mērā kvalitātes prece un te cena atkarīga arī no sviesta slavas, bet viņa labums no tirības piena iegūšanā un apstrādāšanas apstākļiem. Bez tam ilgāks transports mazina sviesta kvalitāti. SPRS sviestam galvenās importa zemēs nebija laba slava, tā kvalitāte arī nebija pirmklasīga un kotācijā to atzīmēja ievērojami zemāk par Baltijas valšņu sviestu. SPRS sviesta eksports nav tamdēļ arī paplašinājies. Jādoma, ka sviesta produkcijas paplašināšanu arī kavēja iekšējie apstākļi, jo kolektīvizēta saimniecība liekas graudkopībai piemērotāka nekā lopkopībai.

Savelkot sacīto jākonstatē, ka 1/ SPRS konkurence linu un koku tirgū mūsu tautsaimniecībai nodarīja ievērojamus zaudējumus, 2/ sviesta tirgū SPRS eksports mums nelabvēlīgi nespēja ietekmēt.

V. PASAULES SAIMNIECĪBAS ATTĪSTĪBAS IETEKME.

Iepriekšējās nodaļas soli pa solim tuvojamies galvenā jautājuma atrisināšanai. Redzējam, ka birža bija tā Achila pēda, ko ķēra pasaules saimniecības depresīvā attīstība vispirms. Beidzot šī depresija bija pārņēmusi visas zemes. Krēdita, kapitāla un vērtspapīru tirgi starptautiski uz visciešāko saistīti un sabangojums vienā vietā tudaļ atbalstojas visur. Ka plašai jūrai bangojot augstiem viļņiem, tai pašā laikā sekla jūras līcī tie gandrīz nemanāmi, tā arī mūsu kapitāliem nabagā zemē savilņojums kapitāla un krēdītu tirgū vai nu nemaz nebija manāms, vai reagēja pavisam savādāki nekā kapitāliem bagātās zemēs.

Kapitālu un krēdītu trūkums mūsu tautsaimniecībā bija tas, kas vienmēr uzturēja pieprasījuma pārsvaru, salīdzinot ar piedāvājumu. Šis pārsvars protams izpaudās augstā renšu likmē, bet bija vēl citi iemēsli, kas krēdītu pie mums sadārdzināja. Tos isumā varam rezumēt sekoši:

1/ Mūsu krēdītiestādēm pašu kapitālu nebija. Saimnieciskās dzīves kredītešanai neizlietoja noguldījumus /jo tie ieplūda nepietiekoši /, bet gan līdzekļus aizņemas no valsts centralām krēdītiestādēm. Tā kā bieži šie krēdīti virzījās caur vairākām krēdītiestādēm / piem.: Latvijas Banka - Latvijas Tautas Banka, - X Krāj-Aizdevu Sabiedrība/, tad krēdīts sadārdzinājās par starpniecības % tiesu.

2/ Ārzemju kapitāli plūda mūsu kapitāla tirgū tikai pret augstu riska prēmiju. Šo augsto riska prēmiju noteica divi momenti: 1/ jaunās valstis, kas tik tuvu SPRS robežai ilgi uzskatīja par augstāka mērā nedrošiem krēdīta ņēmējiem; 2/ parāk lielais nezolīdo veikalnieku skaits - kas plaukstošai konjunktūrai pastāvēt nedibināja savus aplēsumus uz reālas bāzes, bet uz naivas cerības. Arī zolīdie veikalnieki ļāvas aizrauties un

3/ izlietoja īstermiņa krēdītus tur, kur rentabilitāte bija atbilstoša ilgtermiņu krēdītiem;

4/ Latvijā pastāv parāk liels krēdītiestāžu skaits, kas krēdītu sadārdzina par lieko pārvaldes iestāžu izdevumu tiesu.

Visu šo iemēsļu dēļ renšu likme bija visai augsta.

Augsta renšu likme pati par sevi ir plaukstošās konjunktūras pazīme, bet mūsu apstākļos te izpaudās vēl strukturāls kapitālu trūkums. Šī, pēdējā, iemesla dēļ brīvā tirgus renšu likme vairs neatspoguļoja īsto pieprasījuma pārsvaru par piedāvājumu un renšu likme reizēm sniedzās līdz 40 % - mūsu saimniecība bija nokļuvusi augļotāju rokās. Likumdevējs tad noteica, kā maksimālo % likmi - 12 %. Šim solim tomēr sekoja momenti, ko paredz W.Roepke rakstā "Interventionismus"^{1/} - krēdīts negāja legālo ceļu, bet meklēja citu, kaut arī dārgāku, nelegālo ceļu. / Kopš tā laika mums ir tā saucamā "melnā birža", kas iestājoties daudz maz normālakiem laikiem, patiesāk atspoguļoja saimnieciskās dzīves krēdīta vajadzību, nekā oficiālo kredītiestāžu renšu likmes. /

1928. un 1929. gadā pasaules krēdīta tirgū valdot sasprindzinājumam, krēdīts bija dārgs, bet pie mums šim krēdīta sadārdzinājumam nesekoja. Labvēlīgā tirdzniecības bilance ieplūdināja daudz valūtas, kuŗas uzpirkšanai izlietoja jauno emisiju /banknošu/ un tā pavairotā naudas līdzekļu apgrozība mūsu saimniecisko dzīvi pilnīgi apmierināja. Pasaules krēdīta tirgus sadārdzinājumam mūsu krēdīta tirgus nesekoja arī tamdēļ, ka mūsu krēdīta tirgum sakari ar ārzemēm bija neievērojami. Piemērs šīs nodaļas sākumā te noder kā laba ilustrācija. Tomēr savs iespaids šim krēdīta sadārdzinājumam arī bija - proti, tās ražojošās nozares, kas strādāja ārējam tirgum ar relatīvi palētināto krēdītu kļuva konkurences spējīgākas. Turpretī kad 1929. gada rudenī krēdīts ārzemēs palētinājās, - iestājās pretējais un mūsu konkurences spējas mazinājās. Krēdītam sadārdzinājoties pasaules tirgū protams nedaudz atplūda arī ārzemju īstermiņu ieguldījumi, bet to nozīme mūsu saimnieciskā dzīvē bija niecīga; tāpat šeit varam neievērot, ka tanī pašā laikā Latvijas banka vairāk pelnīja uz saviem ārzemju depozītiem. Ārzemju kapitāls, kas šeit bija ilgstošāki investēts, minētā laikmetā neuzrādīja tendenci aizplūst, jo "Zinsspanne" - renšu starpība bija vēl pietiekoši augsta, lai ārzemju kapitāls šeit gūtu lielāku peļņu, nekā ārzemes "dārgos" tirgos.

1/ W.Roepke "Interventionismus" Handwoerterbuch der Staatswissenschaften.

Interesantu faktu, kas palīdz noskaidrot ārzemju kapitāla lomu mūsu tautsaimniecībā atzīmē A.Celms^{1/}. Kad 1931.gadā Vidus-Eiropā bankas nonāca grūtībās, "neuzticības krīzes" vilnis pārņēma arī Latviju, krēdītiestādēs atprasot pastiprināti noguldījumus. Ārzemju kapitāls tad nevis atplūda, bet pieplūda Latvija.

1931.gada 10. jūlijā mūsu banku saistības ārzemēs bija Ls. 20,7 milj. 20.jūlijā turpetim Ls. 24,7 milj. pieaugums ta tad 19,5 %. Mūsu bankām par labu ārzemēs 10.jūlijā 5,9 milj. latu, 20. jūlijā 4,9 milj. latu, samazinājums ta tad 17,6 %. A.Celms atzīmē; " tā tad kritiskā brīdī bija novērojama nevis valūtas aizplūšana uz ārzemēm, bet gan pastiprināta ārzemju līdzekļu ieplūšana".

Izskaidrojama šī parādība ar to, ka ārzemju kapitāls centās noturēt šeit savas pozīcijas. Kapitāla pieplūdums uzskatāms kā pozitīvs fakts, bet šai parādībai bija arī sava negatīva puse - Latvijas bankas noteicošais iespaids mūsu lielākās akciju bankās pakāpeniski zūd. Pastiprinātais ārzemju kapitālu ieplūdums kritiskajā brīdī itkā apstiprinātu Dr.V.Ziva spriedumu^{2/}: " Ar katru gadu aug Latvijas finansiālā atkarība no ārzemēm, kas bez iebildumiem, ir viņas nākotnes ekonomiskās attīstības drošāka ķīla, tā kā te ieinteresēti paši ārzemju krēdītori ". Šim spriedumam tomēr nevaram pievienoties, jo ārzemju kapitālam šeit taču galvenais gūt peļņu. Peļņas izredzēm zūdot, ārzemju kapitāls par mūsu nākotnes ekonomisko attīstību neinteresēsies ne drusciņas. To apstiprina arī tas, ka bankas, kas strādā pie mums ar ārzemju kapitāliem vismīļāk krēdītē importu / gūst lielāku peļņu, vieglāki pārraugāms krēdīts /, bet pastiprināta pasīva tirdzniecības bilance nebūt nevar mūs ekonomiski stiprināt.

Mūsu tautsaimniecības atplaukumu ievērojami sekmēja valsts krēdīti, kuŗu ekspanziju raksturojām I.daļā. Šie krēdīti bija valdošie mūsu krēdītu tirgū un to piešķiršanai bija zināms nolūks - stabilizēt jaunās valsts tautsaimniecību.-

1/"Ekonomists" 1931.g. Nr. 14/15. 500.lpp.

2/ Dr.V.Zivs " Osnovi mirovovo chozjaistva" 7.lpp.

MP

Tiešo un netiešo nodokļu veidā valsts bija iekasējusi no iedzīvotājiem summas, kuŗas tagad sadalīja tā, ka tas likāsvīslabāk atbilstošs saimnieciskam principam: stiprināja tās nozares, kas šķita droši Latvijas tautsaimniecības pamati, pirmām kārtām lauksaimniecību. Tādēļ mūsu krēdītu tirgus veidojās citāds nekā pasaules krēdīta tirgus un pasaules kred. tirgus bangojumi pie mums atspoguļojās nevis krēdīta tirgū, bet citas nozarēs.

Bet pasaules saimniecības attīstība ar savu cenu kustību toties jo jūtāmāki ietekmēja mūsu tautsaimniecību. Jau raksturojām lauksaimniecības un rūpniecības cenu svārstības ražojumiem un tā saucamo "Preisschere" - diferenci viņu starpā. Pieskāramies arī "uzlaboto lauksaimniecības ražojumu" cenām un to pretošanās spējām vispārējai cenu depresijai. Cenu starpību graudkopības un animālo ražojumu produktu starpā gan nespējam izmantot tik pilnīgi, kā Dānija, kas piedzīvoja istus ziedu laikus, bet turība lauku iedzīvotāju starpā acīmredzot vairojās, pastāvot augstām lopkopības ražojumu/ sviesta / cenām un pakāpeniski paplašinoties produkcijai. Te vēl jāņem vērā, ka pienotavu celšana ievērojami daudz izlietots lētais Valsts Zemes Bankas krēdīts^{1/}.

Kad pasaules tirgū iestājās pretējais virziens un cenām pazeminoties arī uzlabotiem lauksaimniecības ražojumiem, šī cenu kustība palielināja sviesta produkciju, mazākā mērā beko-
na produkciju^{2/}. Ja nebūtu muita graudkopības ražojumiem produkcija būtu pavairojusies vēl straujāk, kā tas vērojams Dānijā.

1/ No bilanču pasīva piensaimnieku sabiedrības Valsts Zemes Bankas krēdīti bija, 1926.gadā 26,7 %, 1927.gadā 30,2 %, 1928.gadā 31,2 %, 1929.gadā 34,6%. / Valsts statistiskās pārvaldes izdevums "Piensaimnieku sabiedrības 1909-1929." 115.lpp./

2/ Agr. E. Zolmanis, lauks. atašējs Londonā, atzīmē, ka cūkkopības ienesība anġļu fermerim ir atkarīga no kukurūzas cenām, bet pēdējā savukārt atkarīga no Amērikas kukurūzas ražas. Šī raža tā tad nosaka cūkas gaļas importa vajadzību Anġlijā, jo iekšzemē ražotais daudzums sedz patēriņa nepilnu pusi/ Agr.E.Zolmanis "Lauksaimniecības ražojumu eksporta izveidošana" Rīgā, 1927.38.lpp./

Muitas gan traucēja mūsu lopkopību, bet tani pašā laikā sargāja graudkopību. Tā Ls. 0.06 muiža uz kilogrammu kviešiem un zirņiem 1926.gadā šo ražojumu sējumu platību ievērojami tuvināja pirmskaņa platībai, kā arī rudzi, kas nebaudīja muitas aizsardzību, tālu palika atpakaļ.

Laukkopības ražojumu valsts subvencijas vajadzību motivējam jau augšā, bet mums noteikti jānostājas pret jaunākās likumdošanas soļiem šinī virzienā. Garantējot sviesta cenas tāda veidā, kā tas paredzēts pēdējā likumā un instrukcijā, mēs visai šai svarīgai ražošanas nozarei uz ilgu laiku nogriežam attīstības ceļu. Zemā sviesta cena pēdējā laikā gan samazināja produkciju, bet šī samazināšanās nebija izskaidrojama ar govs lopu skaita samazināšanos. Tā bija tikai zināmas pārkārtošanās pazīme - no sacensības izstājoties s.t. "Grenzproduzenten", t.i. tas piensaimnieku sabiedrības, kuņu ražošanas izdevumi bija nesalīdzināmi augsti samērā ar iegūto cenu. Koppienotavas racionalizējās, apvienojās / uz to spiedienu izdarīja arī lielākā krēditore - Valsts Zemes Banka /. Protams par to laiku bija jūcieš zināmas pārkārtošanās grūtības.- Racionalizācijas robežas arī nebija sasniegušas "racionāli" strādājošas pienotavas. Valsts subvencijas jaunākais izdevums turpmāko racionalizāciju apturēja. Man personīgi zināmas daudzas koppienotavas, kas bija izslēgtas no eksportam ražojošo piensaimnieku sabiedrību saraksta, un kuņu pārstādāšanas izdevumi bija nesamērīgi augsti, bet tagad atkal ražo eksportam. Šo piensaimnieku sabiedrību pārstrādāšanas izdevumi bieži sniedzās pie Ls. 1.- uz kilogrammu, kā arī sviesta cena zem Ls. 2.-. Valsts garantētā cena Ls. 2.50 dod iespēju neracionāli saimniekot. Šis viedoklis gan nesaskan ar sviesta eksporta un attiecīgo resoru noteikto darbinieku uzskatiem, bet fakti runā savu valodu. Ja graudkopības ražojumiem valsts garantēto cenu noteica atkarībā no ražošanas izdevumiem, tad sviesta ražošanas pašizmaksas noteikšana nevarēja ņemt vērā vienīgi diezgan problemātisko piena pašizmaksas aplēsumu, kas visā valstī gandrīz vienāda, bet bija jāņem vērā arī pārstrādāšanas izdevumi pienotavās, kas katrā gandrīz savādāki. Ja piena pašizmaksa relatīvi neelastīga, tad racionalizācija pārstrādāšanas izdevumus spēj samazināt. Tagadējā valsts subvencija

šo momentu atstājusi novārtā par ļaunu visai nozarei. Kā augšā jau aprādīts mūsu sviesta galvenais tirgus bija Vācija un tikai pēc ārkārtējiem Vācijas intervencijas soļiem sviesta eksports novirzījās uz Angliju. Kadēļ vācu piensaimniecība nestrādā pietiekoši rentābli un nepieciešami tik plaši soļi viņas sargāšanai, plaši apskata vācu speciālā prese.

Dr. Schilling's konstatē, ka te izšķiroša nav vis noieta puse, bet gan kvalitātes jautājums / Tagadējā vācu intervencijas politika cenšas stiprināt noiētu, bet vajadzētu uzlabot kvalitāti. Vācija tagadējā muitas politika vācu lielgruntnieku diktēta, jo viņi nespēja ražot tik lēti kā sīksaimniecībā. / To jau motivējam augšā /. Mūsu galvenie konkurenti Vācijas sviesta tirgū ir Dānija un Holande. Kā Dānija tā Holandē piena piegādātāji pienotavām ir sīkas saimniecības. Dānija saimniecības apsaimnieko paši Ipašnieki, bet Holandē ievērojama daļa Ipašumu izrentēta. Sakarā ar augšā teikto par darba saimniecību konkurences spēju, varam taisīt slēdzienu, ka Dānijas konkurence vācu tirgū mums bīstamāka, nekā Holandes konkurence. Dānijas konkurences spēja pārsniedz mūsējo, jo tur lielāka racionalizācija un lētāka lopbarība. Mums savukārt iespēja sviesta produkciju dubultot / jo tagad piensaimnieku saimniecībām nodod tikai pusi no ražotā piena / un jādoma, ka valsts garantētās cenas dēļ produkcija arī tiešām pavairošies, kas protams arī ietekmēs mūsu sviesta cenu.

Tā isumā varētu raksturot pasaules saimniecības attīstības ietekmi uz mūsu galveno eksportam ražojošo lauksaimniecības nozari.

Kas zīmējas uz mūsu nākošo galveno eksporta precī - kokiem, tad te pasaules saimniecības ietekme bija sevišķi spilgti jūtama. "Ja pārējo ražojumu cenu krišana vispār paasināja pasaules saimniecības krīzi, tad savukārt krīze nospieda koku cenas," Tā "The Timber Trades Journal" atreferē Štokholmas mežkopības ^{augst-}skolas doc. Thorsten Streyffert'a domas^{2/}. Doc. T. Streyffert's publicētā rakstā aplūko divi jautājumus: 1/ vai sagaidāms koku trūkums, 2/ koku tirgus un krīze. Pirmā jautājumā viņa slēdziens

1/ "Fragen um die deutsche Butterzollregelung" Deut. Butter und Fettwarenverkehr 1932.g. Nr.22., 8.lpp.

2/ "The Timber Trade Journal" 1932.g. Nr.2904, 203.lpp. un Nr. 2905. 267.lpp.

ka koku cenas kopš 1914.gada, salīdzinot ar citām precēm, tikai mazliet cēlušās. Kraļumi tik lieli un atveras arvien jauni kraļumi / SPRS /, ka nākotnē relatīva cenu celšanās nav paredzama. Patēriņš nepieaug un jādomā, ka trūkums neiestāsies jo sevišķi tamdēļ, ka vairāk un vairāk mežniecībā lieto racionēlas metodes. Patēriņam samazinoties un piedāvājumam paplašinoties koku bilance visā pasaulē tiecas sabalansēties. Atvietoājumi / "Ersatz" / neļaus cenai celties arī tad, ja pieprasījums piepeži pieaugtu. Šis slēdziens zināmā mērā pretrunā ar doc.Teikmaņa domām.-

Attiecībā uz otro jautājumu - doc. T.Streyffert's atzīmē, ka koku tirdzniecība viselastīgāk spēj piemēroties konjunktūrai, jo piedāvājumu var samazināt vienkārši koku necērtot, kas visai mežniecībai nebūt nekaitē. Pasaules saimniecības attīstība koku rūpniecībai bijusi neizdevīga, jo koku materiālu cenas cēlušās nedaudz, bet mežu strādnieku algas visai strauji. Zviedru koku rūpniecībā 50- 60 % attiecas uz izejvielām, 20-30% uz algām / zāgētavas /, atlikums - kapitāla rentes un amortizācija. Jāievēro arī tas apstāklis, ka cenām kritot produkcija automātiski sašaurinas, jo "celma naudas" tā pārkārtojas, ka mežs, kas līdz tam atmaksājas eksportam vairs neatmaksājas; citiem vārdiem ekonomiski ekspluatējamo meža platību samazina līdz ar cenu.

Mūsu koku tirgus ir tiešs ārzemju konjunktūras atspoguļojums un teiktais pilnā mērā attiecināms arī uz Latviju.-

Šī konjunktūra līdz SPRS forsētam eksportam bija izdevīga netikai kokiem, bet arī koku rūpniecības ražojumiem. Piemēram, finieru fabrikas pie mums ātri uzplauka un 1928.gadā pat bija sasniegta ekspanzijas robeža, jo nepietieka vairs lapu koku materiāla finiera izstrādāšanai^{1/} Depresija sagrava šo rūpniecību visātrāk, bet angļu £, atraisīšana no zelta standarta tai deva pēdējo triecienu, jo piegādāšanas līgumi bija slēgti £. Arī mūsu banku zaudējumi, koku tirgū iestājoties depresijai, bija ievērojami. Bankas koku eksportu bija krēdītejušas līdz 70 % no vērtības.

1/ Salīdzin. Latvijas Bankas 1928.gada pārskatu 55.lpp.

Mūsu trešās eksporta preces - linu cenu kustību pasaules saimniecības attīstības aspektā jau arī aplūkojam. Arī te bija divi momenti - samazināts pieprasījums, ko pastiprināja atvietošana ar citām tekstilpreču un šķiedru ražojumu izejvielām un otrkārt, pastiprinātais piedāvājums, sevišķi no SPRS puses. 1926.gadā linu cenu pazemināšanā sava loma bija arī Anglijas ogļraču streikam. Šis streiks atstāja arī iespaidu koku tirgū. Mūsu rūpnieciskās kaimiņvalstis - Polijas stāvokli - Anglijas streiks uzlaboja, jo deva iespēju Polijai pavairot savu ogļu produkciju un iekarot jaunus tirgus. Mūsu tirgū kopš tā laika Polijas ogles gandrīz pilnīgi izspieda Anglijas ogles. Streiks arī pavairoja Polijas tranzīta kustību cauri Latvijai. Šis piemērs vēl lieku reizi ilustrē ciešo tautsaimniecību saistību savā starpā un rāda, ka traucējumi vienā vietā ilgi atbalstojas citur.

Mūsu rūpniecību no pasaules saimniecības ietekmes pasargāja augstiemuitas valņi. Vajā tehnika, sociālās nastas/kas, sadārdzina relatīvi lēto darba spēku / un mazais iekšējais tirgus neļauj mūsu rūpniecībai paplašināties, jo pasaules tirgū tā nav konkurences spējīga. Te izņēmums ir tikai tās rūpniecības nozares, kuru izejvielas rodamas tepat. Piem. koku rūpniecība, cementa rūpniecība, kriegelrūpniecība, varbūt pat alumīnija rūpniecība un mākslīgā zīda rūpniecība. Tomēr šīs rūpniecības nozares visai vāji attīstītas un dažas pavisam pat nav /pēdējās /, vainojams te kapitāla trūkums. Ja piemēram ar zviedru starpniecību saņemto ārējo aizņēmumu mēs nebūtu bijuši spiesti izlietot mūsu lauksaimniecības glābšanai no katastrofas, šo aizņēmumu izlietojot Daugavas spēka stacijas būvei, mūsu rūpniecība izskatītos pavisam savādāka.

Jau minējam nelabvēlīgo iespaidu, ko atstāja £.kursa krišana uz mūsu finierrūpniecību. Šī kursa krišana skāra arī citas nozares, jo mūsu tirdzniecības bilance ar Angliju bija aktīva. Zaudējumus cieta netikai mūsu koku eksports, arī sviesta eksports, tāpat kugniecības līgumi par fraktim bija slēgti £. Visas šīs saistības bija jāpilda par mazvērtīgāku ekvivalentu. Arī Latvijas Banka cieta zaudējumus uz saviem ārzemju depozītiem. Tomēr neskatoties uz šiem zaudējumiem darījumos ar Angliju, pasaules saimniecības attīstība mūs

attalina no Vācijas un tuvina Anglijai. Vāci te redz briesmas jo viņu saimnieciskais iespaids Latvijā mazinājas - piemēra dēļ citēsim Albrehta Haushofer'a rakstu "Geopolitik" 1932.g.Nr.3. " Angļu saimnieciskais iespaids ziemeļu valstīs pieaug, Norvēģijā un Dānijā tas vienmēr bijis liels; tagad tas aptver arvien pastiprinoties arī Baltijas valstis. Tā ir attīstība, kurai nepieciešama vācu modrība."

Depresija, kas pārņēmusi visu pasauli, izraisīja Latvijā aizsardzības līdzekļus savas tautsaimniecības sargāšanai. Saites ar pasaules saimniecību kļuvušas vājākas. Daudziem liekas, ka vispār nacionālās saimniecības no protekcionisma nespēs atsvabināties. Tās maldīgas domas, jo tāpat kā depresijai reiz jābeidzas, arī beigsies ārkārtīgais protekcionisms. Ciešā saistība un sadarbība tautsaimniecību starpā ir izdevīga un nepieciešama visiem, bet nepieciešamais un izdevīgais vienmēr atradīs sev ceļu.

Pārskats par tirdznieciskā līguma izpildījumu ar Padomju socialistisko republiku savienību.

(pēc E. Meyer'a ziņojuma Rīgas tirg.kamerai)
(nav publicēts.)

Imports un eksports.

laika	eksports uz PSRS	imports no PSRS.	-	+
1925.g.	Ls 7,519,000,-	Ls 10,638,000,-	-Ls 3,119,000,-	
1.XI 26. līdz 5.XI,27.	"3,120,943,-	" 19,706,994,-	- " 16,586,051,-	
1.līguma gads 5.XI,27.līdz 5.XI,28.	"20,420,795,-	" 16,978,468,-	+ " 3,442,327,-	
2.līguma gads 5.XI,28 līdz 5.XI 29.	"39,283,306,-	" 17,888,032,-	+ "21,395,274,-	
3.līguma gads 5.XI 29.līdz 5.XI,1930.	"33,412,424,-	" 17,442,839,-	+ "15,969,585,-	
4.līguma gads 5.XI,1930 līdz 5.XI,1931.	"33,851,696,-	" 17,178,195,-	+ " 16,673,501,-	

Galveno eksporta preču specifikācija.

Līguma gadi:		otrais		trešais		ceturtais	
pirmais	Ls	1000 kg.	Ls	1000kg.	Ls	1000kg.	Ls
Vagoni		4,474.	5,840,154,-	6,527-10208901,-	14902-	16260246,-	
Ādas 388	2846709,-	869.	4573518,-	567-	2705388,-	1392-	5532098,-
Dzīvnieki 948 gab	679601,-	539 gab	270084,-	135gab	82400,-	16381g	2482208,-
Vagonu un lokomotīvu daļas 83	95586,-	66.	140473,-	1027-	2257996,-	1664-	1508862,-
Dzelzs un tērauds 3524	1019217,-	2016.	586151,-	4500-	1061847,-	6438-	1281240,-
Papīris 850	407494,-	5136.	2963379,-	4729-	2001770,-	1379-	508483,-
Ādas, neapstrādātas, 191	961073,-	314.	1368231,-	228-	1207075,-	72	414916,-

Līguma gadi		otrais		trešais		ceturtais	
pirmais		otrais		trešais		ceturtais	
1000 kg	Ls	1000 kg	Ls	1000 kg	Ls	1000 kg	Ls
Vilnas audumi							
25 -	927651,-	232 -	8267618,-	234 -	6246326,-	22 -	392244,-
Trikotāžas							
67 -	2615690,-	96 -	4585488,-	31 -	1492391,-	9 -	314511,-
Velosipēdi							
9484 gab	1528028,-	16063 g.	2350617,-	7939 g.	952743,-	2240 g.	230178,-
Lauks, masīn, daļas un piederumi.							
1399 -	1207638,-	1806 -	1576322,-	505 -	683367,-	3 -	6000,-
Logu stikli							
195 -	87992,-	1090 -	515177,-	13 -	5524,-	7 -	1912,-
Bez tam pirmos trīs līguma gadus galvenās eksporta preces bija :							
Superfosfāts							
18420 -	1129095,-	20032 -	1515063,-	9670 -	671720,-		
Zivju konzerves							
50 -	26488,-	427 -	238513,-	570 -	320990,-		
Čaulīšu papīrs							
242 -	761468,-	68 -	126103,-	2 -	6511,-		
Dzelzspreces							
677 -	217422,-	94 -	165624,-	2 -	5972,-		
Adatas							
5 -	48171,-	-	-	-	3528,-		
Rīki							
71 -	125702,-	219 -	446541,-	0,1	1702,-		

Zoda, kaur.							
63 -	3032,-	255 -	97341,-	273 -	8332,-	215 -	7082,-
Minerālūdeņi							
31 -	14308,-	47 -	22871,-	63 -	4108,-	373 -	1773,-
Sināpes							
25 -	33677,-	25 -	80370,-	20 -	2034,-	19 -	30820,-
Vins							
33 -	32000,-	29 -	22870,-	20 -	2304,-	19 -	2484,-
Elektr. kvēlspuldzes							
1 -	14147,-	1 -	12347,-	1,0 -	17110,-	0,2 -	7125,-
Koksatoriāli							
533 -	27402,-	2181 -	107020,-	2181 -	107120,-		
Kokvilnas eļļa							
7 -	8135,-	27 -	22010,-	20 -	2322,-		

Galveno importa preču specifācija atsev. līguma gados :

Līguma gadi	otrais		trešais		ceturtais	
Pirmais 1000 kg Ls	1000 kg	Ls	1000 kg	Ls	1000 kg	Ls
Cukurs 14972 - 5714135,-	17084	- 562356,-	7116	- 2011248,-	16510	- 3336566,-
Kokvilnas audumi 54 - 383296,-	119	- 828542,-	190	- 1318079,-	215	- 1239552,-
Bencīns 2317 - 597904,-	3570	- 962825,-	5029	- 1363869,-	5467	- 1132168,-
Tabaka 50 - 174809,-	198	- 656256,-	232	- 901542,-	274	- 969275,-
Petroleja 9304 - 1309766,-	7102	- 1022703,-	7462	- 1113957,-	9184	- 939706,-
Žāvēti augļi 717 - 583135,-	1994	- 1174917,-	1528	- 923412,-	798	- 528241,-
Kviesi 1576 - 444312,-	281	- 76897,-	208	- 454036,-	3136	- 467768,-
Nafta 12113 - 1051021,-	9678	- 809143,-	22064	- 1849441,-	4393	- 365461,-
Sāls 8844 - 222530,-	10096	- 248462,-	9504	- 266205,-	10613	- 321377,-
Zoda, techn. -	9	- 4285,-	594	- 94669,-	1426	- 245450,-
Ķeta -	-	-	1774	- 187240,-	1323	- 127938,-
Rieksti 110 - 96686,-	172	- 179871,-	61	- 89549,-	77	- 82597,-
Zoda, kaust. 65 - 20888,-	208	- 77341,-	273	- 83622,-	258	- 69680,-
Mineralūdeņi 31 - 14368,-	47	- 22261,-	83	- 41058,-	373	- 57755,-
Sinapes 16 - 35677,-	25	- 60376,-	20	- 40304,-	19	- 36983,-
Vīns -	-	-	-	-	10	- 17651,-
Saulespuķu eļļa 33 - 32068,-	29	- 28879,-	59	- 53464,-	19	- 14651,-
Elektr. kvēlspuldzes 1 - 14147,-	1	- 18357,-	1,6	- 17915,-	0,8	- 7113,-
Kokmateriāli 533 - 47494,-	24481	- 357045,-	80059	- 1291639,-	-	-
Kokvilnas eļļa 7 - 5135,-	27	- 24513,-	58	- 49322,-	-	-

PSRS pasūtījumi .

Saskaņā ar vienošanos uz tirdz.līg.pamata PSRS vajadzēja Latvijā ikgadus iepirkt preces, resp izdarīt pasūtījumus par Ls40713150,-

Šī summa sasniegta vienīgi pirmajā līguma gadā ieskaitot pasūt.

par Ls 2 045 590 .- , kas izdarīts pirms 1927.g. 5.nov. ar noteikumu ka realizējams tikai tad, ja noslēgtu tirdzn.līgumu,

Pasūtījumi un iepirkumi sadalās atsev.līguma gados gados pa mēnešiem sekojoši:

mēnesis	l ī g u m a g a d i			
	pirmais	otrais	tresais	ceturtais
	t u k s t o t s	l a t o s		
pirms 1927.g				
5.novembra	2 045.			
5-30.novemb.	1 814.	1619.	5 691.	22
decembris	1 490	915	5 241	608
janvāris	1 063	4 196	2 096	-
februāris	692	5 026	1 397	15
marts	9 604	2 206	2 568	4 883
aprīlis	1 787	4 128	429	1 709
maijs	4 052	4 281	1 661	-
jūnijs	5 373	2 637	1 421	1 555
jūlijs	4 039	1 134	3 843	16 579
augusts	1 630	979	1 093	2 485
septembris	7 165	10 142	595	3 626
oktobris	145	2 846	10 403	-
1-5.novemb	943	294	3 368	-
K o p ā	41 842	40 403	39 806	31 480

Pirmam līguma gadam līgumslēdzējas puses bija vienojušies par Latvijā pasūtāmo preču nomenklatūru un summu, bet turpmākiem gadiem šī nomenklatūra vairs nebija saistoša, PSRS pasūt. varēja izdarīt pēc saviem ieskatiem sasniedzot tikai Ls 40 713 150 . - lielu summu . Sekojošā tabeļē salīdzināts pirmam gadam pasūt.preču nomenklatūra ar efektīviem pasūtījumiem.

Preču nosauk.	Firma lig. gada vajadz. pasūt. 1000 Ls	Efektīvie pasūtini, un iepirkumi liguma gadi			
		pirmais tūkst.	otrais tūkst.	trešais tūkst.	ceturtais tūkst. Ls
Vagoni, rez. daļ. un parmijas	14 357	7 283	15 987	15 785	17 115
Papīris, iesk. caulīsu pap.	6 456	4 001	1 089	2 752	-
Vilnas dzijas Nr 52 un augst.	3 228	-	-	-	-
Ādas	2 421,5	3 955	5 441	4 760	3 258
Velosipēdi	1 883	2 396	1 507	1 003	235
Aboliņa un c. seklas	1 748	2 458	150	-	-
Celuloze, bal. un nebalin.	1 345	272	-	-	-
Ādas, nemītas	1 345	969	1322	1 677	-
Trikotašas	1 345	4 252	2 809	1 611	581
Lauks, mašīnas	1 345	1 338	1 535	715	-
Stieppules, dzelzs un terauda	1 076	1 730	-	-	-
Formu dz. un tār.	941,5	1401	582	1 061	1 297
Virsdādas, krās. un melnas	807	649	-	-	-
Logu stikli	672	663	-	-	-
Sugas lopī, zirgi un sugas putni	538	559	632	462	3 496
Linoleums	269	716	457	-	-
Kokvilnas izstr.	269	525	3 100	2 704	2 205
Zivju konzervi	201,75	276	356	301	-
Kinē un foto piederumi	134,5	11	-	-	-
Ķīmiski ražoj.	107,6	1 200	1 497	693	-
Vasku drābe vagoniem	53	53	53	-	-
Adatu preces	40,35	38	-	-	-
Stādi	26,9	-	-	-	-
Dāzadi	201,75	7 101	3 889	6 282	3 313
K o p ā	4 713,15	41 848	40 406	39 806	31 450

Pasūtinajumi atsevišķos gados un atsevišķās branšās izdarīti
pie sek. tirdzniecības un rūpniecības uzņēmuma skaita.

1. līg. gadā	pie 71 rūpn. uzņ.	un 12 tirdzn. uzņēm,
2. līguma gada	" 55	" " " 12 " "
3. līguma gada	" 36	" " " 9 " "
4. līguma gada	" 26	" " " 3 " "

Pasūtinajumi rūpniecības uzņēmumos sadalījušies sekojosi:

Branša	Uzņēmumu skaits atsev līguma gados				Pasūt. 1000 Ls ceturta līg. g.
	1.	2.	3.	4.	
Tekstila	5	7	8	8	5 016
Metalapstr.	21	20	11	7	18 669
Trikotāžas	25	12	6	5	581
Ādas	9	6	5	4	5 238
Apavu	-	-	-	2	450
Papīru	3	3	3	-	-
Konzervu	1	3	2	-	-
Ķīmiskā	4	3	1	-	-
Ortopēdiskā	1	-	-	-	-
Rūpnieciskie uzņēmumi	71	55	36	26	27984
Tirdznieciskie uzņēmumi	12	12	9	3	3496
Kopa	83	67	45	29	31 480

Piezīme: Pasūtinajumus izdara un iepirkumus pieņem tieši Latvijā
PSRS tirdznieciskās pārstāvniecības speciālisti, vai tieši šim nolū-
kam no Krievijas komandētie speciālisti.

M u i t a s n o l a i d u m i .

Tirdzn.līgumam pievienotai mūitas konvencijai beigu protokola
minēts saraksts par mūitas nolaidumiem no PSRS Latvija import,
ražojumiem (sk. 1927.g.likumkrājuma Nr 192)

Uz šīs konvencijas pamata atsev.līguma gados izdarīti sek.mūitas
nolaidumi;

	Mūitājamo preču svārs	Ievēdmūita pēc pazem,tarifa	Mūitas nolaidums
1.līguma gāds	34 849 411	3 498 727	777 718
2. " "	39 759 168	4 553 620	1 075 169
3. " "	33 181 873	3 298 435	828 575
4. " "	46 048 587	5093 926	1 162 727

Mūitas ienākumi un mūitas nolaidums laikā no 5.nov.1930 - 5.nov.1931
t.i. ceturta līguma gāda ,

Nolaid,%	Preces	Mūit.svārs.	Mūitas nod.pēc pazemin,tarifa	Mūitas nolaidums sask.ar tirdzn.līg.
15	Cukurs	16 425 551	2 792 347,-	492 766,-
25	Bencīns	5 477 120	713 661,-	237 887,-
15	Tabaka	262 360	669 019,-	118 061,-
15	Kokv.aud.	125 511	321 293,-	56 697,-
25	Petroleja	9 240 668	138 619,-	46 203,-
33 ¹ / ₃	Aprikozes	270 471	91 378,-	45 698,-
20	Kviesi	3032 809	169 837,-	42 459,-
50	Sāls	10 596 766	39 740,-	39 738,-
33 ¹ / ₃	Rieksti	73 653	73 922,-	36 961,-
50	Sinepes	19 445	19 451,-	19 451,-
33 ¹ / ₃	Rozīnes	487 835	32 523,-	16 261,-
25	Vīns	10 832	23 547,-	7 848,-
20	Saulp.eļļa	18 848	4 524,-	1 131,-
25	El.Kvelsp.	3 656	2 742,-	914,-
33 ¹ / ₃	M.plūmes	2 600	867,-	433,-
"	dažd.žāv.augļ.	679	452,-	226,-
25.	El,motori	83	4,-	1,-
K o p a		46948587	5093926 --	1 162 727 --

T r a n z ģ t s .

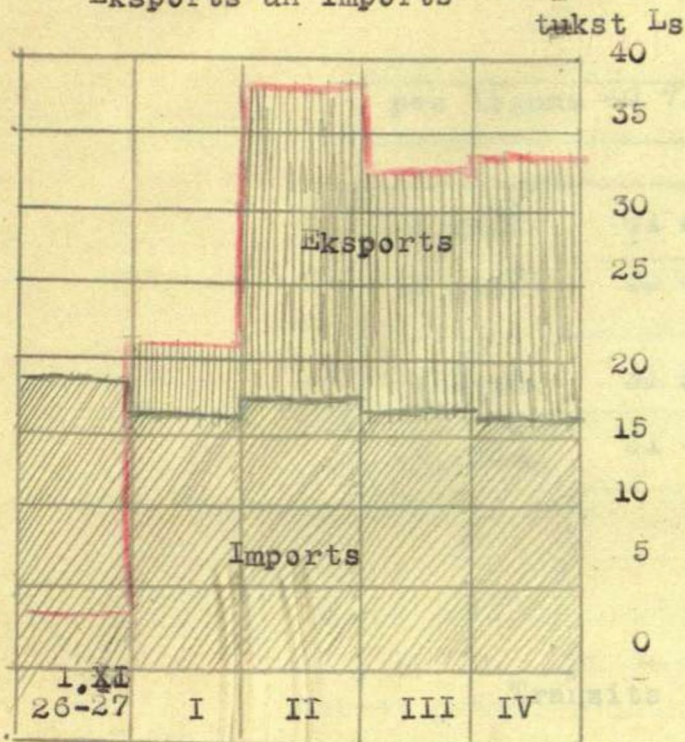
Par tirdzn.līguma minēto tranzītu panākta ar PSRS vienošanās, ka pirmajā līguma gadā pēdējā caur Latviju tranzītēs nemazāk ka 200000 t preču no austrumiem uz rietumiem, t.i no PSRS robežas virzienā uz Latvijas ostām. Šis tranzīts ikgadus paaugstināms par 10 % .

Tranzīts atsev.gados un atsev.mēnešos bija sekojošs (1000 t)

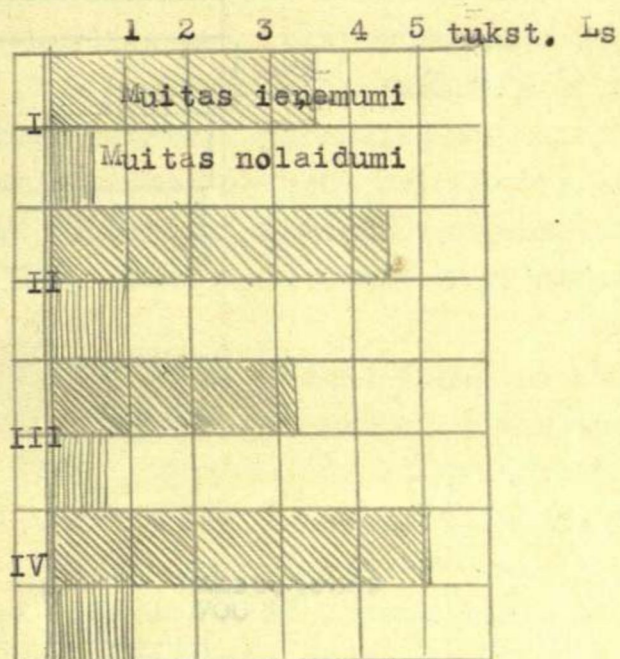
Mēn.	1. līg.gads.		2. līg.gads.		3. līg. gads		4. līg.gads	
	no PSRS	uz	no PSRS	uz	no PSRS	uz	no PSRS	uz
no ⁵ .								
nov.	28,2	11,6	35,0	11,8	37,9	8,5	32,5	10,3
dec.	34,5	16,1	45,2	13,3	47,9	8,3	41,0	14,7
janv.	30,9	31,8	25,7	17,2	30,3	17,5	35,6	22,9
febr.	26,5	32,3	25,7	24,9	32,4	17,3	47,5	24,2
marts	22,7	31,3	9,4	19,7	52,6	23,8	57,4	32,2
apr.	29,1	27,5	21,3	21,1	39,2	14,1	84,4	14,1
maijs	30,5	16,6	38,7	20,5	49,3	9,1	79,7	7,5
jun.	39,6	12,8	75,3	8,6	48,7	6,7	59,4	6,1
jūl.	17,9	10,8	46,9	7,5	39,9	7,9	46,1	8,4
aug.	16,9	7,5	34,7	6,4	30,1	12,0	46,7	16,1
sept	31,7	8,5	54,8	6,4	43,8	9,3	44,3	9,2
okt.	34,2	11,4	58,9	7,7	40,4	8,4	48,9	6,0
līdz ⁵ . XI								
Kopā dz.	343267	218725	472002	165615	489958	143440	624125	172155
lopi.gab	26810	38878	54378	46549	52346	26387	2	64 511

Pārskats par tirdzn.līguma izpildījumu diagrammās

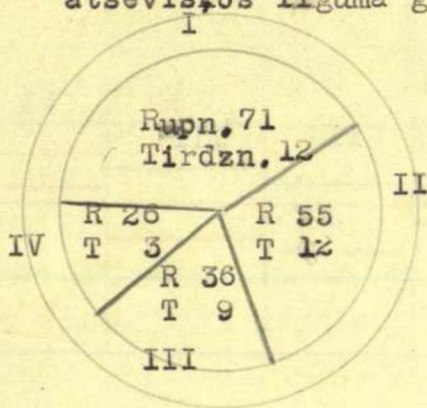
Eksports un imports

Muitas ieņēmumi un nolaidumi

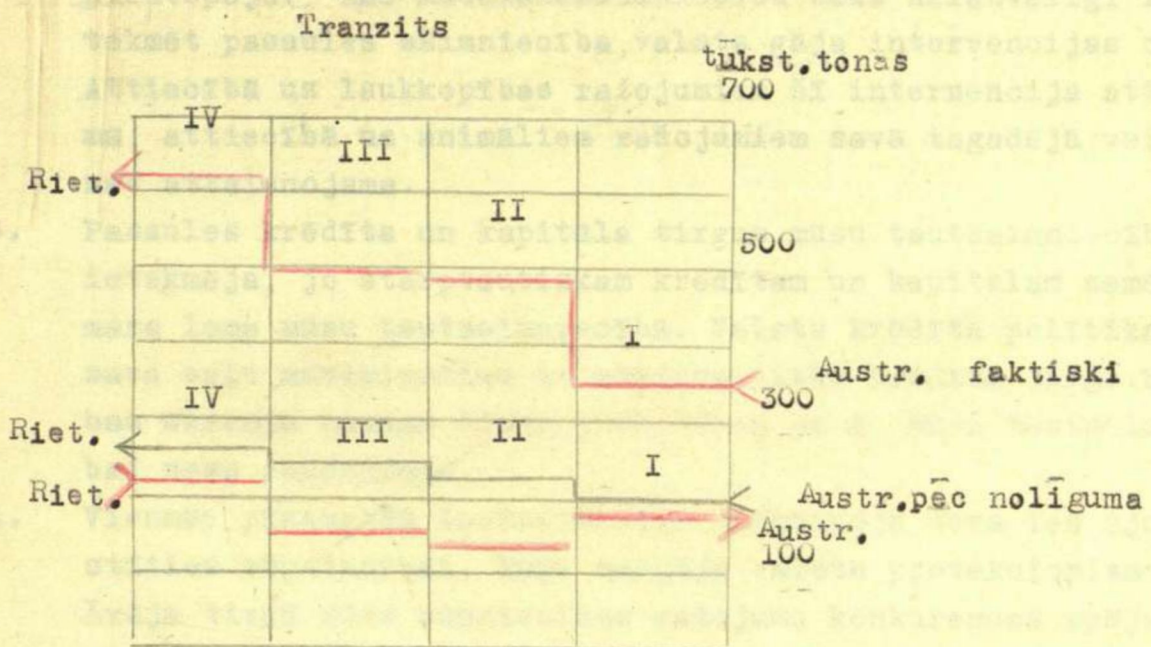

Nodarbināto uzņēmumu skaits
atsevišķos līguma gados.

Pasūtinajumi un iepirkumi tūkst. Ls

pēc līguma 40 713	
I gadā	41 846
II gadā	40 406
III gadā	39 806
IV gadā	31 480

VI. N O S L Ē G U M S .

Savelkot isumā visu sacīto varam konstatēt, ka

1. Mūsu svarīgākā tautsaimniecības nozare ir lauksaimniecība. Pasaules saimniecības attīstība tai līdz 1930. gadam bija labvēlīga. Vienīgi neražas gadi mazināja pasaules saimniecības attīstības labvēlīgo ietekmi. Pasaules saimniecības depresijā Latvija iegāja kā viena no pēdējām valstīm līdz ar animālo ražojumu cenu sabrukumu. Sākumā, kad animālo ražojumu cenas pazeminājās lēni, zaudējumus kompensēja palielinot produkciju.
2. Lauksaimniecības uzplaukums bija iespējams tikai pateicoties valsts krēdīta politikai. Šie krēdīti arvien paplašinājās un arī neražas laikā uzturēja nemazinātu lauksaimnieku pirktspēju. Kad mūsulauksaimniecību sāka nelabvēlīgi ietekmēt pasaules saimniecība, valsts gāja intervencijas ceļu. Attiecībā uz laukkopības ražojumiem šī intervencija attaisnojama, attiecībā uz animāliem ražojumiem savā tagadējā veidā tā nav attaisnojama.
3. Pasaules krēdīta un kapitāla tirgus mūsu tautsaimniecību neietekmēja, jo starptautiskam krēdītam un kapitālam samērā maza loma mūsu tautsaimniecībā. Valsts krēdīta politika gāja savu ceļu nerēķinoties ar starptautisko krēdīta tirgu. Svārstības ārzemju naudas tirgū, zīmējoties uz £, mūsu tautsaimniecībai nesa zaudējumus.
4. Vienmēr pieaugošā lauksaimnieku pirktspēja deva iespēju attīstīties rūpniecībai, kuŗu sargāja valsts protekcionisms. Ārējā tirgū mūsu rūpniecības ražojumu konkurences spēja zūd, pieaugot ārzemju protekcionisma tendencei.
5. Latvija samērā vēlu iegāja depresijas fāzē un ir pamatotas cerības, ka viņa viena no pirmām no šīs depresijas izklūs. Koku tirgus visātrāk reagē uz konjunktūras svārstībām un tas arī dos šo iespēju.

Kas zīmējas uz mūsu ievadā uzņemtiem jautājumiem par Latvijas konjunktūras ^{pārvešanas} iespējamībām, no šeit iztirzātiem momentiem izriet, ka Latvijas konjunktūras attīstība nav tikai pasaules konjunktūras reflekss. Tas norāda Latvijas konjunktūras pētišanas vajadzību, presumējot tās nepieciešamību un noderīgumu praktiskai dzīvei.

Mums tomēr jākonstatē, ka paraleli jāseko arī pasaules konjunktūras attīstībai un tās ietekmei uz Latvijas tautsaimniecību. Nepietiek ja šo ietekmi esam nodibinājuši kādā zināmā laika posmā, (kā šini darba) - tai jāseko pastāvīgi, jo tā pastāvīgi mainīsies, dzīvei attīstoties. Piem. Latvijas tautas bagātībai vairojoties, pārkārtojoties tautsaimnieciskai struktūrai, nodibinoties citām attiecībām ražošanas un patēriņa starpā, mainoties tautas ienākumiem, socializējot svarīgas ražošanas nozares - viss tas nodibina pavisam citādu attiecību pret pasaules saimniecību. Latvijas konjunktūras pētišanai, lai tā būtu sekmīga, vēl jāveic milzums priekšdarbu. Pirmais uzdevums te būtu - nodibināt tautas ienākumu. Tas pamatakmens uz kuŗa jāceļ konjunktūras pētišana. Tālākais solis - izstrādāt piemērotas metodes lauksaimniecības valsts konjunktūras pētišanai, jo aizņemoties schēmas no kādas rūpniecības valsts, tās būs nedzīvas. Piemēram, Berlīnes inst. schēma interesējas par lauksaimniecību tikai tik daudz, cik tā reprezentē pirktspējas rūpniecības ražojumiem. Bet lai schēmas izstrādātu, sīki jāpēta mūsu lauksaimniecības ražošana, patēriņš, ienākumi, izdevumi, investējumi, apgrūtinājumi u.t.t. Par šiem jautājumiem mums pētījumu trūkst, bet tie pietiekoši svarīgi / netikai konjunktūras pētišanas vajadzībām / lai tos vispusīgi noskaidrotu.

1. L I T E R A T Ū R A.

- " DAENEMARK 1931 " Herausgegeben vom Kgl. Ministerium des
 Aeussern und dem Staatlichen Statisti -
 schen Departament, Kopenhagen 1931.
- ECKERT Chr. Prof. STAAT & WIRTSCHAFT / Weltwirtschaftli-
 ches Archiv 1932, Bd 35, H 2 /
- FARBMAN M. " PIATILETKA " Der Fuenfjahresplan,
 Berlin 1931.
- HENNING H. Dr. " Die Ausschaltung von saisonmaessigen
 und saekularen Schwankungen aus Wirt -
 schaftskurven " V.z.K. 1 Erg. H. 1.
- LIST Fr. STAATSINTERESSE & PRIVATWIRTSCHAFT,
 eine Auswahl aus den Schriften, Berlin.
- MOMBERT P. Dr. Grundzuege der Finanzwissenschaft,
 Leipzig 1928.
- ROEPKE W. Dr. 1/ Die Konjunktur, Jena 1922. 2/ Interventio -
 nismus, Artickel im Hanwoerterbuch der
 Staatswissenschaft, 1V. Auflage.
- PEDERSEN J. Dr. " Economic Conditions in Denmark "
 Copenhagen 1931.
- SCHMITT H. Dr. Privatdocent " Die Weltwirtschaftskrise "
 Berlin 1931.
- SEKING M. Prof. Dr. 1/ Agrarkrisen & Agrarzoelle, Berlin 1925.
 - " - 2/ Die agrarischen Umwaelzungen im aussen-
 russischen Ost-Europa, Berlin 1930.
- Saatorius von WALTERHAUSEN H. Weltwirtschaft. - Artikel im Hand-
 woerterbuch der Staatswissenschaft, 1V.
 Auflage .
- SOMBART W. Die Zukunft des Kapitalismus, Berlin
 1932 .
- STRAKOSCH S. Dr.h.c. Das Agrarproblem im neuen Europa,
 Berlin 1930 .
- SOLTAN F. Dr. Statistische Untersuchungen ueber die
 Entwicklung und die Konjunkturschwankungen
 des Aussenhandels, V.z.K., 1926, Erg.H.2
- SCHIFF W. Die Agrargesetzgebung der europaeischen
 Staaten vor und nach dem Krieg, 11.,
 / Archiv fuer Sozialwissenschaft und So-
 zialpolitik, 1925, Bd 54, H 2 /

TEIKMANIS A. Doc.	Baltijas valstju meži un to nozīme starptautiskā kokus tirgū.
WAGEMANN E. Prof.	Konjunkturlehre, Berlin 1928 .
WOYTINSKY	Die Welt in Zahlen, Berlin 1926.
WIRMINGHAUS A. Prof.Dr.	" VOLKSWIRTSCHAFTSLEHRE " Sammelwerke herausgegeben von Prof. Dr. Chr. Eckert, Leipzig 1927 .
ZIVS V. Dr.	Osnovi mirovovo chozjaistva, Rīgā 1930 .
ZEMKOPIBAS MINISTRIJA	Latvijas Agrārā Reforma .
ZALTS A.	Latvijas starptautiskā saimnieciskā dzīve, Rīga 1930 .
ZOLMANIS E. Agr.	Lauks. ražojumu eksporta izveidošana, Rīga 1927 .

2. PERIODISKI IZDEVUMI : -

INSTITUT fuer KONJUNKTURFORSCHUNGEN, Berlin	Vierteljahrshefte zur Konjunkturforschung 1926 - 1932 .
RĪGAS BIRŽAS KOMITEJA	Darbības pārskats 1931. g.
ZEITSCHRIFT fuer GEO-POLITIK	ARCHIV FÜR Sozialwissenschaft und Sozialpolitik
WELTWIRTSCHAFTLICHES Archiv	EKONOMISTS.
RIGAER WIRTSCHAFTS - ZEITUNG	
WELTWIRTSCHAFTLICHES ARCHIV	
THE TIMBER TRADE JOURNAL	
DER BUTTER & FETTWAREN-VERKEHR	
THE REVIEW OF ECONOMIC STATISTICS, Vol. 10 .	

3. VALSTS STATISTISKĀS PĀRVALDES IZDEVUMI :-

Latvijas statistiskā gada grāmata 1926-30
Latvijas lauksaimn. skaitīšana 1929 .
Latvijas lauksaimniecība 1927 - 1929 .
Piensaimnieku sabiedrības 1909 - 1929 .